

DE CIVIELRECHTELIJKE WAARBORGEN TOT INNING VAN DE PERSONENBELASTING: HET VOORRECHT EN DE WETTELIJKE HYPOTHEEK VAN DE SCHATKIST

I. ALGEMEEN

1. De rechten van de schatkist: art. 15 Hyp. W.

De administratie van de directe belastingen beschikt, naast de gemeenrechtelijke en speciale dwangmiddelen, over een voorrecht op de roerende goederen van de belastingplichtige en kan een hypotheek laten inschrijven op diens onroerende goederen.

Art. 15 Hyp. W. bepaalt dat het voorrecht verbonden aan de rechten van de Staatskas en de orde waarin het wordt uitgeoefend, worden geregeld in de wetten daartoe betrekkelijk.

De fiscale voorrechten werden door de wetgever bewust¹ geweerd uit de Hypotheekwet, die er zich toe beperkt te vermelden dat de aard en de rang van de fiscale voorrechten geregeld wordt in de bijzondere wetten.

De civielrechtelijke waarborgen voor de inning van de personenbelasting, nl. het voorrecht en de wettelijke hypotheek van de fiscus, vinden we dus niet terug in de wet van 16 december 1851 houdende voorrechten en hypotheeken, maar wel in het Wetboek van de Inkomstenbelastingen.

Deze opsplitsing van wetteksten doet soms vragen rijzen over de implicaties van de algemene bepalingen van de Hypotheekwet op de bijzondere fiscale wetbepalingen en omgekeerd.

2. Het voorrecht van de schatkist: art. 313 W.I.B.²

Voor de invordering van de directe belastingen in hoofdsom en opcentiemen van de interesten en van kosten, heeft de Staatskas een algemeen voorrecht op de inkomsten en op de roerende goederen van alle aard van de belastingplichtige, met uitzondering van de schepen en vaartuigen.

Het voorrecht bezwaart niet alleen de inkomsten en roerende goederen (schepen en vaartuigen uitgezonderd) van de belastingenschuldige, maar ook die van zijn echtgenoot of echtgenote en van zijn kinderen in de mate dat de invorde-

ring van de aanslagen op hun inkomsten en goederen kan worden vervolgd (art. 313 W.I.B.).

Het voorrecht neemt rang onmiddellijk na die vermeld in de artt. 19 en 20 Hyp. W. en in art. 23 van boek II van het Wetboek van Koophandel. Het wordt uitgeoefend gedurende twee jaar, te rekenen vanaf de datum van de uitvoerbaarverklaring van het kohier (art. 314 W.I.B.).

Het voorrecht is dus beperkt tot twee jaar te rekenen vanaf het ontstaan van de belastingsschuld.

Die termijn kan echter geschorst worden door de uitoefening van de rechten van de schuldeiser. Daarvoor is het voldoende op de inkomsten en goederen waarop het voorrecht geldt, beslag te leggen vóór het verstrijken van die termijn; aldus bewaart een eenvoudig beslag het voorrecht, buiten iedere samenloop. De handhaving van het voorrecht van de schatkist wordt derhalve niet onderworpen aan de verkoop van in beslag genomen goederen³. De wetgever heeft dit gewild om te beletten dat de ontvanger effectief tot uitvoering zou moeten overgaan.

Er moet dus een duidelijk onderscheid worden gemaakt tussen het bestaan en de handhaving enerzijds en de uitoefening van het voorrecht anderzijds. Het voorrecht bestaat zodra de vordering waaraan het verbonden is bestaat en de wettelijke voorwaarden vervuld zijn. Voor de uitoefening van het voorrecht daarentegen is samenloop vereist tussen schuldeisers⁴.

Samenloop van de schuldeisers bestaat pas wanneer verschillende schuldeisers met elkaar in concurrentie komen en zij hun rechten willen doen gelden op dezelfde goederen van hun schuldenaar. Het ontoereikend actief van de schuldenaar is op zich geen voldoende voorwaarde voor het bestaan van die samenloop, hoewel in de praktijk de samenloop zich hoofdzakelijk in een dergelijk geval voordoet⁵.

Nopens de aard van het voorrecht vermeldt art. 313 W.I.B. dat het een «algemeen» voorrecht betreft. Dit betekent dat het in beginsel slaat op alle inkomsten en roerende goederen, in tegenstelling tot de bijzondere voorrechten die slechts op bepaalde voorwerpen slaan en waarvoor de overige bezittingen van de schuldenaar niet in aanmerking komen.

¹ Deze stellingname van de wetgever is ingegeven door zijn bezorgdheid om de stabiliteit van de burgerlijke wetten te garanderen tegenover het veranderlijk karakter van de fiscale wetten (*P.B.*, tw. «Privilèges du Trésor Public», 631, nr. 3 en de verwijzingen aldaar).

² *Fiscaal compendium*, CED Samsom, V, 59, nr. 11/2.1.W; VAN DE WINCKELE, *Fiscale documentatie*, CED Samsom, X-F 1/9 e.v.; CAEYMAEX, J., *Handboek der roerende zekerheden*, II, Luik, 1988, 61/1 W; COPPENS, P. en BAILLEUX, A., *Droit fiscal. Les impôts sur les revenus*, Brussel, Larcier, 1985, 661; TIBERGHIEN, A., *Handboek voor fiscaal recht*, Antwerpen, Kluwer, 1989, p. 449, nr. 1797. Voor de successierechten: artt. 84 en 85 W. Succ.; voor douane en accijnzen: art. 313 A.W.D.A.; voor B.T.W.: art. 86 W. B.T.W.

³ Deze regel wijkt af van het gemeene recht. Zie DE PAGE, H., *Traité élémentaire de droit civil belge* (hierna geciteerd als *Traité*), VII, Brussel, Bruylant, 1962, p. 12, nr. 7.

⁴ Cass., 10 januari 1935, *Pas.*, 1935, I, 101; RENAULT, J. en COPPENS, P., «La notion de concours entre les créanciers», noot onder: Cass., 31 januari 1964, *R.C.J.B.*, 1965, 101; GERARD, Ph., «La règle d'égalité entre les créanciers d'une société commerciale en liquidation», *R.C.J.B.*, 1977, 639.

⁵ DE LEVAL, G., *Traité de Saisies. Règles générales*, Faculté de Droit de Liège, 1988, p. 239-230, nr. 119.

Ten slotte zij opgemerkt dat het voorrecht van de schatkist geen volgrecht heeft zodat het tenietgaat zodra de goederen die er het onderpand van vormen, uit het vermogen van de belastingplichtige verdwijnen.

3. De wettelijke hypotheek van de schatkist: art. 316 W.I.B.⁶

Voor de invordering van de hoofdsom, interesten en kosten van de directe belastingen, bezit de schatkist een wettelijke hypotheek op alle goederen van de belastingplichtigen die in België gelegen zijn en daarvoor vatbaar zijn (onroerende goederen, zee- en binnenschepen). Hetzelfde betreft de goederen die aan de echtgenoot toebehoren, met uitzondering van die welke hij vóór zijn huwelijk bezat of welke voortkomen van erfenis of gift vanwege andere personen dan de belastingplichtige, of van hun wederbelegging (art. 316 W.I.B.).

De wettelijke hypotheek neemt rang vanaf de datum van haar inschrijving op het hypotheekkantoor (art. 317 W.I.B.).

Door te bepalen dat de wettelijke hypotheek van de schatkist pas rang neemt vanaf de datum van haar inschrijving, verwijst art. 317 W.I.B. naar het gemene recht inzake hypotheeken, nl. dat de hypotheek ingeschreven moet zijn op het daartoe bevoegde hypotheekkantoor om aan derden te kunnen worden tegengeworpen.

De hypotheek wordt ingeschreven op verzoek van de met de invordering belaste ontvanger. Deze inschrijving kan pas gevorderd worden na het verstrijken van een termijn van zes maanden vanaf de datum van uitvoerbaarverklaring van het kohier waarin de gewaarborgde belastingen zijn opgenomen (art. 318, tweede lid, W.I.B.)⁷.

Bij vervreemding of hypothecaire aanwending van een onroerend goed van de belastingsschuldige hebben de openbare ambtenaren (notarissen) een bijzondere informatieplicht opdat de administratie van de directe belastingen de gelegenheid kan krijgen een hypothecaire inschrijving te nemen op het betreffende onroerend goed. Dit probleem is reeds uitvoerig behandeld in de rechtsleer⁸. Het zij voldoende ernaar te verwijzen.

II. RECHTEN VAN DE SCHATKIST BIJ SAMENLOOP

Het is niet de bedoeling om binnen dit bestek het voorrecht en de hypotheek van de schatkist in alle facetten ervan te onderzoeken. Slechts twee specifieke problemen betreffende deze materie worden hier behandeld.

Eerst wordt verder ingegaan op de tegenwerpbaarheid van de wettelijke hypotheek van de schatkist na overschrijving van bevel of beslag op onroerend goed en na faillissement. Vervolgens wordt nagegaan of de fiscus zich kan beroepen op het subsidiair voorrecht van art. 19 *in fine* Hyp. W., dit vooral in het licht van de controverse in de recente rechtspraak. Ten aanzien van beide problemen wordt vooral aandacht besteed aan de rangorde van de in samenloop zijnde schuldeisers.

1. Tegenwerpbaarheid van de wettelijke hypotheek van de fiscus

a. Het bewarend beslag op onroerend goed (art. 1444 Ger. W.)

De gevolgen van het bewarend beslag op onroerend goed worden in het Gerechtelijk Wetboek heel duidelijk bepaald (artt. 1442 tot 1444 Ger. W.). De tegenwerpbaarheid ervan is eveneens strikt geregeld⁹.

— Vanaf de dag waarop het beslag is overgeschreven, kan geen daad van vervreemding of hypotheekvestiging betreffende het in beslag genomen onroerend goed worden ingeroepen tegen de schuldeiser die bewarend beslag heeft gelegd¹⁰. Het betreft dus een niet-tegenwerpbaarheid; de geldigheid van de rechtshandeling zelf wordt er niet door aangetast.

Indien het goed toch vervreemd of bezwaard wordt, kan de verkrijger of de schuldeiser deze daad wel aan de beslaglegger tegenwerpbaar maken, op voorwaarde dat een toereikend bedrag geconsigneerd wordt om de oorzaken van het beslag in hoofdsom en toebehoren te voldoen.

— Vervreemdingen en hypotheekvestigingen die aan de overschrijving van het beslag zijn voorafgegaan maar op dat tijdstip nog niet over- of ingeschreven waren, kunnen eveneens niet aan de beslagleggende schuldeiser worden tegengeworpen.

Wanneer evenwel het beslagexploot en de akte van vervreemding op dezelfde dag worden aangeboden aan de hypotheekbewaarder, wordt de voorrang bepaald naar het

⁶ Fiscaal compendium, o.c., 11/2.7, 62 e.v.; TIBERGHIE, A., o.c., p. 449-450, nr. 1798; VAN DE WINCKELE, o.c., X-F. 2/47, 47; VAN HOUTTE, J., *Beginnelsen van het Belgisch belastingrecht*, II, Gent, Story, 1966, p. 621, nr. 68; COPPENS, P. en BAILLEUX, A., o.c., 663 e.v. Voor de successierechten: art. 84-93 W. Succ.; voor douane en accijnzen: art. 313-319 A.W.D.A.; voor B.T.W.: art. 88 W. B.T.W.

⁷ Voor de uitzonderingen op deze regel, zie VAN DE WINCKELE, o.c., X-F 2/10, 56-57.

⁸ Artt. 324 tot 333 W.I.B.; Gent, 8 januari 1976, *Bull. Bul.*, nr. 559; Brussel, 7 oktober 1981, *Rec. Gén. Enr. Not.*, 1983, nr. 22848; Rb. Brussel, 20 juni 1983, *A.F.T.*, 1983, 260; DEBLAUWE, R., «De fiscale notificaties bij verkoop op onroerend beslag», *T. Not.*, 1984, 65; WEYTS, L., «De fiscale notificaties inzake directe belastingen», *T. Not.*, 1977, 161.

⁹ BAERT, K., «Algemene beginselen van bewarend beslag», *T.P.R.*, 1980, 297; DE LEVAL, G., «La saisie immobilière», in *Rép. Not.*, XIII, Brussel, Larcier, 1985, p. 117, nrs. 193-194; CHABOT-LÉONARD, D., *Saisies conservatoires et saisies exécutoires*, Brussel, Bruylant, 1979, 334-335; VAN COMPERNOLLE, J., «Examen de jurisprudence, 1972-1986. Droit judiciaire privé, saisies conservatoires et voies d'exécution», *R.C.J.B.*, 1987, 502, nr. 9.

¹⁰ VAN REEPINGHEN, Rapport sur la réforme judiciaire, Reproduction doc. Sénat, sess. 1963-1964, nr. 60, in *Code judiciaire et son annexe*, Supplément Pasinomie 1967, 509 (de wetgever heeft geopteerd voor een niet-tegenwerpbaarheid in plaats van een nietigheid); BAERT, K. en DECONINCK, B., «Les saisies immobilières conservatoires et l'exécution», in *Les voies conservatoires et d'exécution*, Brussel, Ed. du Jeune Barreau, 1982, 223.

volgnummer waaronder de overhandiging van de titels in het daartoe bestemd register vermeld is (art. 123 Hyp. W.).

Sommige limitatief opgesomde hypotheeken kunnen wel worden tegengeworpen aan de beslagleggende schuldeiser wanneer ze aan de overschrijving van het beslag voorafgaan en nog niet zijn overgeschreven. Dit geldt onder meer voor de wettelijke hypotheek van de schatkist tot invordering van de directe belastingen, voor zover ze wordt ingeschreven binnen acht werkdagen na de afgifte per post van het bericht dat bedoeld is in art. 1432 Ger. W.¹¹

Deze wettelijke regeling betekent concreet dat de administratie der directe belastingen voor haar vordering beschermd wordt tegen de normale gevolgen van het bewarend beslag door een chirografaire schuldeiser gelegd op hetzelfde onroerend goed.

b. Het uitvoerend beslag op onroerend goed (artt. 1577 e.v. Ger. W.)

Artikel 1577, eerste lid, Ger. W. bepaalt: «Vanaf de dag van de overschrijving van het beslag of van het bevel, kunnen de handelingen van vervreemding of van vestiging van hypotheek, verricht door de schuldenaar op de onroerende goederen waarop beslag is gelegd of die in het bevel zijn aangeduid, niet ingeroepen worden tegen de in artikel 1575 bedoelde derden.»

Dit betekent dat de schuldvordering van de gewone schuldeiser die een bevel of het beslag heeft laten overschrijven, eerst zal worden betaald en dat pas daarna – als er nog iets overblijft – de schuldvordering van de hypothecaire schuldeiser aan de beurt komt. De prioriteit wordt dus geregeld volgens de verzorgde publiciteit¹². Anders gezegd: de overschrijving van een beslag of bevel heeft de «onbeschikbaarheid» van het onroerend goed tot gevolg¹³. Zonder deze beschermingstechniek zou de schuldenaar zijn vermogen op bedrieglijke wijze kunnen verminderen ten nadele van de beslagleggende schuldeiser. Deze laatste zou zich dan alleen nog kunnen beroepen op de wisselvallige procedure van de actio pauliana¹⁴.

De vraag rijst of die principiële niet-tegenwerpbaarheid ook geldt t.a.v. de wettelijke hypotheek van de fiscus, ingeschreven nadat een chirografaire schuldeiser het bevel of beslag heeft laten overschrijven.

In tegenstelling tot het bewarend beslag zwijgt de wet over dit probleem.

Een reden tot twijfelen zou men kunnen afleiden uit de bewoordingen van art. 1577 Ger. W. zelf; daarin is sprake van «de handelingen van vervreemding of van vestiging van hypotheek, verricht door de schuldenaar». Dit zou kunnen betekenen dat de wettelijke hypotheek van de fiscus die niet wordt toegestaan door de schuldenaar maar autonoom door de fiscus wordt ingeschreven, niet onder dit wetsartikel zou ressorteren.

Bovendien vermeldt art. 317 W.I.B. uitdrukkelijk dat de wettelijke hypotheek van de schatkist geen afbreuk doet aan de verworven voorrechten of vroeger ingeschreven hypotheeken.

A contrario zou hieruit kunnen worden afgeleid dat ze wel afbreuk zou kunnen doen aan de verworven rechten van de chirografaire schuldeisers. Een chirografaire schuldeiser die een voorafgaand bevel of beslag heeft laten overschrijven verwerft hierdoor geen wettige reden van voorrang zoals vermeld in art. 19 Hyp. W. De overschrijving kan op geen enkele manier de naderhand genomen inschrijving van de wettelijke hypotheek schaden.

Beide argumenten dienen te worden verworpen.

Reeds op 6 juni 1961 heeft het Hof van Cassatie geoordeeld dat de inschrijving van de wettelijke hypotheek niet kan worden tegengeworpen aan de chirografaire schuldeiser die voordien het bevel voorafgaand aan het onroerend beslag heeft laten overschrijven¹⁵.

Een betwisting tussen het Ministerie van Financiën en de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid werd beslecht in het voordeel van deze laatste die het voorafgaand bevel had laten overschrijven vóór de inschrijving van de hypotheek van de schatkist.

Het Hof argumenteert dat de wettelijke hypotheek van de fiscus onderworpen is aan inschrijving om aan derden te kunnen worden tegengeworpen. Die inschrijving dient te geschieden overeenkomstig de bepaling van de wet van 16 december 1851, die het gemene recht inzake hypotheeken is¹⁶.

¹⁵ Cass., 9 juni 1961, *R.C.J.B.*, 1962, 166, met noot DE RYCKE, R., «Sur les droits du Trésor ayant fait transcrire son hypothèque légale postérieurement à la transcription du commandement préalable à la saisie immobilière opérée à la requête d'un créancier chirographaire». De vigerende wetteksten ten tijde van het cassatiearrest waren: artikel 72, § 1, van de gecoördineerde wetten inzake inkomstenbelasting (artikel 2, wet van 24 december 1948) en artikel 72, § 2, van dezelfde gecoördineerde wetten (artikel 1, wet van 27 december 1950), waarbij het occulte karakter van de wettelijke hypotheek van de schatkist werd afgeschaft.

Zie ook Cass., 20 oktober 1955, *Pas.*, 1956, I, 14, met conclusie van de adv.-gen. HAYOIT DE TERMICOURT; Brussel (Beslagr.), 22 april 1971, *Rev. Not. B.*, 1972, 537; Gent, 11 januari 1973, *Rec. Gén. Enr. Not.*, 1975, nr. 21938; Gent, 5 juni 1974, *T. Not.*, 1975, 61; Rb. Charleroi, 9 juni 1976, *Rec. Gén. Enr. Not.*, 1978, nr. 22289; VINCENT, L., «Chronique de jurisprudence. Les privilèges et hypothèques, 1949-1966», *J.T.*, 1968, 561, nr. 66; DE RYCKE, R. en HEURTERRE, P., «Overzicht van rechtspraak. Voorrechten en hypotheeken, 1961-1965», *T.P.R.*, 1967, 131, nr. 37; VAN COMPERNOLLE, J., «Examen de jurisprudence, 1972-1986. Droit judiciaire privé, saisies conservatoires et voies d'exécution», *R.C.J.B.*, 1987, 502, nr. 92; C.S.W./C.E.L., 1977, dossier nr. 1738-2°, 98.

¹⁶ Vóór dit cassatiearrest werd de tegenovergestelde stelling verdedigd in rechtspraak en rechtsleer. Rb. Brussel, 7 januari 1959,

¹¹ CHABOT-LÉONARD, D., o.c., 336; SCHREUDER, E., «L'hypothèque légale du Trésor face à la saisie immobilière et la faillite du débiteur», *Rev. Not. B.*, 1977, 324.

¹² DE PAGE, H., *Traité*, VI, Brussel, Bruylant, 1952, p. 688, nr. 761, 4e; DE LEVAL, G., «L'ordre», in *Rép. Not.*, XIII, Brussel, Larcier, 1985, p. 59, nr. 76; RENS, R., «Rangregeling, gevolgen van de niet-tegenstelbaarheid van hypotheek, ingeschreven na overwijzing van bevel door zekere chirografaire schuldeisers», *T. Not.*, 1973, 209; dit artikel betreft hoofdzakelijk de mathematische afhandeling van de rangregeling volgens dit principe.

¹³ ENGELS, C., *Het uitvoerend beslag op onroerend goed en de daarbijhorende rangregeling*, Antwerpen, Kluwer, 1981, p. 195, nrs. 264 e.v.; ENGELS, C., «La saisie-exécution immobilière et l'ordre», in *Les voies conservatoires et d'exécution*, Brussel, Ed. du Jeune Barreau, 1982, 233.

¹⁴ WERDEFROY, F., «De taak van de hypotheekbewaarder bij de onroerende uitwinning en de zuivering», in *Beslag en verkoop na faillissement en de zuivering*, Kon. Fed. Belgische notarissen, 1985, 87.

Bovendien dient te worden vermeld dat de derden die art. 317 W.I.B. in hun voordeel kunnen invoeren, dezelfde personen zijn als die welke beschermd worden door het in art. 81 Hyp. W. vastgelegde beginsel van openbaarmaking van hypotheeken, zodat ook de gewone schuldeisers die vóór de inschrijving van de wettelijke hypotheek hun vorderingsrecht in werking hebben gesteld door de overschrijving van het beslag op het onroerend goed of het daaraan voorafgaand bevel, door art. 317 W.I.B. beschermd worden.

Derhalve is de wettelijke hypotheek van de fiscus wat haar tegenwerpbaarheid betreft onderworpen aan dezelfde regelen als de conventionele hypotheeken.

c. Het faillissement

Volgens art. 447, eerste lid, Fw. kunnen geen hypotheeken meer rechtsgeldig ingeschreven worden na het vonnis van faillietverklaring. Elke inschrijving in strijd hiermee is van rechtswege nietig.

Art. 447, tweede lid, Fw. bepaalt dat de inschrijvingen die binnen de tien dagen vóór het tijdstip van de ophouding van betaling of later zijn genomen, nietig verklaard kunnen worden wanneer meer dan vijftien dagen verlopen zijn tussen de datum van de akte waaruit de hypotheek volgt, en de datum van de inschrijving.

Deze regel van art. 447 Fw. is principieel toepasselijk op alle soorten hypotheeken, dus ook de wettelijke. Toch bestaan er twee belangrijke uitzonderingen, te weten: 1° de wettelijke hypotheek van de curator waarbij deze in het belang van de gezamenlijke schuldeisers na het faillissement inschrijving kan nemen op alle onroerende goederen van de schuldenaar; 2° de wettelijke hypotheek van de ontvanger van de directe belastingen.

Deze tweede uitzondering op het algemene principe werd ingevoerd door de wet van 20 juli 1978¹⁷, die uitdrukkelijk art. 447 Fw. niet van toepassing verklaart op de wettelijke hypotheek van de ontvanger van de directe belastingen wat betreft belastingen opgenomen in kohieren die vóór het vonnis van faillietverklaring uitvoerbaar werden verklaard (art. 318, derde lid, W.I.B.).

Deze wetswijziging betekende het eindpunt van een controverse¹⁸ betreffende de toepasselijkheid van het tweede lid van art. 447 Fw. op de wettelijke hypotheek van de schatkist.

De invoering van dit wetsartikel werd in de rechtsleer op een dubbele kritiek onthaald: enerzijds omdat aldus de principiële gelijkheid van de chirografaire schuldeisers wordt doorbroken ten voordele van de fiscus, anderzijds omdat het toelaten van een dergelijke niet tijdige inschrijving de mogelijkheid biedt aan de belastingplichtige een fictief onroerend krediet te verlenen¹⁹.

Rec. Gén. Enr. Not., 1960, nr. 20201; GENIN, E., «Traité des hypothèques et de la transcription», in *Rép. Not.*, X, nr. 633.

¹⁷ B.S., 26 augustus 1978, 9502-9503.

¹⁸ CLOQUET, A., *Nov., Droit Commercial*, IV, *Les concordats et la faillite*, 1985, nrs. 310-311; DE PAGE, H., *Traité*, VII, p. 686, nr. 759; THIRY, E., «L'hypothèque légale du Trésor en matière d'impôts sur les revenus», *Rec. Gén. Enr. Not.*, 1951, nr. 18986, p. 123-124.

¹⁹ Het Hof van Cassatie had beslist dat artikel 447, tweede lid, Fw. toepasselijk was op de wettelijke hypotheek van de fiscus:

Een bijkomend gevolg van deze wetswijziging is dat de aansprakelijkheid van de curator sterk verscherpt wordt omdat hij ervoor moet waken dat onmiddellijk na het vonnis van faillietverklaring een hypothecaire inschrijving wordt genomen ten voordele van de gezamenlijke schuldeisers daar dezen anders riskeren geprimeerd te worden door de hypotheek van de fiscus²⁰.

Die uitbreiding van de aanspraken van de fiscus was in het licht van de bestaande wetgeving niet noodzakelijk. De voornaamste reden van kritiek is mijns inziens het feit dat aldus het principe van de gelijkheid van de schuldeisers ontkracht wordt, zeker ingeval de wettelijke hypotheek van de gezamenlijke schuldeisers geprimeerd wordt door de hypotheek van de fiscus. De gelijkheid van de schuldeisers wordt vastgelegd op de datum van het faillissement; voorrang kan alleen maar verkregen worden indien tijdig en dus in elk geval vóór de samenloop aan de geldigheidsvoorwaarden is voldaan. Motieven als «algemeen belang» zijn mijns inziens onvoldoende doorslaggevend om die gezonde regel inzake tegenwerpbaarheid te ontcrachten. Waarom aan de fiscus nog de mogelijkheid bieden om na faillissement nog inschrijving te nemen nu het Hof van Cassatie in 1961 reeds had geoordeeld dat de wettelijke hypotheek van de schatkist inzake tegenwerpbaarheid onderworpen is aan het gemene recht van de Hypotheekwet? Het is ons bovendien niet duidelijk waarom de wet dit voordeel alleen toekent ingeval de samenloop ontstaat door een faillissement.

2. De fiscus en het subsidiair²¹ voorrecht van art. 19 in fine Hyp. W.

Centraal staat hierbij de vraag of de fiscus zich kan beroepen op de toepassing van art. 19 in fine Hyp. W. tegenover een chirografaire schuldeiser die beslag heeft gelegd op een onroerend goed of het voorafgaand bevel heeft laten overschrijven.

Art. 19 in fine Hyp. W. bepaalt: «Wanneer niet de gehele waarde van de onroerende goederen is opgebruikt voor de bevoorrechte of hypothecaire schuldvorderingen, wordt het nog verschuldigde gedeelte van de prijs aangewend tot voldoening van de in dit artikel vermelde schuldvorderingen.»

Cass., 20 oktober 1977, *Pas.*, 1978, I, 223; Cass., 21 december 1979, *Pas.*, 1980, I, 497. Zie BREESCH, T., «De toepasselijkheid van artikel 447 Faillissementswet op de wettelijke hypotheek van de schatkist», *R. W.*, 1978-79, 1889; KOKELENBERG, J., «Het onttrekken van de fiscus aan art. 447 Faillissementswet», *R. W.*, 1978-79, 2699; BREESCH, T., «Naschrift: In medio virtus?», *R. W.*, 1978-79, 2705; DUMON, Y., «L'article 447 de la loi du 17 avril 1851 sur les faillites, banqueroutes et sursis», *B.R.H.*, 1978, 499-501; STRANART-THILLY, A.M., «Les privilèges immobiliers et les hypothèques», 1967-1979», *Rev. Banque*, 1981, 44-45; COPPENS, P. en 'T KINT, F., «Examen de jurisprudence, 1979-1983. Les faillites et concordats», *R.C.J.B.*, 1984, 553, nr. 103.

²⁰ COPPENS, P. en 'T KINT, F., «Les faillites et les concordats. Examen de jurisprudence (1974-1979)», *R.C.J.B.*, 1979, 293; DIRIX, E. en DE CORTE, R., *Zekerheidsrechten*, Antwerpen, Kluwer, 1989, p. 267, nr. 544; MOREAU-MARGRÈVE, I., «L'évolution du droit des sûretés», in *Les créanciers et le droit de la faillite*, CDVA, Brussel, Bruylant, 1983, 116.

²¹ Een subsidiair voorrecht is een voorrecht dat zo nodig «ter hulp» kan worden geroepen. De term subsidiair betekent: dat wat als *subsidiium* — ondersteuning, hulp — te baat genomen wordt.

Het antwoord op de vraag heeft belangrijke gevolgen. Indien men aanneemt dat art. 19 *in fine* Hyp. W. toepasselijk is op het voorrecht van de fiscus, betekent dit dat deze zijn aanspraken kan doen gelden op het saldo van de verkoopprijs van het onroerend goed. In het tegenovergestelde geval kan de fiscus ingevolge zijn algemeen voorrecht *slechts* aanspraak maken op de «inkomsten en roerende goederen» van de schuldenaar en dus niet op het saldo van de verkoopprijs van het onroerend goed.

In de recente rechtspraak doet de fiscale administratie pogingen om zich als houder van een «algemeen» voorrecht tevens te beroepen op voormeld artikel en aldus de aanspraken van de chirografaïre schuldeisers te ontkrachten. Vier vrij recente uitspraken illustreren dit.

a) In het vonnis van de Rb. Dinant van 16 december 1988 had de Belgische Staat de wettelijke hypotheek van de schatkist voor de inning van de directe belastingen pas doen inschrijven na de overschrijving van het bevel dat het uitvoerend beslag op onroerend goed voorafgaat, zodat hij zijn hypotheek niet kon invoeren tegen de beslagleggende schuldeiser. De Belgische Staat beriep zich op zijn algemeen voorrecht (art. 313 W.I.B.) en poogde art. 19 *in fine* Hyp. W. in zijn voordeel aan te wenden.

De rechtbank oordeelde:

- dat het voorrecht van de fiscus buiten het kader van de artt. 19 en 20 Hyp. W. valt en dat de fiscus zich aldus niet kan beroepen op art. 19 *in fine* Hyp. W.;

- dat het algemeen voorrecht op roerend goed dat de schatkist heeft, pas kan gelden na de uitoefening van de wettelijke hypotheek en niet gelijktijdig; er anders over beslissen zou strijdig zijn met de wet;

- dat de wettelijke hypotheek en het voorrecht van de fiscus strikt dienen te worden geïnterpreteerd.

De rechtbank verwierpt de toepassing van art. 19 *in fine* Hyp. W. en beslist dat de chirografaïre schuldeiser en de fiscus dezelfde rang hebben ²².

b) Het arrest van het Hof van Beroep te Luik van 3 maart 1989 betreft dezelfde problematiek, maar de schatkist treedt op tot inning van de B.T.W. De regelen inzake inning van B.T.W. zijn volledig gelijklopend met die welke van toepassing zijn op de inning van de directe belastingen (wettelijke hypotheek en algemeen voorrecht vermeld in de artt. 86 en 87 W. B.T.W.).

Naar aanleiding van het faillissement van de belastingplichtige had de curator het saldo van de verkoopprijs van de onroerende goederen aan de chirografaïre schuldeisers toegekend, zodat de schuldvordering van de B.T.W. slechts gedeeltelijk aangezuiverd werd door de verkoopprijs van de roerende goederen. Dit werd betwist door de administratie van de B.T.W.

Het hof verwierpt de tekstuele interpretatie van de artt. 19 en 20 Hyp. W. en oordeelt dat het voorrecht van de schatkist, hoewel niet uitdrukkelijk vermeld in art. 10 Hyp. W., aan hetzelfde stelsel als de andere algemene voorrechten op roerend goed moet worden onderworpen. Aldus, besluit het hof, «moet de verkoopprijs van het onroerend goed van de gefailleerde achtereenvolgens toebedeeld worden aan de bevoorrechte of hypothecaire schuldeiser, de schuldeiser be-

voorrecht op alle roerende goederen waaronder de schatkist en ten slotte de chirografaïre schuldeiser».

Merkwaardig is dat het hof oordeelt dat uit het enkele feit dat het voorrecht van de schatkist niet vermeld staat in art. 19 Hyp. W., niet mag worden afgeleid dat die schuldvordering beroofd wordt van de door art. 86 W. B.T.W. toegekende hoedanigheid. Het is met toepassing van art. 15 Hyp. W. dat de rechten van de schatkist door bijzondere wetten worden geregeld. Dit enkele feit belet geenszins de toepassing van art. 19 *in fine* Hyp. W. ²³.

c) De beslagrechter van Charleroi doet een soortgelijke uitspraak in het vonnis van 28 februari 1989. De kern van de beschikking luidt als volgt: «Reconnaître au trésor le bénéfice de l'article 19 dernier alinéa, n'est pas une extension abusive de cette disposition. La doctrine et jurisprudence contraire aboutit à la création de deux catégories de créanciers privilégiés généraux sur meubles: ceux cités dans l'article 19 ayant un 'super-privilège' par rapport à ceux qui sont établis par les lois particulières.» Dit vonnis kent aldus aan de fiscus dezelfde rechten toe als aan de in art. 19 Hyp. W. vermelde schuldeisers ²⁴.

d) Ten slotte merken we op dat in een vrij recente uitspraak van het Hof van Beroep te Luik van 23 mei 1989 opnieuw anders wordt beslist. De fiscus en de beslagleggende chirografaïre schuldeiser zullen naar evenredigheid van hun vordering uitbetaald worden met het saldo van de verkoopprijs van het onroerend goed. De belangrijkste argumenten van het hof in deze zaak zijn enerzijds gebaseerd op de bevinding dat de toepasselijke wetsartikelen voldoende duidelijk zijn en geen interpretatie bij analogie toelaten, en anderzijds op de vaststelling dat de fiscus die nagelaten heeft gebruik te maken van zijn recht tot het nemen van een hypothecaire inschrijving, onmogelijk de chirografaïre schuldeiser kan verdringen bij de verdeling van het saldo van de verkoopprijs van het onroerend goed ²⁵.

Tot op heden bestaat er dus nog zeker geen eensgezindheid in de rechtspraak nopens deze problematiek. Dit leidt tot rechtsonzekerheid.

Hieronder zullen we de draagwijdte van de toepasselijke wetsartikelen onderzoeken samen met een analyse van de gehanteerde argumenten.

a. Tekstargumenten: strikte interpretatie van de voorrechten

Luidens art. 7 Hyp. W. is ieder die persoonlijk verbonden is, gehouden zijn verbintenissen na te komen, onder verband van al zijn goederen.

Art. 8 Hyp. W. verwoordt het algemeen principe van de gelijkheid van schuldeisers. Dit is de meest fundamentele regel bij gedwongen uitvoering ²⁶. Het is uiteraard alleen bij samenloop dat het principe van de gelijkheid van de schuld-

²³ Luik, 3 maart 1989, *J.L.M.B.*, 1989, 876, *Rev. Not. B.*, 1989, 478 (wijzigd Kh. Aarlen, 5 februari 1987, *J.L.M.B.*, 876). Tegen dit arrest is cassatieberoep ingesteld.

²⁴ Rb. Charleroi, 28 februari 1989, *J.L.M.B.*, 1989, 662; in dezelfde zin: Rb. Kortrijk, 23 juni 1986, *Rev. Not. B.*, 1989, 471.

²⁵ Luik, 23 mei 1989, *J.L.M.B.*, 1989, 1025 (bevestigt: Rb. Namen, 20 februari 1987, *Rev. Not. B.*, 1988, 477, met noot LEDOUX, *J.L.*). Tegen dit arrest is cassatieberoep ingesteld.

²⁶ DE PAGE, H., *Traité*, VI, p. 679, nr. 748.

²² Rb. Dinant, 16 december 1988, *J.L.M.B.*, 1989, 335, *Rev. Not. B.*, 1989, 474.

eisers aan de orde is ²⁷. Of dit gelijkheidsprincipe de openbare orde raakt dan wel van dwingend recht is, is een vrij complex probleem, waarover geen unanimiteit bestaat in de rechtsleer ²⁸.

Het onderscheid heeft wel zijn belang. De auteurs die poneren dat gelijkberechtiging van schuldeisers van dwingend recht is, beroepen zich op het feit dat een schuldeiser altijd afstand kan doen van de in zijn voordeel bepaalde wettige reden van voorrang of van de rang waarop hij volgens de wet recht heeft ²⁹.

Die verklaring voldoet echter niet. Art. 8 Hyp.W. heeft in essentie als doel de belangen te beschermen van derden, namelijk van de andere schuldeisers. Een bepaalde schuldeiser kan inderdaad ten aanzien van zijn schuldenaar afstand doen van de voordelen die de wet hem toekent. Wat precies door art. 8 Hyp. W. verboden wordt, en in zoverre is het ook van openbare orde, is dat een schuldeiser en een schuldenaar een overeenkomst zouden aangaan waarbij de andere schuldeisers worden benadeeld. Zo wordt unaniem aanvaard dat een clause van eigendomsvoorbehoud een geldige overeenkomst is, die echter – naar Belgisch recht – niet aan de andere schuldeisers kan worden tegengeworpen. In die zin dienen de woorden van De Page te worden geïnterpreteerd wanneer hij stelt dat de artt. 7 en 8 Hyp.W. van openbare orde zijn, in zoverre zij «de rechten van de gezamenlijke schuldeisers beschermen» ³⁰.

Daaruit volgt dat de uitzonderingen op dit gelijkheidsbeginsel in elk geval strikt geïnterpreteerd dienen te worden ³¹.

Zowel art. 15 Hyp. W. als het voorrecht van de fiscus vermeld in art. 313 W.I.B. en het subsidiair voorrecht van art. 19 *in fine* Hyp. W. zijn aan diezelfde beperkende interpretatie onderworpen. Met inachtneming van die vaststelling dienen de toepasselijke artikelen te worden geanalyseerd.

²⁷ Voor een zeer goede definitie van het begrip samenloop: VINCENT, L., «Les privilèges et hypothèques. Chronique de jurisprudence, 1949-1966», *J.T.*, 1968, 757, nr. 77. Vergelijk: RENAULT, J. en COPPENS, P., «La notion de concours entre les créanciers, son application au régime des sociétés dissoutes et des successions acceptées sous bénéfice d'inventaire», noot onder Cass., 31 januari 1964, *R.C.J.B.*, 1965, 106; GÉRARD, Ph., «La règle de l'égalité entre les créanciers d'une société commerciale en liquidation», *R.C.J.B.*, 1978, 634; MAES, B., en Bützler, R., «Le droit d'exécution individuelle des créanciers de la masse», noot onder Cass., 26 november 1981, *R.C.J.B.*, 1985, 457, nr. 9; 't KINT, F. en FORGES, M., «Egalité des créanciers et concordat judiciaire», noot onder Cass., 2 mei 1985, *R.C.J.B.*, 1989, 428. Voormelde auteurs behandelen op een zeer genuanceerde manier de betekenis van het begrip «samenloop».

²⁸ COPPENS, P. en 't KINT, F., «Les faillites et concordat, Chronique de jurisprudence, 1974-1979», *R.C.J.B.*, 1979, 440. Anders: VAN OMMESLAGHE, P., «Les sûretés, colloquim te Brussel 20 en 21 oktober 1983, Parijs, Feduci, 1984, 375; STRANART, A.M., «Chronique de jurisprudence. Les sûretés réelles», *Rev. Banque*, 1975, 282.

²⁹ Over de achtergestelde lening zie MOREAU-MARGRÈVE, I., «A propos de quelques garanties en vogue», *Rev. Not. B.*, 1984, 338-342.

³⁰ DE PAGE, H., *Traité*, VI, p. 687, nr. 752.

³¹ Brussel, 27 november 1974, *bull. Bel.*, 1976, p. 33, nr. 537; Gent, 30 november 1979, *Rev. Banque*, 1981, 197, met noot STRANART-THILLY, A.M.; Bergen, 11 oktober 1984, *Rev. Not. B.*, 1985, 405, met noot SACE, J.; DE PAGE, H., *Traité*, VI, p. 685, nr. 751; MOREAU-MARGRÈVE, J., «Les sûretés», in *Chronique de droit à l'usage du palais*, III, Brussel, Story, 1987, 128; DE CORTE, R. en DIRIX, E., o.c., p. 71, nr. 154.

– Art. 15 Hyp. W. bepaalt dat de aard en de rang van de fiscale voorrechten worden geregeld door de bijzondere wetten.

– Art. 314 W.I.B. bepaalt de rang van het voorrecht van de fiscus: «Het voorrecht neemt rang onmiddellijk na die vermeld in de artikelen 19 en 20 der wet van 16 december 1851 en in art. 23 van boek II van het Wetboek van Koophandel». Dit impliceert dus dat de fiscus in elk geval rang neemt na art. 19 *in fine* Hyp. W.

– Art. 19 *in fine* Hyp. W. ten slotte bepaalt als derde en belangrijkste deel van het drieluik dat het saldo van de verkoopprijs van het onroerend goed wordt aangewend «tot voldoening van de in dit artikel (19 Hyp. W.) vermelde schuldvorderingen.»

Een strikte interpretatie van deze drie wetsartikelen noopt er ons toe ondubbelzinnig te stellen dat alleen de schuldeiser, houder van een van de voorrechten vermeld in dit art. 19 Hyp. W., aanspraak kan maken op het subsidiair voorrecht, en dus niet de fiscus.

Bovendien vinden we nergens in het Wetboek van de Inkomstenbelastingen een bepaling die als equivalent zou kunnen gelden voor art. 19 *in fine* Hyp. W., evenmin als enige verwijzing naar deze wet.

Deze wet anders interpreteren zou een miskenning zijn van de bedoeling van de wetgever ³².

In deze materie van voorrechten en hypotheeken wordt de interpretatievrijheid van de rechter beperkt door de algemeen geldende basisregel dat elke uitzonderingsbepaling op het principe van de gelijkheid van de schuldeisers strikt moet worden geïnterpreteerd. Wanneer een rechter nu *in concreto* te maken heeft met een te interpreteren wettekst die een dergelijke uitzonderingsbepaling bevat, dan kan hij die tekst niet ruim gaan interpreteren zonder in een logische tegenstrijdigheid te vervallen.

Zelfs indien de van toepassing zijnde wet niet beperkend zou hoeven te worden geïnterpreteerd – *quod non* – dan nog zou een interpretatie op basis van de algemeen geldende rechtsprincipes tot hetzelfde resultaat leiden.

De bewoordingen van de onderscheiden teksten zijn dermate duidelijk dat de benadering ervan geen moeilijkheden zou mogen opleveren. Volgens het adagium «interpretatio cessat in claris» stemt de *prima facie* interpretatie van de teksten overeen met een aanvaardbaar en juist resultaat. Meer nog, omdat het duidelijke teksten zijn, behoeven ze zelfs geen interpretatie ³³.

³² VAN COMPERNOLLE, J., «Les sûretés réelles en droit belge», in *Les sûretés*, p. 100, nr. 58; MOREAU-MARGRÈVE, J., «Evolution du droit et des pratiques en matière de sûretés», in *Les créanciers et le droit de la faillite*, Commission Droit et Vie des Affaires, Brussel, Bruylant, 1983, 102; LEDOUX, J.L., «Chronique de jurisprudence. Les sûretés réelles, 1981-1986», *J.T.*, 1987, 306, nr. 19.

³³ Cass., 10 december 1959, *Pas.*, 1960, I, 426; Cass., 21 februari 1967, *Pas.*, 1967, I, 77. Naar het Hof van Cassatie zegt: «Un texte clair et précis ne comporte aucune interprétation». Zie VAN KERCKHOVE, M., «Aspects méthodologiques de l'interprétation en droit», in *L'interprétation en droit*, Approche pluridisciplinaire, Brussel, Facultés Universitaires Saint-Louis, 1978, 13, met verwijzing aldaar naar CLAUS, K., «Die 'Sens-Clair' Doctrine, als Grenze und Werkzeug», in *Le Raisonnement juridique*, Actes du Congrès mondial de Philosophie du droit et de philosophie sociale, Brussel, H. HUBIEN, 1971, p. 251. Anders: VAN HOECKE, M., *De interpretatievrij-*

De fiscus argumenteert daartegen dat artikel 19 *in fine* ook toepasselijk is op art. 313 W.I.B. omdat het eveneens een algemeen voorrecht betreft ³⁴.

Een dergelijke analogieredenering is slechts mogelijk indien een wet, toepasselijk op een bepaalde situatie, ook toepasselijk is op een andere situatie die daar voldoende mee verwant is. Dit is niet het geval. Men moet immers vaststellen dat het algemeen voorrecht van art. 313 W.I.B. en de algemene voorrechten van art. 19 Hyp. W. niet dezelfde draagwijdte hebben, en derhalve niet vatbaar zijn voor een redenering a pari.

Dit onderscheid is hoofdzakelijk verklaarbaar aan de hand van de ontstaansgeschiedenis van beide wetteksten. De voorrechten van art. 19 Hyp. W. zijn een beperking van de voorheen geldende voorrechten op alle roerende én onroerende goederen (oud art. 2101 B.W.), ingevoerd ter bescherming van de hypothecaire en bevoorrechte schuldeisers op onroerend goed en tot waarborg van het grondkrediet. Het integraal ontnemen van het onroerend onderpand vond men iets te verregaand ³⁵ en om die reden heeft men het subsidiair voorrecht van art. 19 *in fine* Hyp. W. ingevoerd. Het dient derhalve gezien te worden als een overblijfsel van een vroeger algemeen geldend principe, waardoor de schuldeisers vermeld in art. 19 Hyp. W. toch nog zouden primeren op de chirografaire schuldeisers wat betreft de uitbetaling van het saldo van het onroerend goed ³⁶. Het algemeen voorrecht van de fiscus is van een totaal andere aard.

Voor een gedetailleerde studie aangaande de opeenvolgende fiscale wetten verwijzen we graag naar het artikel van M. Dizier-Wilkin, waarin deze aantoonst hoe het onderpand van de fiscus sinds 1808 tot de laatste wetwijziging van 1948 zich heeft uitgebreid tot nagenoeg de totaliteit van de roerende goederen ³⁷. Deze ontwikkeling heeft tot gevolg dat elke uitbreiding van het onderpand van de fiscus zonder uitdrukkelijke wet onwettig is en dat bijgevolg de analogieredenering waar de fiscus zich op beroept, ter zake onmogelijk is.

b. De verkoopprijs van het onroerend goed: roerend of onroerend? Implicaties op de controverse

De verkoopprijs van een onroerend goed blijft ingevolge een juridische fictie onroerend van aard. De reden hiervoor kan als volgt worden samengevat. Voorrechten zijn zake-lijke zekerheidsrechten die een band creëren tussen de

schuldvordering en een bepaalde zaak of een geheel van zaken, die deel uitmaken van het vermogen van de schuldenaar. Die voorrechten worden, als gezegd, pas effectief uitgeoefend bij samenloop tussen schuldeisers. De bevoorrechte schuldeiser kan op dat tijdstip geen aanspraken meer doen gelden op de zaak zelf. Hij heeft enkel recht om als eerste betaald te worden met de *prijs* ervan ³⁸. Het is pas naar aanleiding van de effectieve verdeling van de roerende goederen, of rangregeling wanneer het onroerende goederen betreft, dat het voorrecht tot uitoefening komt. Zowel de hypothecaire schuldeiser als de schuldeiser bevoorrecht op een onroerend goed oefenen hun rechten uit op de verkoopprijs van dit onroerend goed die als onroerend moet worden aangemerkt.

Hoewel in vroegere rechtspraak en rechtsleer verschillende malen zonder meer werd gesteld dat de verkoopprijs van een onroerend goed roerend is ³⁹, kan dit thans niet meer worden verdedigd. Op basis van die foute premisse werd door de fiscus een syllogisme uitgewerkt dat stelt: aangezien de verkoopprijs van een onroerend goed roerend is en aangezien de fiscus een algemeen voorrecht heeft, kan hij aanspraak maken op het saldo van de verkoopprijs van dit onroerend goed.

Een dergelijke bewering verdedigen zou tot gevolg hebben dat geen hypotheken, voorrechten op onroerende goederen noch bijzondere voorrechten zouden bestaan. Alleen de algemene voorrechten op roerend goed zouden uitwerking hebben ⁴⁰. In de recente rechtspraak wordt dit argument dan ook niet meer aangewend.

Wat echter wel nog betwist blijft, is de vraag tot op welk tijdstip de verkoopprijs onroerend blijft: tot na de uitbetaling van de hypothecaire schuldeisers en de bevoorrechte schuldeisers op onroerend goed ⁴¹ of tot na de uitbetaling van de schuldeisers bevoorrecht overeenkomstig art. 19 Hyp. W.? Het is veeleer deze vraag die de besproken problematiek beheerst.

Indien het saldo van de verkoopprijs roerend wordt na uitbetaling van de bevoorrechte en ingeschreven schuldeisers op het onroerend goed, kan de fiscus aanspraak maken op dat saldo op grond van zijn algemeen voorrecht als vermeld in art. 313 W.I.B. en rang nemen na de voorrechten van de artt. 19 en 20 Hyp. W., maar vóór de chirografaire schuldeisers.

heid van de rechter, Antwerpen, Kluwer, 1979, 47 en 78 («Elke tekst wordt geïnterpreteerd om het even of hij duidelijk of onduidelijk is, er bestaan geen teksten die duidelijk zijn in se»).

³⁴ Brussel, 15 juni 1935, *Rev. Rég. en Dom.*, 1937, p. 550, nr. 124, met noot L.D.; DE PAGE, H., *Traité*, VII, nr. 66 (rangschikt het voorrecht van de fiscus bij de andere algemene voorrechten op roerend goed van art. 19 Hyp. W.); MICHELSENS, A., «Het voorrecht van de schatkist in artikel 19 *in fine* van de Hypotheekwet», *T. Not.*, 1989, 108.

³⁵ PARENT, Rapport de la Commission spéciale, in *Loi sur la révision du régime hypothécaire*, Brussel, Montagne de Sion, 1852, 31, 33 en 121-122.

³⁶ P.B., tw. «Privileges sur meubles», Brussel, Larquier, 1904, p. 287, nr. 202.

³⁷ DIZIER-WILKIN, M., «L'article 19 *in fine* de la loi hypothécaire est-il applicable au privilège mobilier du Trésor Public en matière d'impôts sur les revenus?», *Rev. Not. B.*, 1982, 291 e.v.

³⁸ DELVA, *Voorrechten en hypotheken*, Gent, Story 1977, 57 («Enkel de prijs van het vrijwillig of gedwongen verkocht goed gaat naar de bevoorrechte schuldeiser, ingevolge het principe van de overwijzing op de prijs, dat voortvloeit uit artikel 8 Hyp. W.»); DE PAGE, H., *o.c.*, VII, nr. 26 («Le véritable objet de tout privilège, c'est le prix»); ENGELS, C., *o.c.*, p. 634-365, nrs. 565-566.

³⁹ CAYPHAS, J., noot onder Brussel, 23 december 1958, *Rev. Prat. Not. B.*, 1960, 85; CAYPHAS, J., noot onder Rb. Namen, 28 februari 1958, *Rev. Prat. Not. B.*, 1959, 260; DERYCKE, R., *o.c.*, noot onder Cass., 9 juni 1961, *R.C.J.B.*, 1962, 200.

⁴⁰ DIZIER-WILKIN, M., *o.c.*, 292; LEDOUX, J.L., noot onder Rb. Namen, 20 februari 1987, *Rev. Not. B.*, 1988, 479.

⁴¹ Brussel, 15 juni 1935, *Rev. Rég. en Dom.*, 1937, p. 550, nr. 124; P.B., tw. «Privileges du Trésor Public», Brussel, Larquier, 1904, p. 641, nr. 47; VANDEN BRANDE, F., «Moelijkheden bij rangregeling», *T. Not.*, 1963, 68; MICHELSENS, A., «Het voorrecht van de schatkist en artikel 19 *in fine* van de Hypotheekwet», *T. Not.*, 1989, 109.

Dit aanvaarden ontnemt aan art. 19 *in fine* Hyp. W. elke bestaansreden. Merkwaardig is dat de fiscus dit argument hanteert om art. 19 *in fine* Hyp. W. te kunnen invoeren, wat juridisch-technisch niet correct is; door dit argument kan de fiscus zijn voorrecht invoeren, zonder meer, en hoeft hij geen beroep te doen op de bepaling van art. 19 *in fine* Hyp. W.

In de tweede veronderstelling, nl. wanneer men aanneemt dat het saldo van de verkoopprijs onroerend blijft tot na de uitbetaling van de schuldeisers vermeld in art. 19 Hyp. W., zal de fiscus het algemeen voorrecht pas kunnen invoeren na de aanzuivering van die bevoorrechte schuldvorderingen. Deze tweede kwalificatie is mijns inziens de enig juiste. Als conclusie kan men uit deze dialectiek afleiden dat het roerend of onroerend karakter van de verkoopprijs van een onroerend goed (of het saldo ervan) geen juist argument is om art. 19 *in fine* Hyp. W. al dan niet toepasselijk te verklaren op het voorrecht van de fiscus. Het heeft slechts invloed op de toepasselijkheid van art. 313 W.I.B.

c. Juridisch-logisch argument: het bestaan van de wettelijke hypotheek van de schatkist

Beide zekerheden waarover de schatkist beschikt, hebben een welomschreven onderpand dat door de wetgever is vastgelegd in de fiscale wetten.

De fiscale administratie kan haar onderpand niet uitbreiden door rechten te putten uit wetteksten die haar vreemd zijn ⁴².

De schatkist beschikt enerzijds over een algemeen voorrecht met als onderpand het roerend vermogen van de schuldenaar. Anderzijds beschikt zij over de wettelijke hypotheek, waarvan het bestaan op zich de meest voor de hand liggende reden is om te stellen dat art. 19 *in fine* Hyp. W. niet van toepassing is ⁴³. De wetgever heeft bewust de uitzondering van art. 19 *in fine* Hyp. W. niet uitgebreid ten voordele van de fiscale administratie omdat deze over een andere beschermingstechniek beschikt waardoor ze aanspraak kan maken op de onroerende goederen van de belastingplichtige, nl. de wettelijke hypotheek. Indien de fiscale administratie nalaat, om welke reden het ook zij, tijdig de vereiste publiciteitsvoorschriften na te leven, dan heeft zij haar rechten verbeurd op die onroerende goederen.

III. BESLUIT

Om te besluiten wensen we een slotbeoordeling te formuleren betreffende de ontwikkeling van de rechtspositie van de fiscus.

– Uit de bovenstaande analyse blijkt dat de zekerheden van de fiscus die zich in werkelijkheid uiterst frequent manifesteren bij samenloop, geregeld worden door wetten vreemd aan de Hypotheekwet.

De problemen die zich voordoen, zijn veelal het gevolg van een *gebrek aan coherentie* tussen de Hypotheekwet en de bijzondere wetten. Het is wenselijk – het moge herhaald worden ⁴⁴ – dat er een wetgevend initiatief komt tot coördinatie van de verschillende zekerheidswetten.

– Er is een systeem ontstaan waarbij door de wetgever onder het mom van de bescherming van het algemeen belang de aanspraken van de fiscus als prioritair worden beschouwd. Dit komt vooral tot uiting bij de toepasselijkheid van de wettelijke hypotheek: bij de wet van 20 juli 1978 werd aan de fiscus de mogelijkheid gegeven om de wettelijke hypotheek in te schrijven na het faillissement; de fiscus kan inschrijving nemen na de overschrijving van het bewarend beslag (art. 1444 Ger. W.).

Beide regels hebben tot gevolg dat afwijkingen worden toegestaan op het publiciteitssysteem. De fundamentele regel die stelt dat de publiciteitsvoorwaarden – en dus de tegenwerpbaarheid van de zekerheid – vervuld moeten zijn vóór de samenloop, wordt hierdoor ontkracht.

– Het algemeen voorrecht van de fiscus bestaat zonder publiciteit. Dit betekent dat de andere schuldeisers er geen officiële kennis van hebben. Zij hebben geen inzicht in de reële kredietwaardigheid van hun schuldenaar. Dit *occulte karakter* van dit voorrecht beklemtoint de weinig benijdenswaardige positie van de chirografaïre schuldeisers die nog uiterst zelden een uitbetaling van dividend kunnen verwachten. Bovendien is het aantal algemene voorrechten sterk toegenomen waardoor indirect ook de rechten van de schuldeisers die houder zijn van een algemeen voorrecht, enigszins worden afgebrokkeld ⁴⁵.

In die context dient het streven te worden gezien van de fiscale administratie om art. 19 *in fine* Hyp. W. toepasselijk te horen verklaren op het algemeen voorrecht van de schatkist.

Dat de wetgever reeds voldoende gul is geweest in zijn bescherming van de fiscus, werd reeds vermeld. De vraag rijst of de rechtspraak die tendens nu voort zal zetten en aldus een ongegronde voorrechtuitbreiding zal toestaan.

Het is wenselijk dat de rechtspraak de bescherming van de fiscus uitsluitend op de wet zou baseren, en die bescherming bijgevolg in grote mate zou laten afhangen van het diligent zijn van de fiscale administratie.

Christine VAN HEUVERS WYN
Assistente R.U.G.

⁴² LEDOUX, J.L., «Chronique de jurisprudence. Les sûretés réelles, 1975-1980», *J.T.*, 1981, 305, nr. 48.

⁴³ MOREAU-MARGRÈVE, J., «Les sûretés», in *Chronique de droit à l'usage du notariat*, 26 octobre 1989, Université de Liège, 1989, 75; verwerpt eens te meer de toepasselijkheid van art. 19 *in fine* Hyp. W. en beroept zich hiervoor op «l'économie des textes qui le concernent, ainsi que leur histoire».

⁴⁴ LINON, H., «La loi sur les faillites et l'évolution qu'elle mérite. Réflexions d'un curateur», *B.R.H.*, 1978, 542; DUMON, Y., «Des faillites, banqueroutes, sursis et concordats, évolutions, tendances et souhaits de réforme», *J.T.*, 1982, 18.

⁴⁵ MOREAU-MARGRÈVE, I., «Faut-il réviser les dispositions du code civil en matière de sûretés», in *Liber Memorialis Laurent, F.*, Brussel, Story, 1989, 601.

RECHTSPRAAK

BENELUX-GERECHTSHOF

15 DECEMBER 1989

President : de h. Hess

Openbaar ministerie : de h. Lenaerts

Verzekering – Motorrijtuigen – Verzwijging van risico-verzwaring – Verhouding tussen verzekeraar en verzekerde – Gemeenschappelijke regels

Ingeval een risicoverzwaring die voortvloeit uit het opvoeren van het motorvermogen van het verzekerde motorrijtuig, vóór dan wel na het sluiten van de verzekeringsovereenkomst voor de verzekeraar is verzwegen, vinden de daaraan in de verhouding tussen verzekeraar en verzekerde te verbinden rechtsgevolgen niet mede hun regeling in de Gemeenschappelijke Regels.

Aangenomen dat de in feite gesloten verzekeringsovereenkomst voldoet aan het bepaalde in de artt. 2, § 2, en 3 van de Gemeenschappelijke Bepalingen, is er sprake van een door art. 2, § 1, vereiste «verzekering welke aan de bepalingen van deze wet voldoet», óók indien in de verhouding tussen verzekeraar en verzekerde eerstbedoelde volgens het op de verzekeringsovereenkomst toe te passen nationale recht niet tot uitkering verplicht is wegens de bovenvermelde omstandigheid van verzwijging van risicoverzwaring.

S. t/ R. e.a.

Conclusie van de plaatsvervangend advocaat-generaal H. Lenaerts

In zijn arrest van 18 oktober 1988 (AR 647) stelt het Hof van Cassatie van België aan het Benelux-Gerechtshof de volgende vraag om uitleg: «Houdt de bepaling van artikel 2, § 1, eerste lid, van de Gemeenschappelijke Bepalingen behorende bij de Benelux-Overeenkomst betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen in dat – in de rechtsverhouding tussen de verzekerde en de verzekeraar – moet worden beschouwd als zijnde een motorrijtuig waarvan de burgerrechtelijke aansprakelijkheid waartoe het aanleiding kan geven gedekt is door een verzekering, welke aan de bepalingen van artikel 2, § 1, eerste lid, van voormelde Gemeenschappelijke Bepalingen beantwoordt, een als 'bromfiets' verzekerd motorrijtuig waarvan, vóór of na het sluiten van de verzekeringsovereenkomst, het vermogen wordt opgevoerd zodanig dat de aldus bereikte maximumsnelheid de grens overschrijdt die door het toepasselijk nationaal reglement als een van de factoren die bromfietsen onderscheiden van motorfietsen wordt aangemerkt, ook al zou dat motorrijtuig daardoor in een andere wettelijke categorie vallen»;

2. Uit het arrest van het Hof van Cassatie blijkt dat N.P. door het Hof van Beroep te Antwerpen werd veroordeeld wegens overtreding van de artikelen 2, § 1, eerste en derde lid, en 18, § 1, van de wet van 1 juli 1956 betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtui-

gen. Naar luid van deze bepalingen is strafbaar de eigenaar van een motorrijtuig die dit rijtuig in het verkeer brengt op de openbare weg en op terreinen die toegankelijk zijn voor het publiek of voor een zeker aantal personen die het recht hebben om er te komen, zonder dat de burgerrechtelijke aansprakelijkheid waartoe het aanleiding kan geven, gedekt is door een verzekering die aan de bepalingen van voormeld artikel 2 beantwoordt en werd gesloten bij een tot dat doel door de Koning toegelaten verzekering.

Het hof van beroep stelt vast dat P. zijn motorrijtuig had laten verzekeren als «rijwiel met hulpmotor», maar dat dit voertuig op horizontale weg een snelheid kan ontwikkelen van meer dan 40 kilometer per uur, zodat het niet valt onder de wettelijk gedefinieerde categorie «rijwiel met hulpmotor», maar onder die van «motorfiets», en dat P. die omstandigheid van bij de aangifte van het verzekerd risico aan de verzekeringsmaatschappij heeft verzwegen.

Het hof van beroep oordeelt dat de verzwijging betrekking heeft op een essentieel kenmerk van het voertuig en van het verzekerde risico. Hieruit leidt het af dat «de overeenkomst tussen partijen dan ook niet geldig tot stand is gekomen voor wat betreft de verzekering van de burgerlijke aansprakelijkheid voor een motorfiets en beklaagde geacht wordt nooit geldig verzekerd te zijn geweest voor dit voertuig».

3. Het Hof van Cassatie herinnert in het voormelde arrest aan de rechtspraak van het Benelux-Gerechtshof, volgens welke de verzekeringsmaatschappij, krachtens artikel 11 van de Gemeenschappelijke Bepalingen, aan de benadeelde niet kan tegenwerpen dat de snelheid van een als «bromfiets» verzekerd motorrijtuig zodanig werd opgevoerd dat het niet meer als «bromfiets» kan worden aangemerkt, maar tot de categorie van de motorfietsen behoort ¹.

Het Hof van Cassatie stelt de vraag of hetzelfde antwoord ook geldt ten aanzien van de verhouding tussen de verzekeraar en de verzekerde, m.a.w. «of de omstandigheid dat het motorrijtuig door de eraan gebrachte wijzigingen, waardoor het niet meer valt binnen de categorie «bromfiets», tot gevolg heeft dat – in de verhouding tussen de verzekeraar en de verzekerde – de aangegane verzekeringsovereenkomst niet beantwoordt aan de bepaling van artikel 2, § 1, eerste lid, van de wet van 1 juli 1956 betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen».

4. Het Benelux-Gerechtshof heeft in de arresten van 19 februari 1988 met veel nadruk en onder verwijzing naar de voorbereiding van de Gemeenschappelijke Bepalingen ², uit-

¹ Arresten van 19 februari 1988, A 86/2 Asselman/Lauvrijs, en A 86.3 De Goudse/Winterthur.

² Zie o.m. de verwijzingen naar de preambule van de Benelux-Overeenkomst en de Gemeenschappelijke Toelichting in Benelux-Basisteksten, deel 4/II, Verzekering motorrijtuigen, blz. 1b, 37, 40, 41, 49 en 51. Het Verslag van de Belgisch-Nederlands-Luxemburgse Studiecommissie tot eenmaking van het recht is o.m. gepubliceerd als bijlage bij het verslag van de Kamer van Volksvertegenwoordigers over de Belgische W.A.M.-wet van 1 juli 1956: *Kamer*, 1954-1955, *Gedr. St.*, nr. 351/4, blz. 24; zie de verwijzingen op blz. 26, 28, 29, 32 en 34.

eengezet dat de uitleg die het van artikel 11 van de Gemeenschappelijke Bepalingen geeft, stoelt op de opzet van de Benelux-Overeenkomst vóór alles de benadeelden van verkeersongevallen te beschermen.

Inzonderheid verwijst het Hof naar de ruime verzekeringsplicht die de artikelen 2 en 3 van de Gemeenschappelijke Bepalingen opleggen, naar het eigen recht dat de benadeelde krachtens artikel 6 tegen de verzekeraar heeft, en naar het verbod dat artikel 11, § 1, aan de verzekeraar oplegt om een uit de wet of de overeenkomst van verzekering voortvloeiende nietigheid, exceptie of verval aan de benadeelde tegen te werpen. Hieruit leidt het Hof af dat «de partijen bij de Benelux-Overeenkomst het belang van een zo effectief mogelijke bescherming van de verkeersslachtoffers zwaarder hebben willen laten wegen dan het belang van de verzekeraars om de risico's welke zij overnemen, te kunnen begrenzen». Het Hof voegt er nog aan toe dat «aan het aannemen ten opzichte van de benadeelde van het bestaan van een verzekering als bedoeld in artikel 6, § 1, niet in de weg staat de omstandigheid dat in de verhouding tussen de verzekeraar en de verzekerde de verzekeringsovereenkomst naar de regels van het gemeene recht niet geldig is».

5. In dezelfde gedachtengang heeft het Benelux-Gerechtshof in een ander arrest van dezelfde datum ³ verklaard dat artikel 11, § 1, van de Gemeenschappelijke Bepalingen aldus moet worden uitgelegd «dat opzet van de verzekerde om schade te veroorzaken aan derden door middel van een motorrijtuig geen exceptie oplevert die door de verzekeraar aan de benadeelde kan worden tegengeworpen».

In de redengeving van het arrest verwijst het Hof naar de Toelichting bij de Gemeenschappelijke Bepalingen, die preciseerd «dat de in de wetten van de Verdragsluitende Staten op de overeenkomst van verzekering voorkomende bepaling dat verlies of schade die door opzet of grove schuld van de verzekerde is veroorzaakt, niet ten laste van de verzekeraar zal komen, niet van toepassing zal zijn op de verhouding tussen de verzekeraar en de benadeelde» ⁴.

6. De uitleg die het Benelux-Gerechtshof in de arresten A 86/2 en A 86/3 van artikel 11, § 1, geeft, werd voorgestaan door advocaat-generaal Berger in zijn conclusie bij laatstgenoemd arrest.

De advocaat-generaal wijst erop dat het vraagstuk niet vanuit een oogpunt van verzekeringsrecht mag worden benaderd, omdat de Gemeenschappelijke Bepalingen «een rechtstreekse inbreuk vormen op het (nationale) verzekeringsrecht» (nrs. 6 en 12).

Het lijkt geen twijfel dat het Benelux-Gerechtshof die mening deelt. Maar dan betreft het wel de bescherming van de benadeelde door de artikelen 6 en 11, m.a.w. de verhouding tussen de verzekeraar en de benadeelde. Daarmee is nog niet gezegd dat hetzelfde geldt t.a.v. de verhouding tussen de verzekeraar en de verzekerde. En over deze verhouding gaat het in onderhavige zaak.

Uit de rechtspraak kan niet worden afgeleid dat de door het Hof van Cassatie gestelde vraag in dezelfde zin moet worden beantwoord als de in de arresten A 86/2 en A 86/3 behandelde vragen. Het belang van de benadeelde is hier niet

aan de orde en de in de artikelen 6 en 11 neergelegde inbreuken op het verzekeringsrecht evenmin.

7. In de Gemeenschappelijke Toelichting wordt bij artikel 11 o.m. de volgende commentaar gegeven: «De verplichting van de verzekeraar tegenover de benadeelde zal eveneens bestaan in geval van verzwijgingen of valse verklaringen of in geval van verzwaring van het risico gedurende het tijdvak waarover de verzekering loopt. Op de bepalingen die thans hieromtrent in de wetten van de drie landen bestaan, zal slechts tegenover de nalatige verzekeringnemer een beroep kunnen worden gedaan» ⁵.

Overigens bepaalt artikel 11, § 2, dat de verzekeraar zich een recht van verhaal kan voorbehouden tegen de verzekeringnemer «voor zover de verzekeraar volgens de wet of de verzekeringsovereenkomst gerechtigd mocht zijn de uitkering te weigeren of te verminderen».

Artikel 11 laat de rechten van de verzekeraar tegenover de verzekerde onverkort en gaat ervan uit dat de nationale wetgeving de voorwaarden kan bepalen waaronder de verzekeraar van zijn verplichtingen tegenover de nalatige verzekerde is bevrijd, o.m. wanneer deze het verzekerde risico onrechtmatig verzwaaart.

8. Ook het eigen recht van de benadeelde tegenover de verzekeraar, verleend door artikel 6, § 1, gaat uit van het bestaan van een verzekeringsovereenkomst.

In zijn genoemde conclusie leidt advocaat-generaal Berger uit artikel 6 juncto artikel 11 af dat: «indien de benadeelde het hem bij de wet toegekende eigen recht tegen de verzekeraar wil doen gelden, er een verzekering van kracht moet zijn, die de burgerrechtelijke aansprakelijkheid van het betreffende motorvoertuig dekt» (nr. 9).

De rechtspraak van het Hof van Cassatie is volkomen in dezelfde zin. Het eigen recht van de benadeelde tegen de verzekeraar is afhankelijk van het bestaan van een verzekering ten tijde van het ongeval ⁶. Daarbij moet niet om het even welke verzekering zijn aangegaan, maar een die het betrokken risico dekt ⁷. Het arrest van 9 mei 1984 acht derhalve strijdig met de artikelen 6 en 11 de veroordeling van een verzekeraar tot schadeloosstelling van het slachtoffer veroorzaakt door een voertuig mét een cilinderinhoud van meer dan 2300 cm³, terwijl de verzekeringsovereenkomst de dekking beperkte tot voertuigen met een maximumcilinderinhoud van 2300 cm³ ⁸.

9. Zijn de artikelen 6 en 11 en de beginselen die daaraan ten grondslag liggen, niet dienstig voor het vaststellen van de verhouding tussen de verzekeraar en de verzekerde, dan dient te worden nagegaan of het antwoord op de gestelde

⁵ Benelux-Basisteksten, deel 4/II, Verzekering motorrijtuigen, blz. 49. Zie ook de commentaar van de Belgisch-Nederlands-Luxemburgse Studiecommissie tot eenmaking van het recht (*Kamer*, 1954-1955, *Gedr. St.*, nr. 351/1, blz. 32).

⁶ Cass., 19 mei 1972, (*A.C.*, 1972, 874), 15 okt. 1973 (*A.C.*, 1974, 183), 10 maart 1975 (*A.C.*, 1975, 768), 27 juni 1979 (*A.C.*, 1979, 1298), 4 okt. 1979 (*A.C.*, 1979-80, 1444) en 22 jan. 1987, AR 7594 (*A.C.*, 1986-87, nr. 301).

⁷ Cass., 9 mei 1984, AR 3473 (*A.C.*, 1983-84, nr. 517) en 5 febr. 1986, AR 4480 (*A.C.*, 1985-86, nr. 360).

⁸ In zoverre het de verhouding tussen de verzekeraar en de benadeelde betreft, moet deze rechtspraak uiteraard worden herzien in het licht van de arresten A 86/2 en A 86/3 van het Benelux-Gerechtshof..

³ A 87/4, Volksverzekering/Van Hyfte e.a.

⁴ Zie de passus waarnaar wordt verwezen in Benelux-Basisteksten, deel 4/II, Verzekering motorrijtuigen, blz. 48-49.

vraag kan worden gevonden in de artikelen van de Gemeenschappelijke Bepalingen, die het begrip «verzekering» omschrijven en de omvang en de draagwijdte van de verplicht te sluiten verzekeringsovereenkomst bepalen.

Artikel 2, § 1, verplicht tot het dekken van de burgerrechtelijke aansprakelijkheid waartoe de in artikel 1 omschreven motorrijtuigen aanleiding kunnen geven «door een verzekering welke aan de bepalingen van deze wet beantwoordt». Luidens § 2 van dit artikel moet de verzekering in beginsel worden gesloten «bij een tot dat doel door de Regering toegelaten verzekeraar».

Artikel 3 bepaalt wiens aansprakelijkheid moet worden verzekerd en welke schade de verzekering moet dekken, terwijl artikel 7 – luidens de bewoordingen van de arresten van 19 februari 1988 – «limitatief opsomt welke uitsluitingen geoorloofd zijn».

Geen enkel artikel van de Benelux-Overeenkomst en de daarbij horende Gemeenschappelijke Bepalingen regelt evenwel aan welke vereisten de verzekering moet voldoen om geldig te zijn aangegaan, wie de verzekeringsovereenkomst kan sluiten, welke de nietigheidsgronden zijn en hoe de overeenkomst wordt geschorst, beëindigd of ontbonden.

Artikel 12, § 1, verplicht de verzekeraar tot kennisgeving van «de beëindiging, de nietigverklaring, de ontbinding, de schorsing van de overeenkomst of van de dekking, door welke oorzaak ook». Bij ontstentenis van enige nadere precisering houdt deze bepaling in dat de omschrijving ervan aan de nationale wetgever en de contracterende partijen wordt overgelaten. Artikel 12 preciseert voorts, volgens de bewoordingen van de arresten van 19 februari 1988, «in welke gevallen en onder welke voorwaarden de verzekeraar zich tegenover de benadeelde kan beroepen op de beëindiging, de nietigverklaring, de ontbinding of de schorsing van de verzekeringsovereenkomst of van de dekking». In welke gevallen en onder welke voorwaarden de verzekeraar zich daarop tegenover de verzekerde kan beroepen, wordt niet door de Gemeenschappelijke Bepalingen geregeld; het antwoord op die vraag moet dus in de nationale wetgeving en de verzekeringsovereenkomst worden gezocht.

Dit volgt ook uit artikel 11, § 1, dat uitdrukkelijk verwijst naar de nietigheden, de excepties en de gronden van verval die «uit de wet of de overeenkomst van verzekering» voortvloeien.

10. Dat de omschrijving van de geldigheidsvereisten van de verzekeringsovereenkomst aan de nationale wetgever wordt overgelaten, is zeker niet onverenigbaar met de opzet van de Gemeenschappelijke Bepalingen.

Luidens de preambule gaat de Benelux-Overeenkomst ervan uit «dat volkomen eenmaking van het recht voor dit onderwerp bezwaren blijkt op te leveren en dat voorts er mede kan worden volstaan, dat de voornaamste, onmisbaar te achten regelen gemeenschappelijk zijn voor drie landen»⁹. En die onmisbare regelen betreffen dan kennelijk vóór alles de bescherming van de benadeelden, niet de verhouding tussen de verzekeraar en de verzekerde.

Het Benelux-Gerechtshof heeft in het arrest van 19 januari 1981¹⁰ overigens aan deze overweging van de preambule hierin en eruit afgeleid dat «de Benelux-Overeenkomst alsmede de daarbij gevoegde gemeenschappelijke bepalingen bijgevolg slechts een beperkte draagwijdte is toebedacht in zoverre die bepalingen, daar deze in de eerste plaats ertoe strekken een vergoeding van de benadeelde zoveel mogelijk te waarborgen, zich in beginsel ertoe beperken regelen te geven voor dat welbepaalde gebied terwijl de regeling van andere vraagstukken in beginsel aan de nationale wetgeving is overgelaten».

Het arrest past deze beginselen toe op de aansprakelijkheid voor motorrijtuigen van de Staat evenals op de vaststelling van de omstandigheden waarin aan een verzekeringsovereenkomst uitvoering wordt gegeven¹¹. Dezelfde beginselen kunnen ook gelden voor de bepaling van de geldigheidsvereisten van de verzekering.

11. Luidens artikel 9 van de Belgische Verzekeringswet van 11 juni 1874, die titel X van boek I van het Wetboek van Koophandel vormt, maken «elke verzwijging, elke valse verklaring door de verzekerde gedaan, zelfs zonder kwade trouw» de verzekering nietig «wanneer zij de waardering van het risico verminderen of het voorwerp ervan wijzigen, derwijze dat de verzekeraar, had hij ervan kennis gedragen, niet aan dezelfde voorwaarden zou gecontracteerd hebben».

Artikel 31 van dezelfde wet bepaalt :

«De verplichtingen van de verzekeraar eindigen wanneer een daad van de verzekerde de risico's door het veranderen van een essentiële omstandigheid wijzigt, of ze zodanig verzwaaft dat, had de nieuwe toestand bestaan op het ogenblik van de overeenkomst, de verzekeraar niet of alleen tegen andere voorwaarden in de verzekering zou toegestemd hebben.

Kan zich niet beroepen op deze bepaling, de verzekeraar die, nadat hij kennis kreeg van de aan de risico's gebrachte wijzigingen, niettemin de overeenkomst bleef uitvoeren.»

Ten aanzien van de verhouding tussen de verzekeraar en de verzekerde zijn deze wetsbepalingen niet in strijd met enig voorschrift van de Benelux-Overeenkomst of de Gemeenschappelijke Bepalingen. Zoals reeds werd opgemerkt (zie hiervoor nr. 7) bevestigt de Gemeenschappelijke Toelichting integendeel dat de bepalingen van de nationale wetten betreffende verzwijgingen, valse verklaringen en verzwaring van het risico blijven gelden in de verhouding tussen de verzekeraar en de verzekeringnemer.

De rechter kan dus wettig oordelen dat het opvoeren van het vermogen van een als bromfiets verzekerd motorrijtuig tot boven het maximum toegelaten vermogen voor bromfietsen het risico dermate wijzigt dat de verzekeraar de verzekeringsovereenkomst niet onder dezelfde voorwaarden had aangegaan, indien hij daarvan op de hoogte was geweest.

Bij arrest van 6 november 1984¹² overwoog het Hof van Cassatie dat, wanneer de rechter op grond van zijn in cassatie onaantastbare feitelijke vaststellingen oordeelt dat een bromfiets na het afsluiten van de verzekeringsovereenkomst werd omgevormd tot een motorfiets, hij wettig beslist dat, nu de verzekeringsovereenkomst enkel dekking verstrekte

¹⁰ A 80/2, Belgische Staat (Minister van Landsverdediging) /Mouffe, *Jurisprudentie*, 1980-81, blz. 48 (het citaat op blz. 55).

¹¹ *Ibid.*, blz. 56.

¹² AR 8909, A.C., 1984-85, nr. 156.

⁹ Benelux-Basisteksten, deel 4/II, Verzekering motorrijtuigen, blz. 1 b.

voor een bromfiets en de aard van het voertuig voor de verzekeraar bepalend was, het omgevormde voertuig niet het voorwerp van de verzekeringsovereenkomst is en niet door een verzekeringsovereenkomst is gedekt.

Deze overweging is niet onverenigbaar met de arresten van het Benelux-Gerechtshof van 19 februari 1988, noch met de beginselen die daaraan ten grondslag liggen.

12. Of de burgerrechtelijke aansprakelijkheid van een opgevoerde bromfiets, zoals omschreven in de vraag om uitleg van het Hof van Cassatie, gedekt is door een verzekeringsovereenkomstig artikel 2 van de Gemeenschappelijke Bepalingen, wordt niet geregeld door dit of enig ander artikel van de Gemeenschappelijke Bepalingen. Het staat de rechter daarover te beslissen op grond van de feitelijke vaststellingen, de verzekeringsovereenkomst en de nationale verzekeringswetgeving.

In het arrest A 86/2 heeft het Benelux-Gerechtshof weliswaar een overweging ingevoegd die niet voorkomt in het arrest A 86/3 en luidens welke «de ten gevolge van een al dan niet eenvoudige ingreep gewijzigde 'bromfiets' niet kan worden beschouwd als een motorvoertuig dat niet door de verzekering is gedekt». Er is evenwel geen enkele aanwijzing dat het Hof door deze overweging heeft willen vooruitlopen op de thans gestelde vraag om uitleg van artikel 2. De verhouding tussen de verzekeraar en de verzekerde kwam in dit arrest helemaal niet aan de orde. Er mag dus redelijkerwijze worden aangenomen dat het Hof door deze overweging niet als zijn mening heeft willen te kennen geven dat een opgevoerde bromfiets geldig door een verzekering is gedekt in de zin van artikel 2. Dat volgt overigens duidelijk uit de reeds aangehaalde overweging dat aan het aannemen «ten opzichte van de benadeelde» van het bestaan van een verzekering niet in de weg staat de omstandigheid dat «in de verhouding tussen de verzekeraar en de verzekerde» de overeenkomst naar de regels van het gemene recht niet geldig is (zie hiervoor nr. 4).

13. Hetzelfde kan worden gezegd van de volgende overwegingen die voorkomen in een arrest van het Hof van Cassatie dat is gewezen op dezelfde datum als het arrest waarin de thans behandelde vraag wordt gesteld, maar dat uitspraak doet over de interpretatie en de toepassing van de artikelen 6 en 11 overeenkomstig de arresten A 86/2 en A 86/3 van 19 februari 1988¹³:

«Overwegende dat aan het bestaan van een verzekering als bedoeld in artikel 2 van de wet van 1 juli 1956 betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen niet in de weg staat de omstandigheid dat in de verhouding tussen de verzekeraar en de verzekerde de verzekeringsovereenkomst naar de regels van het gemene recht niet geldig is ;

Overwegende dat hieruit volgt dat het ontbreken van verzekering, in de zin van artikel 2 van de wet van 1 juli 1956, niet kan worden afgeleid uit de loutere omstandigheid dat het in het verzekeringscontract omschreven motorrijtuig, hetzij ten tijde van het sluiten van het contract eigenschappen had die afweken van de door of namens de verzekerde verstrekte gegevens en door hem werden verzwegen, ook al zouden de afwijkende eigenschappen van het motorrijtuig

voor de verzekeraar een groter risico meebrengen dat uit de hem voor het aangaan van de verzekering opgegeven eigenschappen kon voortvloeien en ook al zou het motorrijtuig daardoor in een andere wettelijke categorie vallen, hetzij na het sluiten van de verzekering doch voor het schadeveroorzakende ongeval zodanig is gewijzigd dat het gebruik ervan voor de verzekeraar een groter risico meebrengt dan het gebruik in de oorspronkelijke toestand of dat het motorrijtuig daardoor in een andere wettelijke categorie valt».

Deze overwegingen mogen, zoals de aangehaalde overweging van het arrest A 86/2 van het Benelux-Gerechtshof, niet uit hun verband worden gerukt ; zij moeten worden gelezen binnen het raam van de kwestie waarover de arresten uitspraak doen, m.n. de verhouding van de verzekeraar met de benadeelde en niet met de verzekerde.

14. *Conclusie.* Ik meen dat de gestelde vraag als volgt moet worden beantwoord :

Artikel 2, § 1, eerste lid, van de Gemeenschappelijke Bepalingen houdt geen nadere regeling in omtrent de vraag of een als «bromfiets» verzekerd motorrijtuig waarvan, vóór of na het sluiten van de verzekeringsovereenkomst, het vermogen wordt opgevoerd zodanig dat de aldus bereikte maximumsnelheid de grens overschrijdt die door het toepasselijk nationaal reglement wordt aangemerkt als een van de factoren die bromfietsen onderscheiden van motorfietsen, moet worden beschouwd als zijnde een motorrijtuig waarvan de burgerrechtelijke aansprakelijkheid waartoe het aanleiding kan geven, gedekt is door een verzekering welke aan de bepalingen van artikel 2, § 1, eerste lid, van voormelde Gemeenschappelijke Bepalingen beantwoordt.

Arrest

Ten aanzien van de feiten

2. Overwegende dat de feiten, zoals ze blijken uit het casatiearrest, voor zover hier van belang, kunnen worden samengevat als volgt :

Nicola P. veroorzaakte een verkeersongeval waardoor de burgerlijke partijen schade leden. Het blijkt dat : «P. verzekerd was voor een voertuig omschreven als 'rijwiel met hulpmotor' ; de gedane vaststellingen aantonen dat dit voertuig (met) een snelheid van 62 tot 65 kilometer per uur kon rijden ; het bijgevolg niet meer valt onder de wettelijke bepalingen van een rijwiel met hulpmotor, maar dat het dient beschouwd als een 'motorfiets' ; dit gegeven in verband met de door het voertuig ontwikkelde snelheid van bij de aangifte van het verzekerde risico verzwegen werd door beklagde P. aan de verzekeringsmaatschappij A. ; volgens het verzekeringsvoorstel een 'rijwiel met hulpmotor' zijnde een tweewielig voertuig uitgerust met een motor met een cilinderinhoud van ten hoogste 50 cm³ en dat wegens bouw en motorvermogen alleen op horizontale weg de snelheid van 40 kilometer per uur niet kon overschrijden, werd verzekerd ; deze omschrijving volledig beantwoordt aan de huidige definitie van 'bromfiets, klasse B' ; (...) het door beklagde bestuurde voertuig wettelijk van een andere aard was dan (dat) vermeld in het verzekeringscontract».

P. werd voor de correctionele rechtbank vervolgd, onder meer wegens overtreding van artikel 2, § 1, eerste lid, van de Belgische W.A.M., waarvan de tekst overeenstemt met die van artikel 2, § 1, eerste lid, van de Gemeenschappelijke Bepalingen en waarvan de overtreding strafbaar wordt ge-

¹³ Cass., 18 oktober 1988, AR 1315, Gemeenschappelijk Motorwaarborgfonds/Van der Straeten e.a.

steld door artikel 18 van de genoemde Belgische wet ; R. en zijn ziekteverzekeraar LCM vorderden schadevergoeding bij wege van burgerlijke-partijstelling ; de W.A.M.-verzekeraar A. en het Gemeenschappelijk Motorwaarborgfonds voegden zich vrijwillig in het geding en de burgerlijke partijen richtten hun vordering ook tegen de tussengekomen partijen.

Bij arrest van 25 april 1986 van het Hof van Beroep te Antwerpen werd P. onder meer wegens de genoemde overtreding strafrechtelijk veroordeeld en werd hij tevens veroordeeld om aan de burgerlijke partijen schade te vergoeden ; het hof van beroep stelde de verzekeraar A. buiten de zaak en veroordeelde het Gemeenschappelijk Motorwaarborgfonds tot het verlenen van dekking, op grond dat «het verzwijgen van de in feite meer dan 50% hoger liggende maximumsnelheid dan (die) geïmpliceerd in het verzekeringscontract, door het te omschrijven als een 'rijwiel met hulpmotor', als een essentieel kenmerk en van het voertuig en van het verzekerd risico wordt beschouwd ; de overeenkomst tussen partijen dan ook niet geldig tot stand is gekomen wat betreft de verzekering van de burgerlijke aansprakelijkheid voor een motorfiets en P. geacht wordt nooit geldig verzekerd te zijn geweest voor dit voertuig waarmee hij het ongeval veroorzaakte ; de snelheid die (hij) effectief voerde op het ogenblik van de aanrijding hiermede geen verband houdt» ; ten aanzien van de benadeelden, R. en LCM, oordeelde het hof van beroep dat de nietigheid van de verzekeringsovereenkomst hun niet kon worden tegengeworpen.

P. stelde cassatieberoep in, onder meer wegens zijn strafrechtelijke veroordeling op grond van artikel 18 van de Belgische W.A.M. en op civielrechtelijk gebied ; ook R. stelde cassatieberoep in wegens de nietigverklaring van de verzekeringsovereenkomst en het buiten de zaak stellen van de verzekeraar A. ; ook het Gemeenschappelijk Motorwaarborgfonds stelde cassatieberoep in maar deed daarvan afstand ;

Ten aanzien van het verloop van het geding

3. Overwegende dat het Hof van Cassatie na de uitspraak over de voorziening, in zoverre ze gericht is tegen de beslissing op de strafvordering ten laste van P., te hebben uitgesteld, vervolgens het Benelux-Gerechtshof heeft verzocht uitspraak te doen over de volgende vraag :

«Houdt de bepaling van artikel 2, § 1, eerste lid, van de Gemeenschappelijke Bepalingen behorende bij de Benelux-Overeenkomst betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen in dat — in de rechtsverhouding tussen de verzekerde en de verzekeraar — moet worden beschouwd als zijnde een motorrijtuig waarvan de burgerrechtelijke aansprakelijkheid waartoe het aanleiding kan geven gedekt is door een verzekering, welke aan de bepalingen van artikel 2, § 1, eerste lid, van voormelde Gemeenschappelijke Bepalingen beantwoordt, een als 'bromfiets' verzekerd motorrijtuig waarvan, vóór of na het sluiten van de verzekeringsovereenkomst, het vermogen wordt opgevoerd zodanig dat de aldus bereikte maximumsnelheid de grens overschrijdt die door het toepasselijk nationaal reglement als een van de factoren die bromfietsen onderscheiden van motorfietsen wordt aangemerkt, ook al zou dat motorrijtuig daardoor in een andere wettelijke categorie vallen ?» ;

4. dat hierbij aandacht verdient dat de vraag gesteld wordt in verband met een strafbepaling die door België als

verdragspartij volgens de Memorie van Toelichting bij het ontwerp Belgische W.A.M. is uitgevaardigd ter voldoening van een verplichting uit artikel 8 van de Benelux-Overeenkomst ;

...

Ten aanzien van het recht

8. Overwegende dat de aan het Hof gestelde vraag, anders dan de vraag die het Hof met name in zijn arresten van 15 onderscheidenlijk 19 februari 1988 in de zaken A 86/2 en A 86/3 en ook A 87/4 heeft behandeld, geen betrekking heeft op de rechtsverhouding tussen de verzekeraar en de benadeelde die zijn eigen recht op uitkering uitoefent, maar, zoals het Hof van Cassatie onderstreept, op de rechtsverhouding tussen de verzekerde en de verzekeraar ;

9. dat in de gestelde vraag besloten ligt de vraag of ingeval een risicoverzwaarig die voortvloeit uit het opvoeren van het motorvermogen van het verzekerde motorrijtuig, vóór dan wel na het sluiten van de verzekeringsovereenkomst voor de verzekeraar is verzwegen, de daaraan in de verhouding tussen verzekeraar en verzekerde te verbinden rechtsgevolgen mede hun regeling vinden in de Gemeenschappelijke Bepalingen, dan wel uitsluitend in het op de verzekeringsovereenkomst toe te passen nationale recht ;

10. Overwegende dat deze vraag rijst en moet worden beantwoord tegen de achtergrond van de eerste twee voormelde arresten, waarin het Hof met name heeft overwogen dat uit de bepalingen van de artikelen 2, 3, 4, 6, 11 en 13 van de Gemeenschappelijke Bepalingen alsook uit de Gemeenschappelijke Toelichting van de Regeringen en hun voorgeschiedenis volgt «dat de partijen bij de Benelux-Overeenkomst het belang van een zo effectief mogelijke bescherming van de verkeersslachtoffers zwaarder hebben willen laten wegen dan het belang van de verzekeraars om de risico's welke zij overnemen, te kunnen begrenzen ; dat artikel 6 van de Gemeenschappelijke Bepalingen weliswaar veronderstelt dat een — aan die bepalingen beantwoordende — verzekering bestaat die op het schadeveroorzakende motorrijtuig betrekking heeft ; dat evenwel, gelet op het voorgaande, aan het aannemen ten opzichte van de benadeelde van het bestaan van een verzekering als bedoeld in artikel 6, § 1, niet in de weg staat de omstandigheid dat in de verhouding tussen de verzekeraar en de verzekerde de verzekeringsovereenkomst naar de regels van het gemene recht niet geldig is, en evenmin de omstandigheid dat deze verzekeringsovereenkomst onvoldoende dekking geeft (behoudens in geval van een toegestane uitsluiting als bedoeld in artikel 4)» ;

11. Overwegende dat, luidens de preambule van de Benelux-Overeenkomst betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen, «volkomen eenmaking van het recht voor dit onderwerp bezwaren blijkt op te leveren en (...) voorts er mede kan worden volstaan, dat de voornaamste onmisbaar te achten regelen gemeenschappelijk zijn voor de drie landen, met dien verstande dat ieder der landen de vrijheid behoudt voor zijn grondgebied bepalingen af te kondigen, die de waarborg ten behoeve van de benadeelden vergroten» ;

12. dat het Hof desaaangaande in zijn arrest van 19 januari 1981 in de zaak A 80/2 overwoog dat «de Benelux-Overeenkomst alsmede de daarbij gevoegde Gemeenschappelijke Bepalingen bijgevolg slechts een beperkte draagwijdte is toebedacht in zoverre die bepalingen, daar ze in de eerste plaats

ertoe strekken een vergoeding van de benadeelde zoveel mogelijk te waarborgen, zich in beginsel ertoe beperken regelen te geven voor dat welbepaalde gebied terwijl de regeling van andere vraagstukken in beginsel aan de nationale wetgever is overgelaten»;

13. Overwegende dat uit het voorgaande volgt dat de hiervoor onder 9 bedoelde rechtsgevolgen niet mede hun regeling vinden in de Gemeenschappelijke Bepalingen en de door het Hof van Cassatie gestelde vraag niet bevestigend kan worden beantwoord ;

14. dat derhalve, aangenomen dat de in feite gesloten verzekeringsovereenkomst voldoet aan het bepaalde in de artikelen 2, § 2, en 3 van de Gemeenschappelijke Bepalingen, sprake is van een door artikel 2, § 1, vereiste «verzekering welke aan de bepalingen van deze wet beantwoordt», óók indien in de verhouding tussen verzekeraar en verzekerde eerstbedoelde volgens het op de verzekeringsovereenkomst toe te passen nationale recht wegens de hiervoor onder 9 genoemde omstandigheid niet tot uitkering verplicht is ;

15. Overwegende dat hetzelfde geldt voor de uitleg van de in artikel 8, § 2, onder 1, van de genoemde Benelux-Overeenkomst voorkomende woorden «een verzekering (...), welke beantwoordt aan de bij deze Overeenkomst behorende Gemeenschappelijke bepalingen», waarbij opmerking verdient dat het de nationale wetgevers vrijstaat een verdergaande strafbepaling in te voeren ;

...

Verklaart voor recht :

20. Ingeval een risicoverzwaren die voortvloeit uit het opvoeren van het motorvermogen van het verzekerde motorrijtuig, vóór dan wel na het sluiten van de verzekeringsovereenkomst voor de verzekeraar is verzwegen, vinden de daaraan in de verhouding tussen verzekeraar en verzekerde te verbinden rechtsgevolgen niet mede hun regeling in de Gemeenschappelijke Bepalingen behorende bij de Overeenkomst betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen ;

21. Aangenomen dat de in feite gesloten verzekeringsovereenkomst voldoet aan het bepaalde in de artikelen 2, § 2, en 3 van de Gemeenschappelijke Bepalingen, is sprake van een door artikel 2, § 1, vereiste «verzekering welke aan de bepalingen van deze wet beantwoordt», óók indien in de verhouding tussen verzekeraar en verzekerde eerstbedoelde volgens het op de verzekeringsovereenkomst toe te passen nationale recht wegens de hiervoor onder 9 genoemde omstandigheid niet tot uitkering verplicht is.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER – 14 SEPTEMBER 1989

Voorzitter-rapporteur : de h. Sace, afdelingsvoorzitter
Openbaar ministerie : de h. Piret, advocaat-generaal
Advocaat : mr. Kirkpatrick

1. Openbaar ministerie – Hoger beroep van procureur des Konings – Partij – 2. Gemeente – Vervanging van een schepen wegens verhindering – 3. Brugelijke rechtspleging

– Kort geding – Spoedeisend geval – Afgifte van administratieve stukken – 4. Openbaar ministerie – Ambtshalve optreden

1. Wanneer de procureur des Konings op grond van art. 138, tweede lid, Ger. W. hoger beroep heeft ingesteld tegen een beslissing van een rechter in kort geding, is krachtens art. 143, tweede lid, alleen de procureur-generaal partij in de zaak.

2. Wanneer een schepen op grond van een verbod vanwege de toezichthoudende overheid om zijn ambt uit te oefenen geweigerd heeft administratieve stukken uit te reiken, kan de rechter daaruit wettig afleiden dat die schepen verhinderd was in de zin van art. 107, tweede lid, Gemeentewet en dat, wegens die verhindering, het gemeenteraadslid dat de eerste plaats bekleedde op de ranglijst, gemachtigd was om hem te vervangen.

3. De rechter in kort geding verklaart zich, wegens ontstentenis van urgentie, wettig onbevoegd om kennis te nemen van een vordering om een administratief stuk te krijgen, op grond dat de eiser de mogelijkheid heeft om het stuk te krijgen langs administratieve weg.

4. Krachtens art. 138, tweede lid, Ger. W. kan het openbaar ministerie hoger beroep instellen tegen een beschikking van een rechter in kort geding op grond dat die beschikking, waarbij uitspraak wordt gedaan over het recht van een persoon om het ambt van burgemeester uit te oefenen, met machtsoverschrijding is gewezen.

D. t/ H. e.a.

Gelet op het bestreden arrest, op 22 januari 1988 door het Hof van Beroep te Luik gewezen ;

I. In zoverre de voorziening tegen de procureur des Konings is gericht :

Over het middel van niet-ontvankelijkheid dat het openbaar ministerie ambtshalve heeft opgeworpen en ter kennis gebracht overeenkomstig artikel 1097 van het Gerechtelijk Wetboek, hierin bestaande dat de procureur des Konings niet in de zaak voor het hof van beroep was betrokken :

Overwegende dat het arrest als partijen onder meer vermeldt : «de procureur des Konings bij de Rechtbank van Eerste Aanleg te Luik, eiser in hoger beroep, vertegenwoordigd door de procureur-generaal bij het Hof van Beroep te Luik» ;

Overwegende dat, hoewel vaststaat dat de procureur des Konings op grond van artikel 138, tweede lid, van het Gerechtelijk Wetboek hoger beroep heeft ingesteld tegen de beslissing welke de rechter in kort geding in die zaak heeft gewezen, uit artikel 143, tweede lid, van hetzelfde wetboek echter blijkt dat alle opdrachten van het openbaar ministerie bij het hof van beroep door de procureur-generaal bij dat hof worden uitgevoerd ; dat daaruit volgt dat de procureur-generaal en geenszins de procureur des Konings voor het hof van beroep partij was in de zaak ;

Dat het middel van niet-ontvankelijkheid gegrond is ;

II. Wat het overige van de voorziening betreft :

Over het eerste middel : schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 138, inzonderheid tweede lid, 584, eerste lid, 1138, 2°, van het Gerechtelijk Wetboek en van het beginsel

inzake de autonomie der procespartijen, welk algemeen rechtsbeginsel in artikel 1138, 2°, is neergelegd,

doordat het arrest, na te hebben vastgesteld dat eiser, toen de eerste verweerder weigerde hem de administratieve stukken te verstrekken waarvan hij, voor de uitoefening van zijn beroep, van het gemeentebestuur rechtens afgifte kon verlangen, die weigering van de eerste schepen, waarnemend burgemeester, beschouwde «als een klaarblijkelijke onwettigheid en een grove administratieve feitelijkheid», de eerste verweerder, eerste schepen, wonende in Voeren, voor de rechter in kort geding van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Luik heeft gedagvaard om «voor recht te horen zeggen dat de eerste schepen krachtens artikel 107 van de Gemeentewet zich niet mag onttrekken aan het verrichten van de handelingen waarmee de burgemeester is belast; dientengevolge de (eerste verweerder), eerste schepen, te gelasten de hem gevraagde administratieve stukken uit te reiken»; dat de eerste rechter «de vordering zoals zij was voorgedragen» had toegewezen, het arrest het hoger beroep tegen de beschikking van de eerste rechter ontvankelijk verklaart, beslist «dat te dezen geen termen aanwezig zijn om de zaak in kort geding te behandelen», de beroepen beslissing vernietigt en eiser in de kosten van beide instanties veroordeelt, op grond «dat het openbaar ministerie aan artikel 138 van het Gerechtelijk Wetboek het recht ontleent om ambtshalve op te treden, — o.a. bij wege van hoger beroep tegen de burgerrechtelijke beslissing waarbij hij geen partij was in eerste aanleg — telkens als hij aantoont dat het maatschappelijk bestel in gevaar wordt gebracht door een toestand die onduidelijk is en die moet worden verholpen; dat de bestreden beslissing indruist tegen de openbare orde daar de eerste rechter, toen hij uitspraak deed over het subjectief recht (van eiser), vooraf diende na te gaan in hoeverre hij bevoegd was, zelfs als zijn bevoegdheid door de partijen niet wordt betwist; dat de eerste schepen van Voeren, onder verwijzing naar de brieven van 7 juli 1987 van de gouverneur van Limburg en van 4 augustus 1987 van de minister van Binnenlandse Zaken, en 'om steeds de wet zo strikt mogelijk in acht te nemen', heeft geweigerd de gevraagde administratieve stukken te ondertekenen; dat die weigering neerkwam op een verhindering waardoor het gemeenteraadslid, dat de eerste plaats bekleedde op de ranglijst, en zo vervolgens, ambtshalve gemachtigd was om het ambt van burgemeester uit te oefenen en inzonderheid om de bewuste stukken uit te reiken (artikel 107, eerste en tweede lid, Gemeentewet); (eiser) bijgevolg de bij de wet voorgeschreven weg diende te volgen veeleer dan een rechterlijke procedure in te leiden, zoals de gemeentesecretaris hem dit had aangeraden; dat hij zelfs niet had gepoogd een beroep te doen op de vorenbedoelde gemeenteraadsliden, zodat hij zich niet kon wenden tot de rechter in kort geding onder voorwendsel van 'een grove administratieve feitelijkheid waardoor hem een ernstig nadeel was berokkend'; dat de eerste rechter zich onbevoegd diende te verklaren, nu de toestand niet vereiste dat hij onverwijld optrad; dat zelfs niet was aangetoond dat het om een spoedeisende zaak ging»,

terwijl, eerste onderdeel, de redenen dat «de eerste rechter zich onbevoegd diende te verklaren, nu de toestand niet vereiste dat hij onverwijld optrad» en «dat zelfs niet was aangetoond dat het om een spoedeisende zaak ging» kunnen betekenen ofwel 1) dat het hof van beroep heeft geoordeeld dat eiser de litigieuze stukken (een nationaliteitsbewijs en een ge-

tuigscrift van goed zedelijk gedrag met het oog op de indiening van een aanvraag tot hernieuwing van de erkenning als aannemer van openbare werken) niet dringend nodig had, ofwel 2) dat het hof van beroep de mening was toegedaan dat de toestand niet vereiste dat de rechter in kort geding onverwijld optrad omdat ten gevolge van de weigering van de eerste verweerder, eerste schepen van de gemeente van zijn verblijfplaats, om hem de litigieuze stukken uit te reiken, eiser zich diende te wenden tot het gemeenteraadslid dat de eerste plaats bekleedde op de ranglijst en, bij ontstentenis, tot de volgende raadsleden en dat eiser zich pas na die weigering door dat raadslid of die raadsleden tot de rechter in kort geding had mogen richten; daaruit volgt dat het arrest op dubbelzinnige redenen is gegrond, zodat het Hof de wettigheid ervan niet kan toetsen, wat gelijkstaat met een gebrek aan redenen (schending van artikel 97 van de Grondwet);

tweede onderdeel, eiser in zijn gedinginleidende dagvaarding aanvoerde dat zijn erkenning als aannemer van openbare werken verstreken was «en dat een contractant hem ter kennis had gebracht dat hij, indien hij voor hem wilde blijven werken, dringend zijn erkenning diende te laten vernieuwen»; ten gevolge van de weigering van de eerste verweerder om de litigieuze stukken te ondertekenen eiser «onmogelijk zijn dossier voor de erkenning kan samenstellen, hetgeen voor hem heel dringend nodig was» en dat in die omstandigheden de weigering van de eerste verweerder aan eiser een ernstig nadeel berokkent; noch de eerste verweerder, noch het openbaar ministerie in zijn appelakte en in zijn conclusie hebben betwist dat eiser er een wettig belang bij had de litigieuze stukken dringend te verkrijgen; daaruit volgt dat het arrest, als het volgens de interpretatie 1) van het eerste onderdeel dient te worden verstaan (volgens welke eiser de litigieuze administratieve stukken niet dringend nodig had), in strijd met het beginsel inzake de autonomie van de procespartijen, ambtshalve een betwisting opwerpt, zonder verband met de openbare orde en waarvan de partijen in hun conclusie het bestaan uitsloten (schending van artikel 1138, 2°, van het Gerechtelijk Wetboek en miskennen van het algemeen rechtsbeginsel dat in voormeld artikel 1138, 2°, is neergelegd);

...

Wat het eerste en het tweede onderdeel samen betreft:

Overwegende dat de in het eerste onderdeel van het middel overgenomen redenen van het arrest, dat «de eerste rechter zich onbevoegd diende te verklaren, daar de toestand niet vereiste dat hij onverwijld optrad» en dat «zelfs niet was aangetoond dat het om een spoedeisende zaak ging», in verband moeten worden gebracht met de andere vermeldingen van de bestreden beslissing volgens welke, enerzijds, de eerste verweerder geweigerd had de gevraagde administratieve stukken te ondertekenen, die weigering een verhindering was, als bedoeld in artikel 107, tweede lid, van de Gemeentewet, en eiser derhalve de bij de wet voorgeschreven weg diende te volgen veeleer dan een rechterlijke procedure in te leiden, en anderzijds, artikel 107, tweede lid, aan eiser een middel verschaft om op een voldoende wijze een einde te maken aan de toestand waarin hij verkeerde;

Overwegende dat uit die vermeldingen valt af te leiden dat het hof van beroep heeft geoordeeld dat de zaak geen spoed vereiste, in wezen omdat de Gemeentewet aan eiser voldoende

de mogelijkheid bood om een oplossing te vinden voor de toestand waardoor hij werd benadeeld, en geenszins, zoals in het eerste onderdeel van het middel wordt betoogd, omdat eiser de gevraagde administratieve stukken niet dringend nodig had;

Dat het arrest bijgevolg niet dubbelzinnig is, zoals werd aangevoerd in het eerste onderdeel van het middel, dat derhalve feitelijke grondslag mist;

Dat het middel, wat het tweede onderdeel betreft, op een onjuiste uitlegging van de bestreden beslissing berust en dus ook feitelijke grondslag mist;

...

Over het tweede middel: schending van de artikelen 31, 92, 93, 97, 107, 108 van de Grondwet, 584, eerste lid, van het Gerechtelijk Wetboek, 227, 227bis, § 1, van het Strafwetboek, 56, 86, 87, 87bis en 107 van de Gemeentewet,

doordat (tekst gelijk aan die in het eerste middel)

terwijl, eerste onderdeel, luidens artikel 107 van de Gemeentewet, «bij ontstentenis of verhindering van de burgemeester, zijn ambt wordt waargenomen door de eerstgekozen schepen, tenzij de burgemeester zijn bevoegdheid aan een andere schepen heeft opgedragen. Bij ontstentenis of verhindering van een schepen, deze wordt vervangen door het gemeenteraadslid dat de eerste plaats bekleedt op de ranglijst, en zo vervolgens»; bij ontstentenis of verhindering van de burgemeester, de weigering van «de eerstgekozen schepen» om een handeling van zijn burgemeestersambt te verrichten, in de zin van die bepaling, slechts een «verhindering» van de schepen is — dat wil zeggen een verhindering waardoor de volgende schepenen en, bij ontstentenis, de gemeenteraadsliden volgens de ranglijst automatisch bevoegd zijn — als die weigering steunt op een oorzaak waardoor de schepen wettig verhinderd is om als vervanger op te treden overeenkomstig voormeld artikel 107; uit het grondwetsbeginsel betreffende de autonomie van de gemeenteoverheid volgt dat, buiten de bij de wet beperkt opgesomde gevallen van toezicht, het optreden van de provinciegouverneur of van een lid van de nationale, gewestelijke of communautaire uitvoerende macht voor de «eerste schepen» geen verhindering kan zijn, in de zin van artikel 107 van de Gemeentewet; ofschoon de toezichthoudende overheid, enerzijds, overeenkomstig de artikelen 86, 87 en 87bis van de Gemeentewet, hetzij de verkiezing van een schepen, hetzij een handeling die de schepen als waarnemend burgemeester krachtens voormeld artikel 107 heeft verricht, kon vernietigen of schorsen, en zij, anderzijds, overeenkomstig artikel 56 van dezelfde Gemeentewet die schepen wegens kennelijk wangedrag of grove nalatigheid kan schorsen of afzetten, geen enkele wettelijke bepaling aan de provinciegouverneur of aan de minister van Binnenlandse Zaken de bevoegdheid verleent om de eerstgekozen schepen wiens verkiezing noch vernietigd, noch geschorst is en tegen wie geen van de in artikel 56 van de Gemeentewet gestelde maatregelen is getroffen, te verbieden dat hij het ambt bekleedt overeenkomstig artikel 107 van dezelfde wet; daaruit volgt dat het arrest, dat niet vaststelt dat de verkiezing van de eerste verweerder tot eerste schepen door de toezichthoudende overheid regelmatig vernietigd of geschorst zou zijn, en evenmin dat tegen de eerste verweerder de in artikel 56 van de Gemeentewet bedoelde maatregelen zijn getroffen, op grond van bovenvermelde vaststellingen niet wettig heeft kunnen beslissen dat de weigering

van de eerste verweerder om aan eiser de litigieuze stukken af te geven, — welke weigering gegrond is op twee brieven waarbij volgens de door het arrest niet tegengesproken vaststellingen van de eerste rechter, de goeverneur van Limburg en de minister van Binnenlandse Zaken aan de eerste verweerder verbod oplegden enige handeling van het ambt van eerste schepen te verrichten — neerkwam op een «verhindering», in de zin van artikel 107 van de Gemeentewet en «het gemeenteraadslid dat de eerste plaats bekleedt op de ranglijst, en zo vervolgens, ambtshalve bevoegd verklaarde om het ambt van burgemeester uit te oefenen en inzonderheid om de bewuste stukken uit te reiken» (schending van de artikelen 31, 107, 108 van de Grondwet, 56, 86, 87, 87bis en 107 van de Gemeentewet); volgens de interpretatie in het eerste onderdeel van het eerste middel, het arrest derhalve uit artikel 107 van de Gemeentewet niet wettig heeft kunnen afleiden dat de toestand niet vereiste dat de rechter in kort geding onverwijld optrad (schending van de artikelen 31, 107, 108 van de Grondwet, 584, eerste lid, van het Gerechtelijk Wetboek, 56, 86, 87, 87bis en 107 van de Gemeentewet); aangezien geen nadere verklaring is gegeven over de inhoud van de brieven van de provinciegouverneur en van de minister van Binnenlandse Zaken waarop de weigering van de eerste verweerder was gegrond, het Hof aan de hand van de redenen van het arrest althans niet kan nagaan of de feitenrechter het wettelijk begrip «verhindering», in de zin van artikel 107 van de Gemeentewet, juist heeft toegepast; het arrest derhalve niet regelmatig met redenen is omkleed (schending van artikel 97 van de Grondwet);

tweede onderdeel, wanneer de weigering van de eersgekozen schepen om aan een gemeentebewoner een stuk af te geven dat de afwezige of verhinderde burgemeester moet afgeven, niet steunt op een wettige grond van verhindering, in de zin van artikel 107 van de Gemeentewet, de gemeentebewoner zich niet kan wenden «tot het gemeenteraadslid dat de eerste plaats bekleedde op de ranglijst» om een beslissing te nemen in de plaats van de schepen; de beslissing van deze in zodanig geval neerkomt op een eenvoudige weigering om stukken uit te reiken, zodat de gemeentebewoner de administratieve of rechterlijke middelen kan aanwenden waardoor hij zijn subjectief recht om die stukken te doen afgeven kan doen vaststellen; daaruit volgt dat het arrest op grond van de zoëven weergegeven vaststellingen niet wettig heeft kunnen beslissen dat eiser zich te dezen tot het gemeenteraadslid dat de eerste plaats bekleedde op de ranglijst diende te wenden, veeleer dan tot de rechter, ten einde zijn subjectief recht op uitreiking van de litigieuze stukken te doen erkennen (schending van de artikelen 31, 92, 93, 107, 108 van de Grondwet, 227, 227bis, § 1, van het Strafwetboek en 107 van de Gemeentewet); volgens de interpretatie in het eerste onderdeel van het eerste middel, het arrest derhalve uit artikel 107 van de Gemeentewet niet wettig heeft kunnen afleiden dat de toestand niet vereiste dat de rechter in kort geding onverwijld optrad, op grond dat eiser zich kon wenden tot het gemeenteraadslid dat de eerste plaats bekleedde op de ranglijst, of tot de volgende gemeenteraadsliden (schending van de artikelen 31, 92, 93, 107, 108 van de Grondwet, 584, eerste lid, van het Gerechtelijk Wetboek, 227, 227bis, § 1, van het Strafwetboek en 107 van de Gemeentewet):

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat zowel uit de tekst zelf van artikel 107 van de Gemeentewet van 30 maart 1836, als uit de voorbereiding van die wet en inzonderheid uit het verslag van de heer Dumortier namens de centrale afdeling van de Kamer van Volksvertegenwoordigers blijkt dat de uitdrukkingen «bij ontstentenis of verhindering» in het eerste en het tweede lid van artikel 107 van die wet een algemene betekenis hebben; dat volgens het oorspronkelijk wetsontwerp de burgemeester zou worden vervangen «in geval van ziekte, afwezigheid of om enige andere reden van verhindering, alsmede in geval van tijdelijke vacature», maar dat blijkens het verslag van de heer Dumortier die tekst werd gewijzigd omdat de uitdrukkingen «bij ontstentenis of verhindering» algemener waren;

Overwegende dat het arrest vermeldt «dat de eerste schepen van Voeren, onder verwijzing naar de brieven van 7 juli 1987 van de gouverneur van Limburg en van 4 augustus 1987 van de minister van Binnenlandse Zaken, en om steeds de wet zo strikt mogelijk in acht te nemen, heeft geweigerd de gevraagde administratieve stukken te ondertekenen»; dat het hof van beroep uit die vaststelling wettig heeft kunnen afleiden dat de eerst gekozen schepen verhinderd was, in de zin van voormeld artikel 107, tweede lid, en dat wegens die verhindering die wetsbepaling diende te worden toegepast en «het gemeenteraadslid dat de eerste plaats bekleedde op de ranglijst, en zo vervolgens, ambtshalve gemachtigd was om het ambt van burgemeester uit te oefenen en inzonderheid om de bewuste stukken af te geven»;

Wat het tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat, blijkens het antwoord op het eerste onderdeel van het middel, het hof van beroep zijn beslissing dat de eerst gekozen schepen verhinderd was, in de zin van artikel 107 van de Gemeentewet, naar recht verantwoordt;

Dat het derhalve heeft kunnen beslissen dat eiser de bij dat artikel voorgeschreven weg diende te volgen, enerzijds, en dat wegens de bij de wet geboden mogelijkheid, de toestand van eiser niet vereiste dat de rechter in kort geding onverwijld optrad, anderzijds;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

Over het vijfde middel: schending van de artikelen 1319, 1320, 1322 van het Burgerlijk Wetboek, 6, 20, 21, 23, 138, tweede lid, en 1068 van het Gerechtelijk Wetboek,

doordat het arrest, na vooraf te hebben vastgesteld dat eiser, toen de eerste verweerder weigerde hem de administratieve stukken te verstrekken waarvan hij voor de uitoefening van zijn beroep van het gemeentebestuur rechtens afgifte kon verlangen, die weigering van de eerste schepen, waarnemend burgemeester, beschouwde «als een klaarblijkelijke onwettigheid en een grove administratieve feitelijkheid», de eerste verweerder, eerste schepen, wonende in Voeren, voor de rechter in kort geding van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Luik heeft gedagvaard om «voor recht te horen zeggen dat de eerste schepen zich krachtens artikel 107 van de Gemeentewet niet mag onttrekken aan het verrichten van de handelingen waarmee de burgemeester is belast; diensgevolge de (eerste verweerder), eerste schepen, te gelasten de hem gevraagde administratieve stukken uit te reiken» (en) dat de eerste rechter «de vordering zoals zij was voorgedragen» had toegewezen, vervolgens het hoger beroep tegen de beschikking van de eerste rechter ontvankelijk verklaart, de beroepen beslissing vernietigt en eiser in de kosten van beide

instanties veroordeelt, op grond dat «de eerste rechter, door aldus te beslissen over het recht zelf (van de eerste verweerder) de aan de rechterlijke macht gestelde grenzen heeft overschreden en de verdeling van de wettelijke bevoegdheden onder de Staatsmachten heeft miskend»; dat «ingevolge de bestreden beschikking (de eerste verweerder) op onwettige wijze bevoegd is verklaard niet alleen voor de afgifte van beide door (eiser) gevraagde administratieve akten, maar ook de facto, niettegenstaande het betrekkelijk gezag van het rechterlijk gewijsde, voor alle andere administratieve handelingen die hij vervolgens heeft verricht, zoals blijkt uit de door (het openbaar ministerie) tijdens het debat overgelegde stukken en uit de appelconclusie van (de eerste verweerder) zelf, die «alleen maar kan beamen dat hij sinds de beschikking alle handelingen heeft verricht waarmee de eerste schepen, waarnemend burgemeester, is belast»,

terwijl, eerste onderdeel, in het dictum van de beschikking van de eerste rechter van 18 augustus 1987 enkel staat: «verklaring voor recht dat (de eerste verweerder) als eerste schepen verplicht is aan eiser de gevraagde administratieve akten (namelijk een nationaliteitsbewijs en een getuigenschrift van goed zedelijk gedrag), die vereist waren voor het verkrijgen van de aangevraagde erkenning» uit te reiken; uit dat dictum blijkt dat de eerste rechter de eerste verweerder slechts heeft gelast een bepaalde en nauwkeurig omschreven rechtshandeling te verrichten: aan eiser de stukken af te geven die hij nodig had voor de hernieuwing van zijn erkenning als aannemer van openbare werken; de beschikking de eerste verweerder niet heeft gelast in de toekomst op algemene wijze en ten aanzien van alle bewoners van de gemeente Voeren het ambt van burgemeester uit te oefenen; daaruit volgt dat het arrest, door te beslissen dat de eerste rechter «over het recht zelf (van de eerste verweerder) om het ambt van burgemeester uit te oefenen had beslist», aan de beschikking van 8 augustus 1987 een uitlegging geeft die niet te verenigen is met de bewoordingen van die akte (miskening van de bevoegdheid van de akten en schending van de artikelen 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek);

tweede onderdeel, uit vorenbedoeld dictum van de beschikking van de eerste rechter van 18 augustus 1987 blijkt dat die beschikking de eerste verweerder slechts heeft gelast een bepaalde en nauwkeurig omschreven rechtshandeling te verrichten: aan eiser de stukken af te geven die hij nodig had voor de hernieuwing van zijn erkenning als aannemer van openbare werken; de eerste rechter derhalve niet bij wege van algemene en als regel geldende beschikking uitspraak heeft gedaan; noch uit de gronden, noch uit het dictum van de beschikking kan worden afgeleid dat de eerste rechter heeft willen afwijken van het betrekkelijk gezag van het rechterlijk gewijsde of dat het in zijn bedoeling lag de beschikking inzake eiser tegen de eerste verweerder te doen gelden als titel waarop anderen dan de partijen bij die beslissing en inzonderheid andere bewoners van de gemeente Voeren zich zouden kunnen beroepen, wanneer zij door de eerste verweerder andere administratieve handelingen willen doen verrichten; daaruit volgt dat het arrest, door te beslissen dat «ingevolge de bestreden beschikking de (eerste verweerder) op onwettige wijze bevoegd is verklaard niet alleen voor de afgifte van de beide door (eiser) gevraagde administratieve akten, maar ook de facto, niettegenstaande het betrekkelijk gezag van het rechterlijk gewijsde, voor alle andere administratieve handelingen die hij vervolgens heeft verricht»,

aan de beschikking van 18 augustus 1987 een uitlegging geeft die niet te verenigen is met de bewoordingen van die akte (miskennen van de bewijskracht van de akten en schending van de artikelen 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek) en de regels inzake de draagwijdte van de rechterlijke beslissingen schendt alsmede het betrekkelijk gezag van het rechterlijk gewijsde (schending van de artikelen 6 en 23 van het Gerechtelijk Wetboek);

derde onderdeel, alleen de intrinsieke onwettigheid van een vonnis of een beschikking een reden kan zijn om het hoger beroep van het openbaar ministerie ontvankelijk te verklaren, wanneer het krachtens artikel 138, tweede lid, van het Gerechtelijk Wetboek ambtshalve optreedt en om dat vonnis of die beschikking te wijzigen; het feit dat bepaalde partijen of derden zich vergist hebben over de uitlegging, de strekking of het gezag van de beslissing daarentegen niet kan volstaan om de ontvankelijkheid van het hoger beroep van het openbaar ministerie en de wijziging van de beslissing te wettigen; daaruit volgt dat de bestreden beslissing niet naar recht wordt verantwoord door de grond dat eerste verweerder krachtens de beschikking van de eerste rechter «de facto», niettegenstaande het betrekkelijk gezag van het rechterlijk gewijsde, bevoegd is verklaard voor alle andere administratieve handelingen die hij vervolgens heeft verricht, zoals blijkt uit de door (het openbaar ministerie) tijdens het debat overgelegde stukken en uit de appelconclusie van (de eerste verweerder) zelf (die) alleen maar kan beamen dat hij sinds de beschikking alle handelingen heeft verricht waarmee de eerste schepen, waarnemend burgemeester, is belast (schending van de artikelen 20, 21 en 138 van het Gerechtelijk Wetboek);

Wat het eerste en tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat volgens de redenen van de beroepen beschikking de verweerder H. «geweigerd heeft de gevraagde administratieve stukken af te geven, (...) (dat) echter de afgifte van die akten krachtens artikel 107 van de Gemeentewet uitsluitend tot de bevoegdheid van die gemeentebestuur behoort, dat de goeverneur van Limburg op 7 juli en de minister van Binnenlandse Zaken op 4 augustus 1987, op grond van een advies van de Raad van State, afdeling wetgeving, aan verweerder hebben meegedeeld dat hij geen enkele handeling mocht verrichten in verband met het ambt dat hij nochtans regelmatig bekleedde, dat verweerder, gelet op de aanbevelingen van de overheid, heeft geweigerd de gevraagde handelingen te verrichten (en) dat hij verklaart zich te gedragen naar het oordeel van de rechter, dat het tot niets dient thans de juridische redenering weer te geven op grond waarvan de minister in zijn brief van 4 augustus 1987 tot zijn opvatting is gekomen, dat de gegeven interpretaties kennelijk verwarren tussen arresten en adviezen van de Raad van State, en daaruit besluiten trekken die louter ongegronde afleidingen zijn, dat de rechtbanken niet gebonden zijn door de adviezen van de Raad van State (en) dat de burgers recht hebben op continuïteit van de openbare dienst, die niet mag worden onderbroken of belemmerd naar de luim van de toezichthoudende overheid»;

Dat het hof van beroep om die redenen, zonder miskenning van de bewijskracht van die beschikking of schending van de regels inzake de strekking van de rechterlijke beslissingen en van het betrekkelijk gezag van het rechterlijk gewijsde, heeft kunnen beslissen dat die beschikking uitspraak

deed over het recht zelf van José H. om het ambt van burgemeester uit te oefenen en dat de eerste verweerder daarvoor op onwettige wijze bevoegd werd verklaard, niet alleen voor de afgifte van de door eiser gevraagde stukken, maar ook en «de facto» voor alle nadien verrichte administratieve handelingen;

Dat het zonder belang is dat de beroepen beschikking in haar dictum enkel de in het eerste onderdeel van het middel weergegeven vermelding bevat;

Dat het eerste en het tweede onderdeel niet kunnen worden aangenomen;

Wat het derde onderdeel betreft:

Overwegende dat, zoals uit het antwoord op het eerste en het tweede onderdeel blijkt, het hof van beroep zijn beslissing naar recht heeft verantwoord, volgens welke de beschikking van de rechter in kort geding, waarbij uitspraak wordt gedaan over het recht zelf van José H. om het ambt van burgemeester uit te oefenen, met machtsoverschrijding is gewezen;

Dat het hof van beroep, op grond van artikel 138, tweede lid, van het Gerechtelijk Wetboek, daaruit heeft kunnen afleiden dat de openbare orde ten gevolge van die beschikking in het gedrang was gebracht door een toestand die diende te worden verholpen, wat een reden was om het hoger beroep van het openbaar ministerie ontvankelijk te verklaren;

Dat dit onderdeel evenmin kan worden aangenomen;

...

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 25 SEPTEMBER 1989

Voorzitter: de h. Soetaert, afdelingsvoorzitter

Rapporteur: de h. Marchal

Openbaar ministerie: de h. Lenaerts, advocaat-generaal

Advocaat: mr. De Bruyn

Arbeidsongeval – Begrip – Infarct – Plotselinge gebeurtenis – Koude – Inspanning

De beslissing dat het optreden van een acuut myocardiinfarct te dezen een arbeidsongeval uitmaakt, is naar recht verantwoord, nu de rechters een gegeven aanwijzen, nl. de koude, waardoor ze de inspanning van de getroffene op de fiets als een plotselinge gebeurtenis aanmerken die het letsel kon veroorzaken.

N.V. W. t/ B.

Gehoord het verslag van raadsheer Marchal en op de conclusie van advocaat-generaal Lenaerts;

Gelet op het bestreden arrest, op 15 juni 1988 door het Arbeidshof te Antwerpen, afdeling Hasselt, gewezen;

Over het middel: schending van de artikelen 7, meer bepaald het eerste lid, 8, meer bepaald § 1, eerste lid, 9 van de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971 en 97 van de Grondwet,

doordat het arrest, met bevestiging van het beroepen vonnis, vaststelt dat verweerder zich op 30 mei 1985 per fiets naar zijn werk heeft begeven; dat hij slechts eenmaal per week die afstand van ongeveer 3 km met de fiets aflegde;

dat hij, gekomen op ongeveer 200 à 400 m van de plaats van tewerkstelling, door een acuut myocardinfarct werd getroffen; dat het die dag erg koud was; het arrest voorts beslist dat verweerder het slachtoffer is van een arbeidswegongeval, op de volgende gronden: «Uit de hierboven aangehaalde feitelijke gegevens blijkt dat het acuut myocardinfarct dat op 30 mei 1985 optrad, in verband moet worden gebracht met de inspanning die (verweerder) diende te leveren om zich door de koude ochtendlucht per fiets naar zijn werk te begeven, te meer daar niet wordt betwist dat (verweerder) voorheen reeds hartklachten vertoonde. Het bestaan van de schielijke gebeurtenis en van het letsel is dan ook aangetoond. Derhalve wordt, krachtens het bepaalde in artikel 9 van de Arbeidsongevallenwet, vermoed dat het acuut myocardinfarct door de inspanningen in kwestie werd veroorzaakt en behoort (eiseres) aan te tonen dat tussen beide geen oorzakelijk verband bestaat. (...) Nu (eiseres) aldus in haar bewijslast faalt, moet worden aangenomen dat de schielijke gebeurtenis het letsel veroorzaakt of alleszins mede-veroorzaakt heeft».

terwijl, eerste onderdeel, het begrip arbeidswegongeval, zoals het begrip arbeidsongeval, het bestaan vergt van een plotselinge gebeurtenis die het vastgestelde letsel teweeg heeft kunnen brengen; een dergelijke plotselinge gebeurtenis de uitoefening van de gewone en normale dagtaak kan zijn, maar slechts op voorwaarde dat, zoals de appelrechters uitdrukkelijk erkennen, daarbij een bijzonder element aanwijsbaar is dat het letsel kan hebben veroorzaakt; eiseres, zonder op dat punt te worden tegengesproken door verweerder, in haar appelconclusie heeft aangevoerd dat «uit de gevoerde onderzoeken blijkt dat het slachtoffer regelmatig en dagelijks fietst»; deze bewering, die niet tegengesproken wordt door de appelrechters, minstens impliciet aangenomen wordt; nu verweerder klaarblijkelijk de gewoonte had zich elke dag met de fiets te verplaatsen en het feit dat hij de fiets op 30 mei 1985 heeft gebruikt om de afstand van ongeveer 3 km te overbruggen tussen zijn woonplaats en de plaats van zijn tewerkstelling, derhalve moet worden beschouwd als een normale en gewoonlijke activiteit die op zichzelf geen plotselinge gebeurtenis kan uitmaken; het arrest derhalve, in zoverre het beslist dat de inspanning door verweerder geleverd om zich per fiets naar zijn werk te begeven, een bijzonder element uitmaakt dat het myocardinfarct heeft veroorzaakt of daartoe heeft bijgedragen, een miskenning begaat van het wettelijk begrip «plotselinge gebeurtenis» en van het wettelijk begrip «arbeidsongeval» (schending van de artikelen 7, 8 en 9 van de Arbeidsongevallenwet), minstens de appelconclusie van eiseres niet beantwoordt waarin werd aangevoerd dat verweerder regelmatig elke dag fietste (schending van artikel 97 van de Grondwet);

tweede onderdeel, eiseres in haar appelconclusie nog heeft gesteld dat de omstandigheid dat het koud was op de dag van de feiten, niet bewezen was; de appelrechters niet antwoorden op dit verweer van eiseres door alleen te verklaren, zonder nadere motivering, dat wel degelijk bewezen was dat het die dag erg koud was en dat het myocardinfarct in verband moet worden gebracht met de inspanningen die verweerder diende te leveren om door de koude ochtendlucht met de fiets naar het werk te rijden; het arrest derhalve, in zoverre het oordeelt dat de bijzondere omstandigheid die het letsel teweeg heeft gebracht, de ochtendkoude is die heerste

op 30 mei 1985, niet regelmatig met redenen is omkleed (schending van artikel 97 van de Grondwet) en ook op dit punt de wettelijke begrippen «plotselinge gebeurtenis» en «arbeidsongeval» miskent (schending van de artikelen 7, 8 en 9 van de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971):

Overwegende dat het arrest vaststelt: «Het was die dag erg koud»; dat het arrest aldus de bewering dat «de koude (...) overigens niet bewezen is» tegensprekt;

Dat het arrest voorts oordeelt «dat het acuut myocardinfarct dat op 30 mei 1985 optrad, in verband moet worden gebracht met de inspanning die (verweerder) diende te leveren om zich door de koude ochtendlucht per fiets naar het werk te begeven»;

Dat het arrest een gegeven aanwijst, namelijk de koude, waardoor verweerders inspanning op de fiets als een plotselinge gebeurtenis die het letsel kon veroorzaken, door het arbeidshof wordt aangemerkt;

Dat het arrest de conclusie van eiseres beantwoordt en de beslissing naar recht verantwoordt;

...

NOOT — Zie ook Cass., 20 oktober 1986, *Arr. Cass.*, 1986-87, nr. 102; Arbh. Gent, 20 november 1986, *R. W.*, 1987-88, 401, met noot W. Rauws.

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 27 SEPTEMBER 1989

Voorzitter: de h. Screvens

Rapporteur: de h. Ghislain

Openbaar ministerie: de h. Piret

Advocaat: mr. Dassel

Jaarlijkse vakantie — Niet-betaling — Veroordeling door de strafrechter

Wanneer de strafrechter vaststelt dat de strafvordering wegens niet-betaling van vakantiegeld verjaard is, kan hij de werkgever niet ambtshalve tot betaling van het niet betaalde vakantiegeld veroordelen, zonder daarbij vast te stellen dat de ten laste gelegde feiten bewezen zijn.

L. t./ T.

Gelet op het bestreden arrest, op 20 december 1988 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen;

...

A. In zoverre de voorziening gericht is tegen de beslissing op de strafvordering:

a) waarbij de verjaring van die strafvordering wordt vastgesteld:

Overwegende dat de voorziening, bij gemis aan belang, niet ontvankelijk is;

b) waarbij eiser ambtshalve veroordeeld wordt tot betaling van het vakantiegeld aan verweester:

Over het eerste middel: schending van artikel 55, § 1, van de bij het koninklijk besluit van 28 juni 1971 gecoördineerde wetten betreffende de jaarlijkse vakantie van de werknemers,

doordat het arrest het bestreden vonnis wijzigt behalve in zoverre het eiser ambtshalve veroordeelt tot betaling van het niet betaalde vakantiegeld ten bedrage van 54.110 frank aan Michèle T., op de enkele grond dat de strafvordering was ingesteld vóór de verjaring ervan, zodat de beslissing waarbij de beklagde ambtshalve veroordeeld wordt tot betaling van dat vakantiegeld moet worden bevestigd,

terwijl luidens artikel 55, § 1, van het koninklijk besluit van 28 juni 1971 de rechter die de straf uitspreekt ten laste van de werkgever, zijn aangestelden of lasthebbers wegens het misdrijf bedoeld in artikel 54, 2°, de werkgever moet veroordelen tot betaling van het niet betaalde vakantiegeld ten einde aan de door het misdrijf ontstane onrechtmatige toestand een einde te maken; daaruit volgt dat de bekritiseerde beslissing die zich ertoe beperkt de verjaring van de strafvordering vast te stellen, niet op de enkele grond dat de strafvordering was ingesteld vóór de verjaring ervan de ambtshalve veroordeling van eiser tot betaling van het niet betaalde vakantiegeld kon bevestigen zonder tevens vast te stellen dat de bestanddelen van de overtreding van voormeld artikel 54, 2°, aanwezig waren:

Overwegende dat het arrest, na de verjaring van de strafvordering te hebben vastgesteld, eiser ambtshalve veroordeelt tot betaling van het niet betaalde vakantiegeld, zonder daarbij vast te stellen dat de ten laste gelegde feiten bewezen zijn;

Dat het middel gegrond is;

B. In zoverre de voorziening gericht is tegen de beslissing op de burgerlijke rechtsvordering:

Overwegende dat eiser afstand doet van zijn voorziening;

...

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER – 12 OKTOBER 1989

Voorzitter-rapporteur: de h. Sace, afdelingsvoorzitter
Openbaar ministerie: de h. Piret, advocaat-generaal
Advocaten: mrs. Kirkpatrick en De Bruyn

Inkomstenbelastingen – Personenbelasting – Stopzettingsvergoeding – Afzonderlijke aanslag

De uitzondering van art. 93, § 1, 3°, a, W.I.B., volgens welke vergoedingen betaald ten gevolge van stopzetting van arbeid of beëindiging van bedienden- of dienstverhuuringscontract in de regel afzonderlijk belastbaar zijn, geldt uitsluitend voor de vergoeding ter vervanging van de krachtens een arbeidsovereenkomst verschuldigde bezoldiging.

R. t/ Belgische Staat

Gelet op het bestreden arrest, op 3 februari 1988 door het Hof van Beroep te Luik gewezen;

...

Overwegende dat artikel 93, § 1, 3°, a, van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen bepaalt dat in afwijking van de artikelen 77 tot 91, de vergoedingen, al of niet contractueel betaald ten gevolge van stopzetting van arbeid of beëin-

diging van bedienden- of dienstverhuuringscontract, die meer dan 25.000 frank bruto bedragen, in de regel, afzonderlijk belastbaar zijn tegen de gemiddelde aanslagvoet overeenstemmend met het geheel van de belastbare inkomsten van het laatste vorige jaar tijdens hetwelk de belastingplichtige een normale bedrijfsactiviteit heeft gehad;

Dat uit die tekst, zoals uit het oude artikel 35, § 1, tweede lid, van het vroegere Wetboek van de Inkomstenbelastingen waaraan de gecoördineerde wetten van 15 januari 1948 ten grondslag liggen, blijkt dat de uitzondering in die bepaling uitsluitend geldt voor de vergoeding ter vervanging van de krachtens een arbeidsovereenkomst verschuldigde bezoldiging;

Overwegende dat het arrest vaststelt, enerzijds, dat eiser werkend vennoot was in de B.V.B.A. E. en, anderzijds, dat eiser ongeacht de bewoordingen van de op 26 november 1979 tussen die vennootschap en eiser gesloten overeenkomst die voorziet in de stopzetting van «de arbeidsovereenkomst voor bedienden» tussen de partijen met betaling van een forfaitair bedrag van 6.252.000 frank, beschouwd werd als een zelfstandige die een echte en permanente werkzaamheid in die vennootschap verricht om het maatschappelijk kapitaal te doen opbrengen, zodat de betrekkingen tussen de partijen, bij gebreke van een gezagsverhouding, geen betrekkingen uit een arbeidsovereenkomst waren;

Dat het hof van beroep dientengevolge zijn beslissing, dat het in voormelde overeenkomst van 26 november 1979 vastgesteld bedrag geen vergoeding was in de zin van voormeld artikel 93, § 1, 3°, a, en dat eiser derhalve geen aanspraak kon maken op de afzonderlijke aanslag van dat bedrag, naar recht verantwoordt;

...

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER – 20 OKTOBER 1989

Voorzitter-rapporteur: de h. Caenepeel, waarnemend voorzitter
Openbaar ministerie: de h. Declercq, advocaat-generaal
Advocaten: mrs. Delahaye en De Gryse

Handelspraktijken – Gezamenlijk aanbod – Begrip

Voor de toepassing van art. 35 W.H.P. is niet vereist dat er een aanbod is in de civielrechtelijke zin van dat begrip.

Art. 35 wordt niet geschonden door het arrest dat de aankondiging van de verkrijging van een tweede kosteloze bril verbonden aan de aankoop van een eerste bril aanmerkt als een gezamenlijk aanbod.

M. en N.V. S. t/ Beroepsvereniging A.

Gelet op het bestreden arrest, op 1 december 1987 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen;

...

Over het tweede middel: schending van de artikelen 35 en 55, in het bijzonder letter e, van de wet van 14 juli 1971 betreffende de handelspraktijken,

doordat het arrest vaststelt dat de reclame gemaakt door beide eisers en die ertoe strekt een reservebril met glazen aan

te bieden bij de aankoop van een eerste bril, strijdig is met artikel 35 van de wet betreffende de handelspraktijken, aan de eisers beveelt deze praktijk te staken onder verbeurte van een dwangsom van 50.000 frank per inbreuk vanaf de betekening van het arrest en zijn beslissing doet steunen op de overweging : «dat verboden is ieder gezamenlijk aanbod aan de verbruiker van produkten en diensten ; dat er gezamenlijk aanbod is, als bedoeld in dit artikel, wanneer de al dan niet kosteloze verkrijging van produkten, gebonden is aan de verkrijging van andere zelfs gelijke produkten of diensten ; dat het aanbod bedoeld in artikel 35 van de wet betreffende de handelspraktijken slechts de aankondiging is die de bevordering van een produkt of dienst beoogt ; dat ter zake de verkrijging van een tweede 'kosteloze' bril in de reclame gebonden werd aan de aankoop van een eerste bril».

terwijl het «aanbod» bedoeld door artikel 35 van de wet op de handelspraktijken een tekoopaanbieding is, dit wil zeggen een mededeling gericht tot één of meer personen met het doel een verkoopovereenkomst te sluiten, die voldoende bepaald moet zijn om door de eenvoudige aanvaarding ervan de overeenkomst tot stand te brengen, wat onder meer inhoudt een precieze aanduiding in het aanbod van het voorwerp en de prijs van hoofd- en bijkomend produkt ; «de aankondiging die de bevordering van een produkt of dienst beoogt», zoals het arrest de reclame door de eisers gemaakt omschrijft, geen «aanbod» is in de zin van bovengemeld artikel 35 doch gewone handelspubliciteit aldus omschreven door artikel 19 van de wet op de handelspraktijken ; zodat het arrest, door de staking te bevelen op grond van artikel 35 van de wet op de handelspraktijken van een reclame die niet beantwoordt aan het begrip «aanbod» in dit artikel omschreven, de artikelen 35 en 55, in het bijzonder letter e, van de wet van 14 juli 1971 schendt :

Overwegende dat aan het begrip «gezamenlijk aanbod» in de zin van artikel 35 van de Handelspraktijkenwet beantwoordt een tot de verbruikers door middel van reclame gerichte oproep die aan de verkrijging van produkten of diensten de al dan niet kosteloze verkrijging verbindt van produkten, diensten of titels waarmee produkten, diensten of andere voordelen kunnen worden verkregen ; dat voor de toepassing van artikel 35 van de wet niet vereist is dat er een aanbod is in de civielrechtelijke zin van dat begrip, dat onder meer een precieze aanduiding van het hoofd- en het bijkomend produkt inhoudt ; dat het arrest, door de aankondiging van de verkrijging van een tweede kosteloze bril verbonden aan de aankoop van een eerste bril aan te merken als een gezamenlijk aanbod, artikel 35 van de Handelspraktijkenwet niet schendt en derhalve ook geen uit een schending van dat artikel afgeleide schending van artikel 55 van de wet inhoudt ;

...

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

4e KAMER — 22 JUNI 1987

Voorzitter : de h. Lenders

Raadsheren : de hh. Donckers en Verstreken

Advocaten : mrs. Borré loco Truyen en Debergh loco Janssens

Onrechtmatige daad — Schade en schadeloosstelling — Vordering van de N.M.B.S. tot terugbetaling van de vergoedingen aan haar personeelslid uitgekeerd tijdens de periode van diens tijdelijke arbeidsongeschiktheid — Juridische grondslag — Omvang

De vergoedingen die de N.M.B.S. aan haar personeelsleden uitkeert gedurende periodes van tijdelijke arbeidsongeschiktheid, geschieden niet op grond van de Arbeidsovereenkomstenwet, evenmin op basis van het R.I.Z.I.V.-stelsel, waaraan het N.M.B.S.-personeel niet is onderworpen, noch op grond van het enkel op het rijkspersoneel van toepassing zijnde K.B. van 24 januari 1969, maar wel op grond van het personeelsstatuut van de N.M.B.S. dat van publiekrechtelijke aard is en aan derden tegenwerpbaar.

Nu is aangetoond dat het N.M.B.S.-personeelslid in een periode van tijdelijke arbeidsongeschiktheid gehouden blijft om op de in die periode ontvangen vergoedingen sociale en fiscale bijdragen te betalen die even groot zijn als die op het normale loon, is de N.M.B.S. gerechtigd om het brutobedrag van die vergoedingen terug te vorderen van de aansprakelijke derde.

V. t/ N.M.B.S.

Overwegende dat geïntimeerde, als gesubrogeerde in de rechten van haar aangestelde, Roger S., van appellant als aansprakelijke voor de aanrijding waarvan de aangestelde het slachtoffer was, terugbetaling vorderde van de uitgaven voor medische verzorging en de uitbetaalde vergoedingen in de periode van tijdelijke arbeidsongeschiktheid ;

dat appellant de medische kosten ten belope van 487.189 frank niet betwist, maar beweert dat de vergoedingen voor de periode van de tijdelijke arbeidsongeschiktheid dienen te worden berekend op het nettoloon, dat aan de aangestelde S. werd uitgekeerd ;

dat geïntimeerde terecht stelt dat deze vergoedingen niet geschieden krachtens de wet van 3 juli 1978 inzake arbeidsovereenkomsten, maar op grond van het personeelsstatuut van de NMBS, dat van publiekrechtelijke aard is en tegenwerpbaar aan derden ;

dat naar hoofdstuk 10 van dit statuut de aangestelde in de periode van tijdelijke arbeidsongeschiktheid gehouden blijft tot sociale bijdragen voor het Fonds der Sociale Werken en het Pensioenfonds ;

dat het NMBS-personeel niet onderworpen is aan het R.I.Z.I.V.-stelsel, en het K.B. van 24 januari 1969 slechts van toepassing is op rijkspersoneel en niet op het NMBS-personeel ;

dat naar luid van art. 26, 3°, van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen de vergoedingen tot herstel van een tijdelijke derving van bezoldiging belastbaar zijn ;

dat nu geïntimeerde aantoonde dat haar aangestelde in de periode van de tijdelijke arbeidsongeschiktheid gehouden blijft tot het betalen van sociale en fiscale bijdragen op de in die periode ontvangen vergoedingen, die even groot zijn als die op het normale loon, het brutoloon in aanmerking moet worden genomen, zoals de eerste rechter terecht deed ;

dat de vergoedingen voor de periode van tijdelijke werk- onbekwaamheid thans volledig bekend zijn, evenals de door appellante betaalde provisies ;

dat de door geïntimeerde in haar conclusie van 17 november 1986 gemaakte afrekening door appellante niet wordt betwist ;

...

CORRECTIONELE RECHTBANK TE DENDERMONDE

12 DECEMBER 1989

Voorzitter : de h. P. De Breucker

Openbaar ministerie : de h. Lamiroy

Radio en televisie – Radardetector – E.E.G.-Verdrag

De bestraffing van een inbreuk op art. 3, § 1, van de wet van 30 juli 1979 betreffende de radioberichtgeving kan niet worden beschouwd als een kwalitatieve beperking in de zin van art. 30 van het E.E.G.-Verdrag, daar het verbod gebaseerd is op objectieve en niet-discriminerende criteria en art. 36 van het verdrag het verbod of de beperkingen van invoer, uitvoer of doorvoer toelaat, o.m. omwille van de bescherming van de openbare orde.

S.

I. Op 9 december 1988 werd te Sint-Niklaas op de Rijksweg N16 vastgesteld dat beklagdes voertuig uitgerust was met een radardetector van het merk Whistler 500. In verband met de inbeslagneming ervan demonteerde beklagde het apparaat.

Door de verbalisanten werd vastgesteld dat het apparaat derwijze was gemonteerd, dat een constante stroomvoorziening was aangebracht en dat door middel van een eenvoudige handbeweging het toestel aan of uit kon worden geschakeld.

Aangezien beklagde aanvoerde dat het toestel niet meer zou hebben gewerkt, werd dit – eerder door beklagde gedemonteerd – opnieuw door de verbalisanten gereconstrueerd. Een test wees uit dat de radarverklikker functioneerde ;

II. Beklagde vraagt zich af of de wet van 30 juli 1979 betreffende de radioberichtgeving niet in strijd is met het gemeenschapsrecht van de E.E.G. Hij gaat ervan uit dat de R.T.T. een monopolie heeft voor al wat radiotelecommunicatie aangaat en stelt dat het creëren en in stand houden van dit monopolie in strijd is met het E.E.G.-Verdrag, art. 30, art. 37.1 en art. 86 en tevens met de door de Commissie uitgevaardigde richtlijnen van 16 mei 1988.

III. Aan beklagde wordt inbreuk op art. 3, § 1, wet van 30 juli 1979 betreffende de radioberichtgeving ten laste gelegd : «Niemand mag in het Rijk (...) een zend- of ontvangsttoestel voor radioverbindingen houden (...) en doen werken zonder schriftelijke vergunning van de Minister...»

Art. 2 van dezelfde wet bepaalt dat de Regie van Telegrafie en Telefonie gemachtigd is alle diensten voor radioverbindingen in te richten en te exploiteren.

Dit houdt echter niet in dat de wet van 30 juli 1979 betreffende de radioberichtgeving een absoluut monopolie inzake radiotelecommunicatie aan de R.T.T. verleent.

Immers, genoemd art. 3, § 1, voorziet in de mogelijkheid tot het verlenen van vergunningen door de bevoegde minister, dit met inachtneming van de voorschriften van het K.B. van 15 oktober 1979 en het M.B. van 19 oktober 1979 betreffende de private radioverbindingen.

Deze besluiten bepalen op een objectieve, algemene en niet discriminerende wijze o.a. de regels inzake de aflevering, de geldigheid en de intrekking van de ministeriële vergunning, de goedkeuringsmodaliteiten voor de toestellen voor radioverbinding, de voorwaarden tot het verkrijgen van een ministeriële vergunning, waarbij wordt gesteld dat deze vergunning slechts wordt verleend indien de R.T.T. uit de ter zake verkregen inlichtingen kan afleiden dat de technische karakteristieken van de uitrusting voor radioverbinding niet strijdig zijn met de werkingsvoorwaarden die zijn vastgesteld in het besluit.

Zo wordt ook bepaald dat o.a. de invoerders van zend- of ontvangsttoestel voor radioverbinding op eenvoudige schriftelijke aanvraag een algemene vergunning kunnen krijgen.

IV. De bepalingen van het E.E.G.-Verdrag, waarnaar beklagde verwijst, gelden voornamelijk die waardoor een lidstaat de invoer of de uitvoer tussen de lid-staten beïnvloedt ; ze zijn eveneens van toepassing op de door een Staat gedelegeerde monopolies.

Een dergelijk monopolie of de exclusieve invoer- en afzetrechten kunnen uiteraard de afzet van bepaalde producten beperken.

Echter, art. 36 van het verdrag bepaalt dat o.a. de bepaling van art. 30 geen beletsel vormt voor verboden of beperkingen van invoer, uitvoer of doorvoer, welke gerechtvaardigd zijn uit hoofde van de bescherming van o.a. de openbare orde.

In casu behoeft het geen betoog dat het radartoestel een individueel ontvangapparaat is dat kan worden aangewend om de rijkswacht of politie in hun opsporing van misdrijven te verschalken, zodat een verbod of beperking ervan duidelijk niet kan worden aangemerkt als een willekeurige discriminatie of een verkapte beperking van de handel tussen de lid-staten.

De bepalingen van de wet van 30 juli 1979 en de uitvoeringsbesluiten zijn derhalve in casu niet strijdig met de bepalingen van het verdrag.

V. Op te merken is dat de Richtlijn van de Commissie betreffende de mededinging op de markten van telecommunicatie-eindapparatuur onder dit laatste verstaat : de apparaten die voor overbrenging, verwerking of ontvangst van informatie direct of indirect op de eindpunten van een openbaar telecommunicatienet zijn aangesloten, en enkel op die apparaten van toepassing is.

Het behoeft geen betoog dat de bewuste radardetector een individueel apparaat is dat op geen openbaar net kan worden aangesloten. Dit is uit zijn aard daarvoor trouwens niet bestemd.

VI. De bestraffing van een inbreuk op art. 3, § 1, van de wet van 30 juli 1979 kan niet worden beschouwd als een strafmaatregel van gelijke werking als een kwalitatieve beperking in de zin van art. 30 van het verdrag ; immers is de beperking die voortvloeit uit de toepassing van art. 3, § 1, op de apparaten in casu, gebaseerd enerzijds op objectieve en niet discriminerende criteria en anderzijds verschaft art. 36 van het verdrag juist de mogelijkheid in bepaalde gevallen

verbod en beperkingen op te leggen welke noodzakelijkerwijze moeten resulteren in een kwantitatieve beperking.

De bepalingen van de Richtlijn hebben hierin geen veranderingen gebracht.

Uiteraard mogen de belangen van een vrije concurrentie niet uit het oog worden verloren, maar steeds blijft een reglementerende overheid noodzakelijk en zijn beperkingen en daaruit voortvloeiende strafrechtelijke bepalingen bij inbreuken onvermijdelijk, zeer zeker wanneer, zoals in casu, de ratio legis de beperking en de voorkoming is van misdrijven;

VII. Uit wat voorafgaat blijkt dat er geen redenen zijn om in te gaan op de vraag van beklagde om op grond van art. 177 van het verdrag een prejudiciële vraag te stellen aan het Hof.

NOOT—Zie ook de beschouwingen van D. Merckx, «Strafrechtelijke problemen in verband met de draadloze telefoon», *R.W.*, 1988-89, 230, en de aldaar geciteerde rechtsleer.

Reeds eerder heeft het Hof van Beroep te Gent beslist dat deze wettelijke bepalingen niet strijdig zijn met de uitoefening van de rechten omschreven in art. 10 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens (Hof Gent, 3 november 1978, *R.W.*, 1979-80, 706).

In verband met de radiouitzendingen, eveneens bestraft door die wet, heeft de Correctionele Rechtbank te Kortrijk reeds eerder beslist dat de beperkingen opgelegd aan de Citizien-Band radioamateurs niet strijdig zijn met art. 10 van het Europees Verdrag (Corr. Kortrijk, 22 maart 1978, *R.W.*, 1979-80, 710, met noot van P. Van Orshoven).

A. Vandeplas

VREDEGERECHT TE TORHOUT

28 JUNI 1988

Rechter: de h. Daenens

Advocaten: mrs. D'Hulster en Arnou

Huur – Mondelinge huurovereenkomst – Vervreemding van het gehuurde goed – Opzegging door de nieuwe verkrijgers – Gevolg

Ofschoon een mondelinge huurovereenkomst betreffende een woning principieel niet kan worden tegengeworpen aan de kopers van die woning, en hoewel in de koopovereenkomst niet is bedongen dat de kopers deze huurovereenkomst moeten nakomen, hebben zij, door aan de huurders opzegging te doen, het bestaan van deze huurovereenkomst erkend.

L. en D. t/ V.

De eis strekt ertoe verweerster zich te zien en horen zeggen voor recht dat zij het onroerend goed gelegen te K., bezet zonder recht noch titel (...)

Eisers zijn de eigenaars geworden van het woonhuis gelegen te K. bij verkoopcompromis van 10 februari 1988. Ver-

weerster huurde dit woonhuis bij mondelinge huurovereenkomst tegen 5.500 fr. per maand van de verkoper.

Niettegenstaande deze huur aan eisers niet kan worden tegengeworpen bij gemis aan registratie en in de verkoopovereenkomst geen voorwaarde bedongen werd dat de koper deze huur moet eerbiedigen, hebben de eisers in hun hoedanigheid van nieuwe eigenaars, na ondertekening van het koopcompromis, bij aangetekend schrijven van 8 maart 1988 een opzegging van huur gedaan met «aanvang op 15 maart om te eindigen op 15 juni 1988».

Nog vóór deze termijn verstreken was, werd verweerster bij aangetekend schrijven van 11 april 1988 door de raadsman van eisers aangemaand te bevestigen dat zij het woonhuis zou verlaten tegen uiterlijk 15 mei 1988.

Eerst wordt een opzegging gedaan van drie maanden en achteraf wordt beweerd dat verweerster dit woonhuis vanaf 1 april 1988 betreft zonder recht noch titel. Door het doen van opzegging op 8 maart 1988 hebben eisers het bestaan van de huurovereenkomst erkend, zodat zij hun opzegging moeten naleven en derhalve deze eerbiedigen.

Nu is het zo dat een gegeven opzegging dient te gebeuren overeenkomstig artikel 1758bis B.W. en derhalve dient te worden verlengd naar zes maanden.

Deze opzegging kan maar ingaan begin van de maand aangezien de betaling van de huur van 5.500 fr. de eerste van elke maand gebeurt, en gaat in op 1 april 1988 om te eindigen op 30 september 1988.

BENELUXRECHT

Verslag van de jaarvergadering van de Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht in België en Nederland

De Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht van België en Nederland vergaderde te Gent op 24 en 25 november 1989.

Bij de aanvang van de vergadering werd door prof. M. Storme, voorzitter van de Belgische sectie, een rouwfulde uitgesproken ter ere van prof. Th. Versée, erelid van de Vereniging, en van prof. H. Bekaert, oud lid van de Vereniging.

Nadat een ogenblik van stilte in acht was genomen ten einde de overledenen in gedachte te eren, werd naar jaarlijkse traditie in de afzonderlijke afdelingen van gedachten gewisseld over de drie volgende thema's: de administratieve sanctie in het daglicht van artikel 6 E.V.R.M., het afstammingsrecht en het milieustrafrecht. Na toelichting van de rapporten door de respectieve preadviseurs bespraken de aanwezigen uitvoerig de onderwerpen.

Tijdens de slotzitting werd over de werkzaamheden van de afzonderlijke afdelingen verslag uitgebracht door de respectieve secretarissen, de heren F. Deruyck, W. De Mulder en K. Deketelaere. Deze verslagen worden hierna gepubliceerd.

De Belgische sectie ging ook over tot de verkiezing van nieuwe leden, de prof. P. Van Ommeslaeghe, E. Dirix en P. Lemmens en de heren J. Durant en I. Verougstraete, terwijl aan de heren F. Dumon, G. Van Hecke, F. Van Parijs, V.

Van Honsté en S. Fredericq het erelidmaatschap werd aangeboden.

De volgende vergadering van de Vereniging is gepland in Nederland op 23 en 24 november 1990 en zal gewijd zijn aan de volgende onderwerpen: de herziening van de rechterlijke macht, met name de administratieve rechtspraak, de anonieme getuige en faillissement, schorsing van betaling en continuïteit van het bedrijf. Als Belgische preadviseurs zullen alsdan optreden: prof. P. Van Orshoven, de heren L. De Wilde en Y. Verougstraete.

A. De Nauw

Afdeling Publiekrecht

De administratieve sanctie en art. 6 E.V.R.M.

De afdeling Publiekrecht benaderde de administratieve sanctie vanuit de invalshoek van art. 6 E.V.R.M. Als preadviseurs fungeerden aan Belgische resp. Nederlandse zijde M. Boes en A.W.M. Bijloos. Een vergelijking van het opschrift van beide preadvies leert dat het Nederlandse preadvies zich beperkt tot de administratieve boete, terwijl het Belgische preadvies het ruimere veld van de administratieve sanctie bestrijkt: hierop werd door beide preadviseurs gewezen in hun inleidende uiteenzetting. Bij vergelijking van de structuur van wat als «*pièce de résistance*» van beide studies kan worden beschouwd, nl. het hoofdstuk betreffende de verhouding van de administratieve sanctie tot art. 6 E.V.R.M., is een tweede verschil waar te nemen. Het Nederlandse preadvies loodst namelijk de administratieve sanctie alleen via het begrip «*strafvervolg*» binnen het toepassingsveld van genoemd artikel, terwijl in het Belgische preadvies ook het begrip «*burgerlijke rechten en verplichtingen*» als mogelijke toegangspoort wordt aangeboden. Tijdens de besprekingen werd door de Belgische deelnemers het subsidiair karakter van deze tweede toegangspoort onderstreept. Tevens werd duidelijk dat een dergelijke benaderingswijze slechts mogelijk wordt wanneer, zoals in het Belgische preadvies, de grenzen van de administratieve boete worden overschreden en bijvoorbeeld aan de intrekking van een bepaalde vergunning gedacht wordt, welke maatregel uiteraard de burgerlijke rechten en verplichtingen van de betrokkene kan beïnvloeden. Op die manier kunnen de beide verschilpunten aan elkaar worden vastgeknoopt.

Naast de voor de werkzaamheden van de Vereniging traditionele lijst van vraagpunten, lag de afdeling Publiekrecht eveneens een lijst van bijkomende stellingen voor van de hand van A.M. Donner, die de besprekingen evenwel niet kon bijwonen. Deze — naar het woord van voorzitter J.M. Polak enigszins «*prikkelende*» — stellingen brachten de deelnemers ertoe, alvorens de behandeling der vraagpunten aan te vatten eerst enkele algemene opmerkingen betreffende de aan de orde zijnde problematiek te formuleren.

Zo werden de beweegredenen onderzocht, die tot de aanwending van de administratieve sanctie geleid hebben. Vermeld werden de overbelasting van het justitiële apparaat, alsmede de te ernstige aard van de straf, welke beide omstandigheden trouwens tot veelvuldige sepotbeslissingen van het openbaar ministerie leiden. Ook werd gewezen op de geneigdheid de ietwat «*vervelende*» waarborgen van de strafvordering te omzeilen. Het beeld dat in dit verband door P. Van Orshoven werd gehanteerd, nl. de middeleeuwse kloos-

terpraktijk die erin bestond een fazant tot vis te dopen ten einde hem alsnog op vrijdag te kunnen nuttigen, zal voor zeker menig deelnemer van de afdeling bijblijven.

Verder werd gewaarschuwd voor een te veralgemenende interpretatie van de Straatsburgse rechtspraak: men is niet verdragsontrouw wanneer het concrete geschil, dat het E.H.R.M. te beoordelen had, bij de uitlegging van bepaalde overwegingen uit haar rechtspraak in rekening wordt gebracht. Een dergelijke benadering kan paniecreacties vermijden.

Voorts werd melding gemaakt van het initiatief dat erin bestaat een aanvullend protocol bij het E.V.R.M. uit te werken betreffende de in acht te nemen waarborgen in administratieve procedures. Dit voorgenomen protocol, dat reeds in een ontwerptekst is gegoten, raakt aan het recht op toegang tot een rechter in die zin dat, wat de handhaving betreft, de lid-staten de keuze zou worden gelaten tussen ofwel een rechterlijke ofwel een administratieve instantie, zij het met een zeker aantal waarborgen omringd. De vrees werd geuit dat aldus de lid-staten zouden pogen de rechtspraak van het E.H.R.M. ter zake van art. 6 E.V.R.M. te omzeilen.

Ten slotte is de stelling te vermelden, luidens welke een onderscheid moet worden gemaakt tussen de essentiële en de bijkomstige elementen van art. 6 E.V.R.M. Fundamenteel is het recht om zich tot een rechterlijke instantie te kunnen wenden: dit principe verdraagt geen enkele aantasting. De overige procedurele waarborgen moeten weliswaar overal worden vervuld, doch niet steeds in dezelfde mate: een verschillende interpretatie is mogelijk, dit afhankelijk van de procedure in kwestie. Niet het bestaan van de procedurele waarborg, maar wel zijn gehalte wordt aldus aan die interpretatie onderworpen: op die manier kan reeds een groot stuk van het spanningsveld tussen de administratieve sanctie en art. 6 E.V.R.M. worden opgevangen.

Na die voorafgaande algemene opmerkingen werd de behandeling van de vraagpunten aangevat.

Allereerst werd het onderscheid gemaakt tussen een administratieve sanctie en een administratieve bestuurshandeling: een automatische, declaratieve bestuurshandeling is geen administratieve sanctie. Dat neemt evenwel niet weg dat ook hier moet worden nagegaan of aan de nodige waarborgen is voldaan.

De tot een ernstige discussie geleid hebbende vraagpunten 2 en 3 kunnen worden behandeld vanuit het gemeenschappelijke uitgangspunt, dat het essentieel is voor de straf dat ze een bepaald leed oplegt, dat ze m.a.w. een punitief karakter heeft, dat ze zowel een preventieve als ook een repressieve uitwerking ontvouwt. Zo luidt het tweede vraagpunt dat de administratieve sanctie, wanneer ze kan worden gekwalificeerd als een administratieve boete, uit haar aard eerder aan dat punitieve criterium voldoet en dientengevolge in de toepassings sfeer van art. 6 E.V.R.M. valt. Wat het derde vraagpunt betreft, wordt betoogd dat, hoe hoger het opgelegde bedrag is, des te groter de kans wordt dat dit bedrag de louter herstellende, vergoedende functie overstijgt, zodoende een punitieve dimensie verkrijgt en derhalve wederom aan de vereisten van art. 6 E.V.R.M. dient te voldoen. Desniettemin zijn geen van beide conclusies absoluut en is het noodzakelijk het punitieve karakter van de administratieve sanctie geval per geval te onderzoeken. Vermeldenswaard is ten slotte, wat de hoogte van de administratieve boete betreft, de opmerking dat de vraag rijst of de admi-

nistratieve overheid überhaupt een dergelijke boete op kan leggen, nu het E.H.R.M. in de arresten Oztürk en Lutz, resp. van 21 februari 1984 en 25 augustus 1987, expressis verbis het begrip «minor offences» hanteert ter zake van de mogelijkheid in eerste aanleg te voorzien in een administratieve behandeling.

De woorden «in eerste aanleg» vormen de brug tot het vierde vraagpunt. Hier heeft de afdeling het standpunt ingenomen dat het geoorloofd is dat de administratieve sanctie onherroepelijk wordt wanneer de betrokkene nalaat tijdig – waarbij discussie kan ontstaan over de termijn – beroep bij een rechterlijke instantie in te stellen, d.w.z. dat de betrokkene het initiatief moet nemen om het geschil voor te leggen aan een rechterlijke instantie die aan de vereisten van art. 6 E.V.R.M. voldoet. Dit systeem – dat door de Nederlandse delegatie met de benaming «piepsysteem» werd bedacht – genoot een ruime goedkeuring. Evenwel werd benadrukt dat het systeem niet mag inhouden dat de administratieve sanctie als rechtmatig moet worden beschouwd totdat de betrokkene het tegendeel bewijst: een dergelijke analogie met de administratieve bestuurshandeling (zie vraagpunt 1) is niet aanvaardbaar en zou zich bovendien niet verdragen met de praesumptio innocentiae van art. 6, lid 2, E.V.R.M. Tevens werd onderstreept dat in een ernstige voorlichting van de burger dient te worden voorzien.

Een minder grote eensgezindheid viel het desalniettemin aangenomen vijfde vraagpunt te beurt, waarin geponeerd wordt dat de rechtsmacht van de Raden van State, voor zover hun rechtsprekende functie uitoefenend, voldoet aan art. 6 E.V.R.M., ook al vermag de Raad van State thans in de regel na vernietiging niet zelf in de zaak te voorzien. Opgevoerd werd ten eerste dat wellicht de redelijke termijn van art. 6 E.V.R.M. in het gedrang komt, nu – wat België betreft – de gemiddelde duur van de rechtsgang voor de Raad van State 55 maanden bedraagt. Ten tweede verkondigde een bepaalde minderheid de opvatting dat, wanneer de administratieve sanctie het reeds vermelde punitieve karakter vertoont, een volle rechtsmacht wel vereist is. In dit verband werd echter benadrukt dat de facto, via de marginale (of zogenaamd marginale) toetsing van het evenredigheidsbeginsel, aan deze minderheidseis tegemoet wordt gekomen. Gezien werd ten slotte op een komend Nederlands wetsontwerp, dat ertoe strekt dat de Raad van State zelf wel in de zaak zou kunnen voorzien.

Daar het zesde vraagpunt, evenals het negende, rond een zeer concreet gegeven werd opgebouwd, vindt het in dit verslag naast het negende vraagpunt zijn plaats na de algemeen geconstrueerde vraagpunten.

Daartoe behoren nog de vraagpunten 7 en 8, die betrekking hebben op de administratieve boeten en die samen kunnen worden behandeld volgens het stramen van de strafrechtelijke beginselen «nullum crimen sine lege» en «nulla poena sine lege». Het achtste vraagpunt dekt het «nullum crimen»-principe door te stellen dat, althans wat de administratieve boete betreft, zij enkel kan worden opgelegd door of krachtens de wet. T.a.v. de andere administratieve sancties (bv. de intrekking van een bepaalde vergunning), bleef de vraag open of ook zij alleen door of krachtens de wet kunnen worden opgelegd. Het «nulla poena»-principe vindt zijn plaats in het zevende vraagpunt, waarin wordt gesteld dat de hoogte (het maximum) van de administratieve boete in de wet zelve dient te worden vastgelegd. Daarbij werd door de

meerderheid in de afdeling aangenomen dat dit maximum cijfermatig en niet verhoudingsgewijs dient te worden bepaald. Als grondslag voor de vraagpunten 7 en 8 werden zowel het principe dat fundamentele zaken het beste in de wet geregeld worden, als de vereisten van art. 6 E.V.R.M., als ten slotte de analogie met de aard van het strafrecht aangeduid.

Zo wordt aanbeland bij de reeds aangekondigde concreet opgebouwde vraagpunten, die beide a.h.w. vooruitlopen op de rechtspraak van het E.H.R.M. In het zesde, van Belgische zijde opgeworpen vraagpunt wordt aangenomen dat het E.H.R.M. zal terugkomen op zijn in het arrest Deweer van 27 februari 1980 geformuleerde standpunt, dat het kort geding geen doeltreffende voorziening zou uitmaken. Onder verwijzing naar art. 13 E.V.R.M., luidens hetwelk een «daadwerkelijke rechtshulp» moet worden aangeboden, werd zelfs geopperd dat een schorsingsprocedure – bijvoorbeeld dat kort geding – wel eens een element van de door het verdrag gewaarborgde grondrechten zou kunnen uitmaken. Naar luid van het aan Nederlandse zijde opgeworpen negende en laatste vraagpunt ten slotte wordt niet uitgesloten, dat de fiscaal-administratieve sanctie van het Nederlandse wetsvoorstel 19405, dat de belasting wegens fout parkeren betreft, door het E.H.R.M. strijdig zal worden verklaard met art. 6 E.V.R.M. Ten behoeve van de Belgische deelnemers aan de afdeling werd dit systeem als volgt samengevat. Bij het niet of onvoldoende invoeren van geldstukken in de parkeermeter wordt in een nota onder de ruitewisser aangemaand aangifte te doen van het verschuldigde, forfaitair bepaalde, belastingbedrag, dat naast het niet-betaalde parkeergeld ook een som omvat die de inningskosten moet dekken. De vraag rijst of dit laatste gedeelte geen punitief karakter opwerpt. Deze vraag werd door de Nederlandse Raad van State, over dit wetsvoorstel geraadpleegd, negatief beantwoord met de motivering dat het feit dat deze maatregel wellicht punitief ervaren wordt, niet bepalend is voor het karakter ervan. Het is niet ongewoon in het belastingrecht dat de kosten voor de belastingheffing op de belastingplichtige worden verhaald.

*Filipe Deruyck
Assistent V.U.B.*

Afdeling Strafrecht

Het materieel milieustrafrecht in Nederland en België

Terwijl in Den Haag de Nederlandse Vereniging voor Milieurecht en de Vereniging voor Europees Recht in het gebouw van de Hoge Raad vergaderden over grensoverschrijdende milieuwetgeving, daartoe voorgelicht door de mrs. A.V. Van den Berg en J.M. Jans, waarbij het milieustrafrecht echter maar een bescheiden rol speelde, beraadslaagde de afdeling over de geheel aan het strafrecht gewijde, voortreffelijke preadviezen van Cornélie Waling en Michael Faure inzake het materieel milieustrafrecht van respectievelijk Nederland en België.

Naar aanleiding van de preadviezen werden diverse discussiepunten aan de orde gesteld.

1. De vraag of het milieu als zelfstandig rechtsgoed strafrechtelijke bescherming zou moeten genieten, werd vrijwel unaniem positief beantwoord, waarbij werd opgemerkt dat daartoe moeilijk een rangorde zou kunnen worden gehan-

teerd tussen bv. bescherming van de bodem, de lucht, het water,...

Overigens veronderstelt een dergelijke erkenning uiteraard wel een zekere praktische realiseerbaarheid. Zo werd opgemerkt dat milieudelicten van enige importantie doorgaans worden begaan door bedrijven, m.a.w. door rechtspersonen. Daar de Belgische strafwet strafbaarstelling van rechtspersonen niet kent, impliceert zulks dat in België niet zelden een effectieve strafvervolgning tegen de veroorzakers van de milieuaantasting niet mogelijk is.

2. De vergadering aarzde over de aanbeveling milieudelicten in het Wetboek van Strafrecht, respectievelijk het Strafwetboek op te nemen. Als bezwaar werd aangevoerd dat deze wetboeken niet voorzien in de mogelijkheid tot oplegging van adequate bijzondere straffen en maatregelen zoals die wel gevonden worden in de bijzondere milieuwetten.

Wat Nederland betreft, werd wel erkend dat het Wetboek van Strafrecht in dit laatste opzicht enige aanvulling zou behoeven, bv. invoeging van de maatregel thans te vinden in artikel 8c, Wet economische delicten (WED). Dat voorziet in het opleggen van de verplichting tot verrichting van hetgeen wederrechtelijk is nagelaten, tenietdoen van hetgeen wederrechtelijk is verricht en verrichting van prestaties tot het goedmaken van een en ander, alles op kosten van de veroordeelde, voor zover de rechter niet anders bepaalt.

Wat België betreft, zou kunnen overwogen worden een bepaling in het Strafwetboek op te nemen naar het voorbeeld van artikelen 173, a en b, N. Sw. of artikel 324 St. GB.

3. De milieustrafbepalingen zullen – dat is nu eenmaal onvermijdelijk – in de praktijk niet zelden door lagere overheden moeten worden ingevuld. Hierbij kan worden gedacht aan de twee volgende varianten:

a) Delegatie aan het bestuur dat in de vorm van een K.B. of ministeriële beschikking een zgn. raamwet nader uitwerkt. Het voordeel hiervan is dat adequaat en tijdig kan worden ingespeeld op de gerezen problemen. Een bezwaar is soms dat de «raamwetgever» de lagere overheid wel een zeer grote bevoegdheid geeft, bv. niet alleen inzake de hoogte van de strafbepaling, maar ook wat de inhoud betreft (verwezen zij hier naar art. 64 van het Waalse oppervlaktewaterendecreet van 7 oktober 1985). Op de vraag of een dergelijke strafbaarstelling staatsrechtelijk geoorloofd is, is de vergadering niet ingegaan.

b) De tweede variant betreft de voorwaarden die door het bestuur aan de vergunning worden verbonden. Op deze wijze wordt als het ware het eventueel te plegen strafbaar feit zeer genuanceerd omschreven. Een bezwaar is dat die voorwaarden soms tamelijk vaag worden geformuleerd, hetgeen de rechtszekerheid niet bevordert.

4. Er bestaat een nauwe relatie tussen het milieustrafrecht, waarbij primair te denken ware aan de bijzondere milieuwetgeving, en het administratieve recht. Erkend werd dat dit vooral in de lagere échelons spanningen kan geven, bv. wanneer een kleine gemeente, bezorgd voor werkgelegenheid, onder te soepele voorwaarden een vergunning op het terrein van het milieu afgeeft.

In dit verband kwam het volgende probleem aan de orde: een bedrijf maakt gebruik van een vergunning, die na een zorgvuldige voorbereiding is afgegeven, maar beschadigt niettemin het milieu op een volstrekt onaanvaardbare wijze, bv. op een wijze als in Nederland strafbaar is gesteld in art.

173a. In beginsel zal zich zo'n bedrijf op de hem verleende vergunning kunnen beroepen, maar wanneer het bevoegde gezag, met name het O.M., het bedrijf heeft geconfronteerd met de onaanvaardbare en door de vergunninggever onmiskenbaar niet voorziene consequenties, zou men zich kunnen voorstellen dat het O.M. met kans op succes een vervolging ter zake van het zoëven vermelde misdrijf zou kunnen instellen.

5. De vergadering ging akkoord met de door de preadviseurs gedane aanbevelingen wat betreft de formulering van milieudelicten als abstracte gevaarzettingsdelicten, waarbij echter niet moet worden gedacht aan de vanwege de grote ernst in het Strafwetboek zelf op te nemen en zwaar te sanctioneren milieudelicten. Het voordeel hiervan is dat, anders dan bv. voor het Nederlandse art. 173a, niet bewezen hoeft te worden dat de schuldige wist of ernstige reden had om te vermoeden dat van zijn milieubedreigend gedrag gevaar voor de openbare gezondheid of levensgevaar voor een ander te duchten was.

6. In de strafbedreiging dient in beginsel de waarde van het beschermde rechtsgoed tot uitdrukking te komen. De vergadering realiseerde zich overigens dat er een nauwe verwevenheid aanwijsbaar is tussen ecologische, administratieve en economische belangen.

7. Het is uiteraard gewenst dat zowel in het administratieve recht als in het strafrecht is voorzien in de mogelijkheid om de milieubelastende situatie onmiddellijk te doen ophouden. Wat het administratieve recht betreft, kan men daarbij denken aan schorsing van vergunningen. In Nederland, wat het strafrecht betreft, aan art. 28 WED, nl. het bevel van de officier van justitie aan de delinquent zich van de milieubeschadigende handeling te onthouden. Overigens werd niet ten onrechte opgemerkt dat, in het verleden, van deze bevoegdheid in de praktijk door het Nederlandse O.M. zelden of nooit gebruik werd gemaakt. Recentelijk zou er echter een kentering aanwijsbaar zijn.

8. Het ligt voor de hand dat wetgever en rechter bij het bepalen van de hoogte van de geldboete rekening houden met het financiële voordeel dat met het milieudelict te behalen is. De milieudelinquent is nu eenmaal een «rational criminal» die vooraf berekent of het voor hem al of niet lonend is zich aan de milieuwetgeving te houden. Erkend moet worden dat uit dogmatisch oogpunt tegen dit standpunt bezwaren kunnen worden ingebracht. Men zou namelijk kunnen betwisten dat voordeelontneming vergeldend straffen is.

9. De vergadering erkende dat het wenselijk is dat het strafrecht voorziet in speciale sancties die het mogelijk maken het door middel van het milieudelict verkregen voordeel te ontnemen.

Verwezen zij naar het Nederlandse art. 36e Sr. Overigens dient te worden erkend dat de Nederlandse WED in art. 6, 1, uitdrukkelijk bevestigt dat het de rechter toegestaan is, bij oplegging van een geldboete, het wederrechtelijk genoten voordeel te verdisconteren.

10. Met de aanbeveling de strafrechter de mogelijkheid te geven het herstel van de aangerichte schade te bevelen, ging de vergadering volledig akkoord. In Nederland zal daartoe echter een aanpassing van de wet onvermijdelijk zijn, zij het dat de Nederlandse WED, voor diverse milieudelicten in dit opzicht toepasselijk verklaard, reeds een voorziening bevat, vergelijk bv. het reeds genoemde art. 8c WED.

In België bepalen de meeste bijzondere milieuwetten dat de rechter het herstel in natura kan bevelen.

11. De vergadering meende dat het strafrecht diende te voorzien in sancties die milieubeschadigende bedrijven in hun werking treffen.

In dit verband werd gewezen op de in de Nederlandse WED voorkomende bedrijfssancties als stillegging, opdracht tot verkoop van voorraden, onderbewindstelling, ontzetting van rechten en blokkering van een vergunning. Ook werd nog terloops genoemd de zgn. openbaarmaking. Erkend werd dat deze maatregelen tot dusver in Nederland zelden zijn toegepast.

Talrijke Belgische milieuwetten bevatten bijkomende straffen of maatregelen, zoals de bedrijfssluiting, de vergoeding van de gemaakte kosten of de openbaarmaking van de uitspraak.

12. Ten slotte waren de Nederlandse leden en genodigden het eens met de gedachte een wet op de milieudelicten in te voeren naar analogie van de in hun land geldende wet op de economische delicten. Op die wijze zou meer coördinatie bereikt kunnen worden op het terrein van de sanctionering en het preventieve optreden. Daarbij werd gedacht aan de niet al te ernstige milieuschendingen, zie de hiervoor reeds genoemde abstracte gevaarzettingsdelicten, waarvoor een maximale gevangenisstraf van twee jaar geïndiceerd zou zijn. In de wetgeving zou men dan kunnen bepalen dat nochtans sommige dwangmaatregelen, bv. voorlopige hechtenis, toelaatbaar zijn.

Zowel voor Nederland als voor België werd het wenselijk geacht dat de geldboetetarieven aanzienlijk verhoogd zouden worden.

Wat België betreft, achtte men invoering van de strafbaarstelling van de rechtspersoon onvermijdelijk.

*Kurt Deketelaere
Assistent K.U.L.*

Afdeling Privaatrecht Afstammingsrecht

Preadviseurs waren aan Nederlandse zijde mr. J.M.T. van der Hoeven-Oud en mr. J.K. Moltmaker, en aan Belgische zijde prof. dr. G. Baeteman.

De volgende vraagpunten werden aan de vergadering voorgelegd:

1.a. Moet de «mater semper certa est»-regel onverkort worden gehandhaafd of moet onder bepaalde omstandigheden afwijking mogelijk zijn?

b. Indien afwijking mogelijk wordt geoordeeld, onder welke omstandigheden en voorwaarden is dat dan gerechtvaardigd? In hoeverre ligt hier een taak voor de wetgever, in hoeverre voor de rechter?

N.a.v. het verschijnsel van het draagmoederschap gaan stemmen op voor uitzonderingen op de regel «mater semper certa est».

Gaat het om gevallen van draagmoederschap waarbij de draagmoeder (al dan niet de biologische moeder zijnde) gedurende de zwangerschap reeds de intentie had om het kind na de geboorte over te dragen aan de wensmoeder, dan is een versoepeling van de «mater semper certa est»-regel gewenst. Blijft de regel immers gehandhaafd, dan kan de wensmoeder slechts het moederschap verwerven door adoptie.

Bij de afzwakking van de «mater semper certa est»-regel mag de rechtszekerheid van het kind niet in het gedrang komen: indien er bij de geboorte geen wensmoeder is, zal de draagmoeder in beginsel de moeder zijn.

De voorgestelde afzwakking van de regel bestaat erin dat het moederschap overdraagbaar wordt door bv. een eenvoudige verklaring (in het geval van de gedonnerde eicel zelfs reeds mogelijk voor de geboorte) voor de ambtenaar van de burgerlijke stand.

Wat ingeval het conflict wensmoeder/draagmoeder voor de rechter gebracht wordt. Binnen de vergadering bestaan hierover verdeelde meningen. Volgens de ene strekking zal de rechter bij de beslechting van het geschil zich strikt moeten houden aan de eventueel in de wet geformuleerde regel. Een andere opvatting staat voor dat de rechter aan belangenafweging zou doen door met alle factoren rekening te houden.

Inmiddels wordt door een lid de vraag opgeworpen of überhaupt de «mater semper certa est»-regel wel moet behouden blijven, dan wel daarnaast ook een «pater semper certus est»-regel moet worden ingevoerd.

2.a. Moet een gehuwde vader zijn overspelig kind kunnen erkennen en, zo ja, onder welke voorwaarden?

Terwijl de nieuwe Belgische regeling uitdrukkelijk in die mogelijkheid voorziet, wordt in het Nederlandse wetsontwerp Herziening van Afstamming het verbod tot erkenning gehandhaafd.

Principieel staat de vergadering met eensgezindheid achter het beginsel dat een dergelijke erkenning mogelijk moet zijn en stelt zij voor dat dit in de wet verankerd wordt.

Mede onder invloed van art. 8 E.V.R.M. wordt de wijze van het vastleggen van de afstamming niet langer vanuit een gezinsconcept bepaald, maar is zij geïndividualiseerd.

M.b.t. de voorwaarden waaronder een dergelijke erkenning kan gebeuren, treedt naar voren dat de Nederlandse deelnemers zich wensen te spiegelen aan het Belgische voorbeeld: wel de mogelijkheid voor een onderzoek naar de biologische echtheid van het vaderschap maar geen belangenafweging, hetgeen strijdig zou zijn met de belangen van het kind.

De vergadering neemt wel afstand van de talrijke differentiaties in de Belgische wet.

2.b. Moet de vader een incestueus kind kunnen erkennen?

In beide wetgevingen heerst een verbod tot erkenning van een incestueus kind.

De vergadering wenst dit verbod af te zwakken in die zin dat zij voorstelt een onderscheid te maken al naar gelang van de aard van de incestueuze verhouding.

Betreft het een strafbare incest, dan is het verbod gerechtvaardigd in het belang van vrouw en kind, die niet mogen worden blootgesteld aan de nadelige maatschappelijke en psychische gevolgen van een erkenning. Absoluut is de regel niet. Komt het kind op een zekere leeftijd, dan moet het de kans krijgen zelf het initiatief te nemen tot het vastleggen van zijn afstamming.

Gaat het om andere gevallen van incest, dan moet naar het voorbeeld van Duitsland en Zwitserland erkenning mogelijk zijn.

3. Welke zeggenschap moet de moeder hebben met betrekking tot de erkenning van haar kind (absoluut vetorecht, in het geheel geen zeggenschap of iets daartussenin en, in het

laatste geval, onder welke omstandigheden en wat moet de wetgever regelen)?

Naar Belgisch recht moet de moeder toestemmen tot de erkenning doch kan de erkenner zich bij weigering wenden tot de rechter, die de erkenning afwijst indien ze niet strookt met de biologische realiteit en die de erkenning beoordeelt gelet op de belangen van het kind indien ze wel met de biologische realiteit strookt.

In het Nederlandse Wetsonderwerp Herziening Afstamming is het absoluut vetorecht van de moeder vervangen door een stelsel van instemming, gecombineerd met vervangende toestemming door de rechter.

De vergadering spitst zich toe op het geval dat de erkenner wel degelijk de biologische vader is. Uit de discussie blijkt dat de visies van beide rechtsstelsels hier radicaal tegenover elkaar staan. De Belgische leden ervaren het vereiste tot het inwinnen van de instemming van de moeder als discriminatoir voor de vader. Er moet steeds recht op erkenning zijn voor de man met uitzondering in het geval van verkrachting (waarbij voorgesteld wordt voor dit laatste een specifieke bepaling in de wet op te nemen naar Luxemburgs voorbeeld).

Volgens de Nederlandse leden kan het belang van de moeder niet aan de kant worden geschoven. Haar toestemming tot de erkenning is vereist met dien verstande dat, in geval van weigering van die toestemming, de mogelijkheid bestaat tot vervangende toestemming door de rechter. Er wordt gesteld dat de kinderrechter zijn vervangende toestemming moet kunnen weigeren telkenmale als de belangen van het kind in het gedrang zijn.

4.a. Moeten moeder en kind de mogelijkheid hebben tot het voeren van een staatprocedure tegen de vader?

b. Zo ja, welke regeling verdient de voorkeur, de Belgische of de (toekomstige) Nederlandse?

De vergadering beantwoordt bevestigend het eerste deel van de vraag.

In het Nederlands ontwerp heeft de gerechtelijke vaststelling eerst gevolg met ingang van de dag waarop de beschikking van de rechter in kracht van gewijsde is gegaan. Het staat in schril contrast met de Belgische regeling waarin de gerechtelijke vaststelling retroactieve uitwerking heeft. Ook de Belgische leden geven de voorkeur aan de Nederlandse regeling omwille van de rechtszekerheid die ermee gepaard gaat.

5.a. Welke acties zou de (ongehuwde) moeder tegen haar partner moeten hebben in geval van KI met zijn instemming, als hij weigert het kind te erkennen (kunstmatige inseminatie met zaad van de echtgenoot c.q. partner)?

b. Moet onderscheid gemaakt worden of er sprake is van KIE dan wel KID (kunstmatige inseminatie met zaad van een veelal anonieme donor)?

Naar Belgisch recht zijn geen vorderingen mogelijk behalve in die ene uitzondering dat het kind bezit van staat zou hebben.

Het Nederlands ontwerp heeft in geval van KIE uitdrukkelijk voorzien in de mogelijkheid tot staatvordering, zij het onder zekere voorwaarden. Wat evenwel in geval van KID? Kan men een volgehouden verbintenis vastknopen aan het feit dat de partner heeft ingestemd met de KI. De man die bewust kiest moet hiervoor zijn verantwoordelijkheid opnemen. Dat in geval van KID de partner van de moeder niet de biologische vader is, zou geen beletsel mogen zijn om jegens hem een staatprocedure te kunnen voeren. De biologische

sche band is geen *conditio sine qua non* voor het vastleggen van de afstamming.

In meerderheid beschouwt de vergadering dan ook het onderscheid tussen KID en KIE als weinig relevant.

6. Wat is de rechtspositie van de spermadonor? a. Is een vaderschapsactie tegen hem mogelijk? b. Is een staatprocedure jegens hem mogelijk? c. Moet hij het vaderschap van de echtgenoot van de moeder kunnen ontkennen? d. Moet hij de erkenning door een andere man kunnen betwisten? e. Heeft hij (in beginsel) een omgangsrecht?

Bij anoniem donorschap is een grote meerderheid van de vergadering het eens dat de diverse deelvragen in ontkennen-de zin moeten worden beantwoord.

Betreft het een bekende donor dan lopen de standpunten uiteen:

- een deel van de vergadering meent dat het op dezelfde wijze moet worden behandeld als bij anoniem donorschap;
- een ander deel vindt dat, bij bekendheid van de donor, zijn rechtspositie te vergelijken is met die van elke andere biologische vader dan de anonieme donor.

7. Onder welke omstandigheden en in hoeverre heeft het kind, dat door KID is verwekt, recht op afstammingsverlichting? a. In het geheel niet; b. alleen ten aanzien van niet-persoonsidentificerende gegevens van de donor; c. ten aanzien van alle gegevens van de donor?

a. De praktijk in België en Nederland berust op de volledige anonimiteit. De anonimiteit is evenwel geen vereiste.

Het is denkbaar dat men effectief afstammingsverlichting zou geven aan het kind zonder dat uit die informatie rechten en verplichtingen voortvloeien.

b. De vergadering ziet geen bezwaren tegen het verstrekken van niet-persoonsidentificerende gegevens, zeker niet indien hiertoe een medische of sociale noodzaak bestaat.

c. Hierover lopen de meningen uiteen. In het algemeen is er de wens dat de anonimiteit geëerbiedigd moet worden.

Enkelen zijn de mening toegedaan dat het donorschap in beginsel niet anoniem moet zijn.

W. De Mulder
Assistent R.U.G.

KANTTEKENINGEN

Over de samenloop van loonoverdracht en loondelegatie

1. Artikel 1412 Ger. W. verleent aan de alimentatieschuldeisers wat genoemd wordt een «supervoorrecht». In de eerste plaats zijn de beperkingen van de vatbaarheid van het loon (en bepaalde uitkeringen) voor beslag en overdracht als bepaald in de artikelen 1409 en 1410 Ger. W. niet van toepassing wanneer het beslag of de overdracht plaatsvindt op grond van een onderhoudsverplichting en i.g.v. loondelegatie (art. 1412, eerste lid, 1° en 2°). Vervolgens laat art. 1412, tweede lid, delegatie, beslag of overdracht wegens alimentatie primeren op loonbeslag of loonoverdracht door andere schuldeisers.

De samenloop die aldus tussen alimentatiegerechtigden en andere schuldeisers kan ontstaan, doet soms moeilijke vragen rijzen. Zo was er lange tijd onzekerheid omtrent de

vraag hoe het conflict moet worden opgelost tussen delegatie, beslag of overdracht door een alimentatieschuldeiser en een anterieure loonoverdracht. Het Hof van Cassatie heeft in zijn arrest van 14 september 1989 dit conflict beslecht in het voordeel van de alimentatiegerechtigde. Art. 1412, tweede lid, maakt geen onderscheid tussen de loonoverdrachten naar gelang van het tijdstip waarop zij tot stand zijn gekomen. Wanneer aldus de alimentatiegerechtigde door delegatie, beslag of overdracht het voor beslag of overdracht vatbare gedeelte van het loon heeft uitgeput, dan kan geen inhouding meer worden uitgevoerd, zelfs niet om een vroeger aan een derde toegestane overdracht van loon uit te voeren (Cass., 14 september 1989, *R.W.*, 1989-90, 772, met goedkeurende noot Boes; in dezelfde zin: o.m. De Leval, G., *Traité des saisies*, Luik, 1988, 195; Dirix, E. en De Corte, R., *Zekerheidsrechten*, Antwerpen, 1989, 24, nr. 36; De Meyer, T., «Samenloop van loonbeslag, loonoverdracht en loondelegatie», *T.S.R.*, 1989 (1), 31 e.v.).

2. Door een gedeelte van de rechtsleer en rechtspraak wordt deze oplossing nochtans bestreden. Hiertoe wordt – naast nog andere argumenten – in hoofdzaak steun gezocht in het gemene recht. Het conflict tussen een overdracht van een schuldvordering en een beslag op die schuldvordering kan alleen maar worden opgelost aan de hand van de anterioriteitsregel (o.m. Top, F., «Loonbeslag, loondelegatie en loonoverdracht», *T.P.R.*, 1983 (363), 399, nr. 69; Beslagr. Kortrijk, 25 februari 1985, *R.W.*, 1985-86, 257, met noot Top). Een reeds betekende loonoverdracht is en blijft tegenwerpelijk aan een ontvangstgemachtigde of een beslagleggende alimentatieschuldeiser. Is de loonoverdracht eenmaal tegenwerpelijk erga omnes door de naleving van de voorschriften uit de artt. 27 e.v. Loonbeschermingswet, dan is de loonvordering uit het vermogen van de werknemer verdwenen, zowel wat het reeds vervallen loon als wat het nog te vervallen loon betreft. Dit kan niet meer ongedaan worden gemaakt door een posterieure loondelegatie, loonbeslag of loonoverdracht wegens alimentatie. «Er valt niet in te zien», zo schrijft Top, «hoe het weggecedeerde loongedeelte in het vermogen van de werknemer kan terugkeren om daar in beslag te worden genomen voor onderhoudsgelden of ingepalmd te worden door de ontvangstgerechtigde echtgenoot» (o.c., *R.W.*, 1985-86, 260). Deze kritiek verdient een antwoord.

3. In zijn geciteerde annotatie is Boes van oordeel dat deze benadering gebaseerd is op een verkeerde premisse. Door een loonoverdracht wordt in feite niet het loon overgedragen, maar enkel een toekomstige (of virtuele) vordering op loon, die eerst zal ontstaan op het tijdstip dat de arbeidsprestatie wordt geleverd. Een cessie van een loonvordering is mogelijk, maar krijgt pas uitwerking op het tijdstip waarop de vordering op loon effectief bestaat. Het is eerst op dat ogenblik dat de schuldvordering uit het vermogen van de werknemer verdwijnt.

De vraag is of deze analyse van de overdracht van een loonvordering wel geheel zuiver is.

4. De overdracht van een schuldvordering heeft tot gevolg dat de vordering uit het vermogen van de cedent verdwijnt. Tussen cedent en cessionaris werkt de eigendoms-overdracht solo consensu. Ten aanzien van derden (o.m. de gecedeerde debiteur), door de naleving van het vormvoorschrift uit art. 1690 B.W. of dat bepaald in bijzondere wet-

ten (zie Van Ommeslaghe, P., in *La transmission des obligations*, Brussel, 1980, (81), 103 e.v.).

Een toekomstige schuldvordering is vatbaar voor overdracht. Voldoende is dat die vordering naar het tijdstip van de overdracht bepaald of althans bepaalbaar is (Cass., 9 april 1959, *R.W.*, 1959-60, 655, *R.C.J.B.*, 1961, 32, met noot Heenen). Aldus kan een verhuurder zijn schuldvordering voor de nog niet verschenen huurtermijnen overdragen, net zoals een auteur dit kan met zijn toekomstige auteursrechten voor een boek waarvan het eerste woord nog moet worden geschreven. Het komt er m.a.w. op aan dat het de partijen duidelijk voor ogen staat over welke schuldvordering zij willen beschikken (cf. J. Heenen, «La cession de créances futures», *R.C.J.B.*, 1961, (35), 37, nr. 4; Y. Hannequart, «La transmission des obligations», in *Les Nouvelles, Droit civil*, IV, 2, 215, nrs. 102 e.v.; Planiol en Ripert, *Traité*, VII, nr. 1114. Vgl. De Page, *Traité*, IV, 403, nr. 395, die de eis stelt dat de schuldvordering «in beginsel» bestaat). Hierover kan geen twijfel bestaan wanneer de rechtsverhouding bepaald is waarin de schuldvordering haar grondslag vindt (bv. de arbeidsovereenkomst). In dat geval heeft men zelfs niet te doen met een toekomstige vordering (in die zin Heenen, o.c., 38-39, nrs. 7-8; A. Zenner, in *J.T.*, 1974, 230: «une créance naît, existe, aussitôt qu'est conclu le contrat qui en est le fondement»).

Ook de werking t.a.v. derden van de overdracht levert geen moeilijkheden op. Wordt – naar het gemene recht – het voorschrift van art. 1690 B.W. nageleefd (wat impliceert dat de mogelijke debiteur inmiddels bekend moet zijn), dan verdwijnt de toekomstige vordering erga omnes uit het vermogen van de cedent, ook al «bestaat» de schuldvordering nog niet (Y. Hannequart, o.c., nr. 208; J. Heenen, o.c., 39, nr. 4; Planiol en Ripert, *Traité*, VII, nr. 1120). Wel moet worden toegegeven dat hierover geen eensgezindheid bestaat. Zo lijkt De Page de eis te stellen dat de betekening pas mogelijk is nadat de schuldvordering is ontstaan (*Traité*, IV, pp. 415-416, nr. 408); zij het dat vooral het geval van «une créance future éventuelle ou aléatoire» de auteur voor ogen staat.

Volledigheidshalve kan nog de aantekening worden gemaakt dat de mogelijkheden tot overdracht van toekomstige vorderingen aldus verder reiken dan die voor het beslag op dergelijke vorderingen. Veelal wordt daar de eis gesteld dat de schuldvordering «in beginsel» («en germe») moet bestaan (zie hierover o.m. G. De Leval, *La saisie-arrêt*, Luik, 1976, 85-86, nr. 56; A.M. Stranart, «La saisie-arrêt» in *Les voies conservatoires et d'exécution*, Brussel, 1982, (85), 108-109).

5. De schuldvordering voor nog niet verschenen huurtermijnen, de loonvordering uit een arbeidsovereenkomst in uitvoering e.d.m. zijn vatbaar voor overdracht en die vorderingen verdwijnen erga omnes uit het vermogen van de cedent wanneer de voorschriften m.b.t. tegenwerpelijkheid van de cessie zijn nageleefd. Wordt de overdracht gevolgd door een derdenbeslag, dan kan dit beslag de anterieure cessie niet meer frustreren.

Men kan er dus niet omheen dat de oplossing voor het conflict tussen loondelegatie en een anterieure loonoverdracht zoals gegeven door het Hof van Cassatie afwijkt van de beginselen van ons vermogensrecht. Hoe dan dit worden verklaard?

Die derogatie steunt uitsluitend op de wet en de ratio legis; het Hof verwijst overigens uitdrukkelijk naar de par-

lementaire voorbereiding van de Loonbeschermingswet (cf. Verslag Lebas, *Parl. St., Kamer*, 1962-63, nr. 471/11, 21). Door de wetgever werd inderdaad een geheel eigen vereffeningssysteem en preferentiesysteem ingesteld m.b.t. het loon en de daarmee gelijkgestelde inkomsten. Een van de uitgangspunten hiervan is recht te doen aan de familiale bestemming van het loon.

6. Ten slotte kan nog worden opgemerkt dat deze afwijkende regeling van de samenloop tussen een beslag op een schuldvordering en een anterieure overdracht niet uitzonderlijk is. Zo wordt door de wet van 3 januari 1958 betreffende cessies van schuldvorderingen op de Staat voor werken en leveringen, eveneens een geheel apart preferentiesysteem uitgewerkt. Bedoelde schuldvorderingen kunnen door de aanemer of leverancier enkel worden overgedragen aan kredietverleners m.b.t. die werken of leveringen (art. 3). Op deze schuldvorderingen kan enkel beslag gelegd worden door bepaalde schuldeisers, nl. werknemers, leveranciers en onderaannemers (art. 2). Welnu, art. 3, tweede lid, bepaalt dat de overdrachten slechts uitwerking krijgen nadat die (beschermde) schuldeisers zijn betaald.

Eric Dirix

BOEKEN

J.S. REINDERS, W.C.E. HAMMERSTEIN-SCHOONDERWOERD, J.E. DOEK, **Kunstmatige voortplanting. Recht en ethiek**, Publikatie van de Rechtskundige Afdeling van het Thijmgenootschap, Tjeenk Wilink, Zwolle, 1989, 67 blz.

Het boek omvat drie bijdragen die, zoals blijkt uit het titelblad, werden geschreven als «Beschouwingen voor een gezamenlijke vergadering van de Rechtskundige Afdeling van het Thijmgenootschap en de Calvinistische Juristen vereniging op vrijdag 3 november 1989 te Nijmegen».

De besturen van beide, Katholieke en Calvinistische, verenigingen hadden de inleiders verzocht, vanuit hun ethische, familierechtelijke of gezondheidsrechtelijke deskundigheden een ethische bezinning mogelijk te maken rond juridische vragen die samenhangen met het begin van het leven. Definitieve antwoorden werden niet verwacht, wel werd gehoopt op stimulerende gedachten, zo vermenen we in het voorwoord.

De drie auteurs hebben, telkens vanuit hun eigen deskundigheid, onderwerpen behandeld zoals kunstmatige inseminatie, in vitro fertilisatie, draagmoederschap, experimenten met embryo's, genetisch onderzoek voor niet-therapeutische doeleinden, kortom alle nieuwe biotechnieken i.v.m. het begin van het leven die momenteel aan de orde zijn, overal ter wereld, en die medici, biologen, juristen, ethici en politici samen, dwingen tot confrontatie en gesprek.

De drie inleiders hebben zich voortreffelijk gekwetten van de opdracht die ze hadden aanvaard. Opvallend is dat ieder van hen zeer nauwgezet binnen zijn of haar deskundigheid is gebleven zodat dezelfde problemen driemaal worden bekeken, weliswaar telkens vanuit een andere gezichtshoek.

Prof. W.C.E. Hammerstein-Schoonwoerd heeft als hoogleraar in het personen- en familierecht, bij het kritisch aftasten van alle bovenvermelde problemen, vooral aandacht voor de bescherming van de belangen van het kind, alsook voor de kwaliteit van de gezondheidszorg.

Prof. J.E. Doek bekijkt de problematiek meer vanuit de gezondheidssector, en behandelt vragen zoals: behoort de kunstmatige bevruchting gerekend te worden tot het terrein van de uitoefening van de geneeskunst? Kunstmatige bevruchting: voor wie? Wie heeft de beschikkingsbevoegdheid t.a.v. gameten en embryo's? Beide au-

teurs gaan uitvoerig in op de problemen, wijzen op de vele ethische en wetenschappelijke vragen waar nog geen eenstemmig antwoord voorhanden is. Als juristen menen ze dat de praktijk van het leven daar echter niet op kan wachten, en daarom geven ze te gelegener tijd hun eigen oordeel, of trekken zelf conclusies. Dit doen ze m.i. volkomen terecht, want de beoordeling van een jurist, over welk onderwerp dan ook, mag niet zonder meer het resultaat zijn van bevindingen waartoe andere disciplines (ethiek, geneeskunde, biologie) reeds kwamen of nog moeten komen. De jurist moet blijven luisteren naar wat ethiek en wetenschap te zeggen hebben, maar beide *discours* zijn nooit af, voltooid en definitief, en daarom komt er een tijd voor de jurist «de clôre le débat bien qu'aucun des arguments avancés ne soit irréfutable et ne s'impose sans contradiction possible» (C. Labrusse-Riou, in *Bioéthique et droit*, Etudes rassemblées par R. Draï en M. Harichaux, PUF, 1988, p. 274). Deze eminente Franse juriste, die in het debat over bioethiek in Frankrijk een grote bekendheid verwierf, komt tenslotte tot de conclusie dat het recht dan zijn eigen weg moet gaan, een weg die enigszins gelijkt op, maar ook verschilt, van het wetenschappelijk betoog. «Je crois qu'à un certain niveau, il faut procéder par postulat, par fictions. La science avance aussi par postulat, elle pose ses postulats et ses hypothèses sont de l'ordre de l'indémontrable en elles-mêmes, mais sont la condition du raisonnement. Les postulats du droit, les postulats de la culture ou de l'éthique me paraissent devoir être retenus comme des valeurs possibles, enfin comme des éléments nécessaires à préserver au même titre que les postulats intellectuels de la démarche scientifique. — Et le rôle de la fiction n'est pas de dire que l'embryon humain est une personne mais de raisonner comme s'il était une personne. Et c'est le «comme si» qui nous fait entrer dans l'ordre des représentations et quitter l'ordre du réel, l'ordre du matériel, du fait ou de l'indicatif. Je crois qu'on ne peut pas se passer de fiction, c'est par les fictions du droit, peut-être, qu'un ordre culturellement construit peut vivre et se développer. Le malheur est que dans le droit positif d'aujourd'hui, les fictions reculent; nous voulions construire un droit de vérité, mais le droit et la vérité sont deux choses différentes. Le droit est de l'ordre du jugement au moyen d'un certain nombre de concepts, de catégories ou de fictions; il n'est pas de l'ordre des descriptions du réel ou de la vérité scientifique.»

Dit kan betekenen dat men tijdelijk aan belangrijke ethische knelpunten, onopgeloste wetenschappelijke vragen voorbijgaat, en erover heenglijdt. De intellectuele eerlijkheid van de rechtsbeoefenaar vereist echter dat men het debat niet beschouwt als definitief gesloten, of dat men meent dat ethiek en wetenschap zich moeten schikken naar het recht.

Heel anders is de werkwijze en de teneur van de derde bijdrage, door prof. J.S. Reinders geschreven. Als ethicus onderzoekt hij een aantal ethische argumentatie-modellen, en de (rechts)ethische begrippen die tot onderbouw dienen voor de juridische vraagstelling omtrent de bovenvermelde biotechnieken. Eigenlijk is de hoofdvraag in deze bijdrage: wat is de grondslag van de beschermwaardigheid van menselijk leven? De auteur onderzoekt de verschillende standpunten daaromtrent: sommigen menen dat het persoon-zijn de enig noodzakelijke grondslag is, anderen stellen dat «het behoren tot de menselijke soort» volstaat, nog anderen spreken van «potentieel menselijk leven» of «menselijk leven in wording», ten slotte wordt ook nog in dit ethisch debat onderscheid gemaakt tussen «moral Subjects» en «moral Patients». Al deze standpunten worden door auteur kritisch onderzocht en bovendien wordt op de praktische implicaties gewezen van al deze ethische argumentatie-modellen voor de problemen die aan de orde zijn. Wat hierboven is gezegd betreffende de jurist, geldt ook voor de ethicus: tenslotte moet hij een bepaald handelen voorstaan, er de voorkeur aan geven, ook al blijven er nog heel wat onduidelijkheden.

Wat Deschoux, e.a., twintig jaar geleden schreven in hun *Philosophie Morale*, blijft gelden voor het ethische oordeel, ook i.v.m. de hier besproken biotechnieken: «... een beslissende karaktertrek van de tegenwoordige menselijke situatie is de noodzakelijkheid van een handelen dat niet zeker is van zijn grondslagen. (...) Dagelijks stellen mensen van de 20e eeuw zich op de hoogte van problemen die opgelost moeten worden, ze bekritisseren de oplossingen ervan, ze verbeteren ze aan de hand van de kennis en de nieuwe middelen die de wetenschap verschaft. (...) Tegelijkertijd brengen zowel de technische middelen die uit de wetenschappen van de mens als die welke uit de natuurwetenschappen zijn voortgekomen, een diep-

gaande wijziging in de levensomstandigheden teweeg. Wetenschap, techniek en moraal zijn dus niet concreet te scheiden. Maar men moet met Plato erkennen dat wetenschap noch techniek als zodanig beslissen over het gebruik dat ervan wordt gemaakt. De moraal wordt gevoed door de wetenschap en doet een beroep op technische middelen, maar dit neemt niet weg dat ze een hogere instantie vormt die zich niet laat omlaag drukken. De formule 'na alles afgewogen te hebben, beslis ik...' moge vreemd zijn aan de laatste fasen van het wetenschappelijk onderzoek, ze kenmerkt wel de geest der morele activiteit en haar afhankelijkheid met betrekking tot het oordeel. Het oordeel is in ons het vermogen tot beslissen en tot kiezen; het maakt een einde aan het beraad dat analyseert, het voor en het tegen afweegt, tot in het oneindige de factoren van het probleem nagaat: oordelen is de bespiegeling — vriendin van de vrije tijd — afsluiten onder de druk der urgentie. (...) Oordelen is niet slechts zien, begrijpen, een ingeving krijgen; het is ook akkoord gaan, een idee bevestigen, kortom *willen*. Het oordeel vloeit voort uit de samenwerking tussen het begrip dat de inhoud van een voorstel in zich opneemt en de wil die deze aanvaardt of afwijst. Het is eerder *redelijk* dan *rationeel*: het berust op een keus en niet op een strikte noodzakelijkheid» (Deschoux, M., e.a., *Ethiek*, Prisma-Compendia, Utrecht, 1968, p. 14-15).

F. Van Neste

J. ERAUW, (samensteller); **Europese basisteksten voor de praktijk**, Antwerpen, Maklu Uitgevers, 1989, 348 p.

In de reeks door Maklu uitgegeven wetboeken is nu een deel verschenen dat is samengesteld door prof. dr. J. Erauw, en dat als titel draagt: *Europese basisteksten voor de praktijk*.

Een samensteller van een wetboek i.v.m. Europees recht heeft zeker geen gemakkelijke opdracht. Hij moet een keuze maken uit de vele teksten die binnen het Europees recht als basisteksten kunnen worden gekwalificeerd, en dit brengt mee dat sommige belangrijke documenten zullen worden opgenomen en andere niet.

J. Erauw heeft zich bij de keuze van de op te nemen teksten duidelijk laten leiden door de vraag welke documenten voor de praktische beoefenaar van het Europees recht het belangrijkste zijn, en welke hij het meeste zal moeten raadplegen.

Aldus zijn het EEG-, het EGKS- en het Euratom-Verdrag in het wetboek opgenomen, zij het dat alleen van het EEG-Verdrag de integrale tekst is afgedrukt. De op 1 juli 1987 in werking getreden Europese Akte, evenals een inhoudelijk overzicht van de Slotakte van de Conferentie van Vertegenwoordigers van de Regeringen van de Lid-Staten bijeengeroepen te Luxemburg op 9 september 1985, kunnen eveneens in het wetboek worden teruggevonden.

Ook ontbreken niet het Protocol betr. het Statuut van het H.v.J. van de E.E.G., zoals recentelijk aangevuld door het Besluit van de Raad van 24 oktober 1988 tot instelling van een Gerecht van eerste aanleg van de E.G., waarvan ook de tekst is opgenomen, evenmin als het Reglement en het Additioneel Reglement voor de Procesvoering van het H.v.J.

In het wetboek bevinden zich anderzijds een aantal basisteksten m.b.t. het Europees kartelrecht. Zo is de «originele» tekst van Vo nr. 17 van de Raad van 6 februari 1962 (Eerste verordening over de toepassing van de artt. 85 en 86 van het Verdrag) opgenomen, evenals de bekendmaking van de Commissie van 3 september 1986 inzake bagatelkartels. Ook de reeds door de Commissie in het leven geroepen groepsvrijstellingen (inzake groepen alleenverkoop- en exclusieve afnameovereenkomsten, octrooilicentieovereenkomsten, groepen, afzet- en klantenservice-overeenkomsten inzake motorvoertuigen, specialisatieovereenkomsten, onderzoeks- en ontwikkelingsovereenkomsten, know-how-licentieovereenkomsten en franchiseovereenkomsten) zijn afgedrukt.

Ten slotte bevinden zich in het wetboek nog de anti-dumpingverordening van de Raad van 11 juli 1988, het EEX-Verdrag en het protocol betr. de uitlegging van dit verdrag door het H.v.J., evenals het te Rome op 19 juni 1980 gesloten Verdrag inzake het recht dat van toepassing is op verbintenissen uit overeenkomsten en de erbij horende protocollen betr. de uitlegging ervan door het H.v.J.

Dit wetboek beantwoordt, mede gezien de keuze van de erin opgenomen teksten, aan een grote behoefte. Geen enkele (praktijk)jurist, noch student in de rechten kan het zich immers vandaag de dag,

gezien de ontwikkeling van de communautaire rechtsorde en haar invloed op de nationale rechtsorde, nog veroorloven om bij de beoefening van het recht niet een aantal Europese basisteksten bij de hand te hebben, die ook in dit wetboek terug te vinden zijn.

Wel ware het wenselijk dat in een volgende uitgave van het wetboek de meest recente tekst van de bovengenoemde Vo. nr. 17 van de Raad zou worden opgenomen, evenals de tekst van de Vo. nr. 99/63 van de Commissie van 25 juli 1963 over het horen van belanghebbenden en derden.

Hendrik Vanhees
Assistent Dep. Rechten U.I.A.

AANGEKONDIGD

M. VERTOMMEN, *Handboek voor het behalen van het Europees rijbewijs*, Antwerpen, Kluwer/Leuven, A.B.B., 288 p., 495 fr.

A. PRIMIS, *Codex gezondheidsrecht* (tweede bijgewerkte druk), 2 delen, Kortrijk, Uga, 692 p., 1.750 fr.

J.W. DE BEUS, *Markt, democratie en vrijheid. Een politiek-economische studie*, Zwolle, Tjeenk Willink, 694 p., 79 fl.

N.S.J. KOEMAN, W.J. OUWERKERK, J.M. VAN DUNNE, *Civielrechtelijke aansprakelijkheid voor milieuschade*, Zwolle, Tjeenk Willink, 234 p., 59,50 fl.

Practicum methoden en technieken II. Casusoplossen. Tweede semester, Arnhem, Gouda Quint, 388 p., 37,50 fl.

G.A.M. STRIJARDS, *Revisie. Inbreuken en executiegeschillen betreffende het strafgewijsde*, Arnhem, Gouda Quint, 316 p., 65 fl.

Ph. COLLE *Het juridisch kader van de faillissementsvoorkoming*, Antwerpen/Apeldoorn, Maklu, 520 p.

F. DE LY, *De lex mercatoria. Inleiding op de studie van het transnationaal handelsrecht*, Antwerpen/Apeldoorn, Maklu, 488 p., 2.950 fr.

P. BLONDIAU, Th. CLAEYS, B. MAINGAIN, H. SCHEYVAERTS, *La rupture du contrat de travail. Chronique de jurisprudence 1985-1987* (Extrait du Journal des Tribunaux du Travail), Brussel, Larcier, 100 p., 1.335 fr.

J.L. LEDOUX, *Les saisies. Chronique de jurisprudence (1983-1988)* (Extrait du Journal des Tribunaux), Brussel, Larcier, 108 p., 1.256 fr.

J. VAN HOUTTE, *Sociétés privées à responsabilité limitée*, Brussel, Larcier, 382 p., 4.975 fr.

J.A.F. PETERS (ed.), *Kerk en Staat. Actuele ontwikkelingen belicht*, Zwolle, Tjeenk Willink, 84 p., 21,50 fl.

J. HOLLEMAN, *Financiering en aankoop van onroerend goed* (Serie praktijkhandleidingen), Zwolle, Tjeenk Willink, 166 p., 54,50 fl.

MEDEDELINGEN

Vereniging van Verzekeringsjuristen — Bijeenkomst te Leuven

De eerstvolgende bijeenkomst van de Vereniging van Verzekeringsjuristen vindt plaats op 22 februari 1990 te 18u30 bij de verzekeringsmaatschappij A.B.B., Minderbroedersstraat, Leuven (ingang: Waaistraat, parking: Sint Barbarastraat).

Rond het thema «Nieuwe generatie levensverzekeringen» heeft een debat plaats waaraan wordt meegewerkt door de heren S. Tubbeekx (Winterthur), W. Duron (A.B.B.) en C. Defrancq (Royale Belge).

Inlichtingen: mevr. Chr. Willems, tel. 03/217.54.80.

Algemene Modellenverzameling voor de Rechtspraktijk

De 18e aflevering van de A.M.R. omvat o.m. nieuwe modellen betreffende: vaststelling van overspel, beslag op een vliegtuig, beslag op een handelszaak, art. 99 Hypotheekwet (zeldzaam!), statuten van een B.V.B.A.; vernieuwing van modellen betreffende het

Arbitragehof, dwangsom, huur, betekening in het buitenland. In afl. 19 komen o.m.: adoptie, pacht, N.V.

Van de verzameling voor gerechtsdeurwaarders, die alleen die akten bevatten welke het ambt aangaan, zijn de afl. 7 en 8 verschenen. Hiermee is die verzameling ongeveer volledig. Gedacht wordt aan aanvullingen, o.m. met essentiële rechtspraak.

De Franse uitgave R.G.M.A. brengt in haar vierde aflevering: echtscheiding (de nog ontbrekende modellen), arbitrage, uitvoerend roerend beslag, afstamming. In de volgende, 5e aflevering komen o.m.: summier rechtspleging, huishuur, derdenbeslag, s.p.r.l.

Systematisch worden reeds verschenen modellen aan nieuwe wetgeving aangepast.

Colloquium te Brussel: Knelpunten in het beslagrecht

Het Inderdisciplinair Trefpunt Ondernemingen Administraties Universiteiten (I.T.O.A.U.) organiseert op 2 maart 1990 in Salons van de Cercle Royal Gaulois, Wetstraat 5, Brussel, een colloquium «Knelpunten in het beslagrecht».

Programma:

- 9u30 Ontvangst van de deelnemers.
- 9u45 Opening van de studiedag onder het voorzitterschap van de heer Groetaers, em. beslagrechter.
- 10u00 Algemene principes (beslagbaarheid, bevoegdheid, kantonement) door prof. J. Van Compernelle (decaan van de Rechtsfaculteit U.C.L.) en mr. Van Herreweghe (R.U.G.).
- 11u30 La saisie-arêt door prof. A.M. Stranart (U.L.B.).
- 12u30 La saisie-exécution immobilière door prof. G. de Leval (U.d.Lg.).

Inlichtingen: I.T.O.A.U., Tervurenlaan 52, 1040 Brussel (tel. 02/736.05.36, fax 02/734.87.47).

Informatiedag gerechtelijke tandheelkunde te Antwerpen

De Vlaamse Vereniging van Tandheelkundige Experts organiseert een informatiedag op donderdag 22 maart 1990 in het Provinciehuis, Koningin Elisabethlei 22 te Antwerpen.

Op het programma staat o.m.: «Tandheelkunde vandaag», «De tandarts als deskundige», «Identificatie door middel van het gebit» en «Beetsporenanalyse».

Inlichtingen: dr. E. Tormans, Kapelsesteenweg 104, 2130 Brasschaat (tel. 03/645.07.23).

TIJDSCHRIFTEN

Tijdschrift voor Verzekeringen (Bulletin des Assurances), 1987

nr. 2

Levie, G., Les travaux de la Conférence des Nations Unies sur le Commerce et le Développement (CNUCED) en matière d'assurance et de réassurance; Fontaine, Ph., Directive européenne en matière de responsabilité civile produits; De Bondt, W., Is artikel 33 van de modelpolis inzake de aansprakelijkheidsverzekering van motorvoertuigen van toepassing op het vervangingsvoertuig van een defecte wagen?; L.V.G., noot onder Cass., 25 juni 1986 (arbeidsongeval – vervoer dat vrij door de werknemers wordt georganiseerd – mogelijkheid maar geen verplichting hiervan gebruik te maken); L.V.G., noot onder Arbrb. Antwerpen, 29 april 1986 en Arbrb. Antwerpen, 20 juni 1985 (arbeidsongeval – voorafbestaande toestand – schadeloosstelling); L.V.G., noot onder Arbrb. Antwerpen, 2 december 1986 (arbeidsongeval – uitkering van 1/3 in kapitaal – persoonlijk en niet overdraagbaar recht); J.R., noot onder Rb. Brugge, 4 september 1986 (W.A.M.-verzekering – Gemeenschappelijk Motorwaarborgfonds – aangiftetermijn van ongeval – verlenging wegens overmacht); Hauferlin, J.-M., noot onder Brussel, 4 juli 1981 (verzekering van zaakschade – keuze tussen twee evaluatiemethodes voor wedersamenstelling van voorraden – kosten tot vermindering van de schade – ten laste van de verzekeraar); Konings, C., noot onder Antwerpen, 19 december 1986 (gemeenrechtelijke schadeloosstelling – vordering tegen werkgever – arbeidsongeval); Lambert, M. en Konings, Chr., noot onder Corr. Brugge, 20 maart 1987 (buitencontractuele aansprakelijkheid

– eigen fout van het slachtoffer – schade door overlijden van ongetrouwde zoon – materiële schade van ouders – morele schade van de verschillende aanspraakgerechtigden); J.R., noot onder Cass., 25 februari 1986 (Wegverkeerswet – verbindende kracht van aanduidingen op parkeermeters); Konings, Chr., Over de fiscaliteit van sociaal- en gemeenrechtelijke vergoedingen zonder werkelijke bedrijfsinkomstenderving (noot onder Antwerpen, 16 december 1986); Pevernagie, W., noot onder Bergen, 5 februari 1987 (gemeenrechtelijke schadeloosstelling aan weduwe toegekend voor overlijden van echtgenoot – onbelastbaar – berekening van aandeel in persoonlijk onderhoud).

nr. 3

Rousselle, P., Problèmes d'application de la libre prestation des services au secteur d'assurances; Bastin, J., La directive C.E.E. du 22 juin 1987 concernant l'assurance-crédit et l'assurance-caution; J.R., noot onder Brussel, 25 maart 1987 (verzekering – betaling van vergoeding door de verzekeraar aan de benadeelde – strafrechtelijke vrij spraak van de verzekerde – terugbetaling van de onverschuldigde bedragen aan de verzekeraar); J.R., noot onder Vred. Zinnik, 20 maart 1986 (verzekering – deelbaarheid van de premie bij ontstentenis van andersluidend beding); L.V.G., noot onder Cass., 27 november 1986 (arbeidsongeval – regresvordering van verzekeraar – samenlopende fouten van werkgever van het slachtoffer en van een derde); L.V.G., noot onder Arbrb. Gent, 20 november 1986 en Arbrb. Gent, 7 oktober 1985; Arbrb. Antwerpen, 10 maart 1987 en Arbrb. Antwerpen, 28 september 1983; Arbrb. Bergen, 16 maart 1987 en Arbrb. Bergen, 11 oktober 1984 (arbeidsongeval – plotselinge gebeurtenis – bewijs – hartinfarct); L.V.G. noot onder Arbrb. Leuven, 8 januari 1987 (arbeidsongeval – bewijs); Konings, Chr., noot onder Brussel, 5 januari 1987 (gemeenrechtelijke schadeloosstelling – schade door overlijden van uitkeringsgerechtigde werkloze, tevens huishoudster); Pevernagie, W., noot onder Brussel, 19 maart 1987 (gemeenrechtelijke schadeloosstelling – materiële schade door overlijden van echtgenoot); Lambert, M., noot onder Bergen, 3 april 1987 (art. 1385 B.W. – 's nachts opdagen van koe op de openbare weg – aansprakelijkheid van de eigenaar); Konings, Chr., Onwel aan het stuur: hoe een plotse ongeschiktheid tot sturen een traag en progressief verloop kan kennen (noot onder Antwerpen, neervallen van schoorsteen – schadeloosstelling – voertuigschade – dubbele schatting); Konings, Chr., noot onder Corr. Leuven, 7 november 1986 (gemeenrechtelijke schadeloosstelling – tijdelijke en blijvende arbeidsongeschiktheid – studente – materiële schade door verlies van schooljaar); J.R., noot onder Bergen, 21 april 1986 (Wegverkeersreglement – begrip «normaal gebruik van de openbare weg»); J.R., noot onder Corr. Dinant, 11 februari 1986 (buitencontractuele aansprakelijkheid – eigen fout van het slachtoffer – meerijden met dronken chauffeur); Lambert, M., noot onder Corr. Brussel, 29 april 1987 (buitencontractuele aansprakelijkheid – eigen fout van het slachtoffer – meerijden met dronken chauffeur); J.R., noot onder Kh. Leuven, 7 oktober 1986 (aansprakelijkheid van verzekeringsmaakelaar – te late aangifte van schadegeval – verval van dekking); De Noël, E., noot onder Antwerpen, 16 december 1986 (inkomstenbelastingen – arbeidsongeval – uitkeringen die geen vergoeding van loonverlies zijn – niet belastbaar); X., Wetgeving.

Revue Trimestrielle des Droits de L'Homme, 1990

nr. 1

Ganshof van der Meersch, W.J., L'extradition et la Convention européenne des droits de l'homme; Pettiti, L.E., Les droits de l'homme et l'accès à la justice; Lambert, P., La Convention européenne des droits de l'homme et les procédures disciplinaires au sein des professions libérales; François, L., La forme des droits de l'homme; Verdussen, M., obs. s. Cour européenne des droits de l'homme, 22 février 1989 (Art. 10 de la Convention, ingérence d'autorités publiques dans l'exercice de la liberté d'expression, journaliste condamné pour avoir diffamé deux juges non professionnels); Lambert, P., obs. s. Cass. belge, 15 juin 1989 (Droit disciplinaire, magistrat, convention européenne des droits de l'homme, art. 6, 1°, tribunal impartial, publicité); Quintin, M., avis s. Cons. d'Etat belge, 6 septembre 1989 (Agent communal, congé de maladie, interdiction de sortie, vie privée).